د افغانستان اسلامي جمهوريت
لـوړو زده کـړو وزارت
نـنگرهـار پـوهنتون
ښوونې او روزنـې پوهنځی
پــښــتو څــانــگه

د خوشحال خان خټک په غزلو کې د تشبيه ډولونه

Ketabton.com

ليکوال او څېړونکی: پوهنمل محمد ابراهيم (همکار)
لارښود استاد : پـوهاند ډاکتر زيورالدين (زيور)

کال ١٣٨٨ ل

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحيم

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پیل خبرې

د الله (ج) ډېر شکر دی چې یوځل بیا یې د پښتو ادب مسلکي غړو ، لارویو او مینه والو ته د یو علمي اثر د لیکلو ځواک را و باښه.

د لوړو زده کړو د وزارت د کړنلارې پر بنسټ د پوهنتون په علمي کدر کې شامل هر غړی د علمي ترفیع د لوړ والي لپاره یوه څېړنیزه موضوع د لارښود استاد تر نظر لاندې دیوې رسالې په بڼه بشپړوي.

د ننګرهار پوهنتون د ښوونې او روزنې پوهنځي د پښتو څانګې د پرېکړې پر بنسټ ماته له پوهنیارۍ څخه د پوهنملۍ علمي رتبې ته د لوړېدو لپاره د یو شرط په توګه (د خوشحال خان خټک په غزلو کې د تشبیه ډولونه) تر سرلیک لاندې څېړنیزه موضوع د محترم پوهاند ډاکټر زیور الدین زیور تر لارښوونې لاندې غوره کړه. زما په اند په پښتو ادبیاتو کې لا تر اوسه په دې اړه چا د علمي رتبې د لوړېدو په موخه کوم اثر نه دی لیکلی ، دا چې نوموړې موضوع په پښتو څانګو کې د یو اساسي مضمون په توګه تدرېسېږي او له بلې خوا چا پرې کار هم نه دی کړی نو غوره مې وګڼله چې زه پرې خپله څېړنیزه هڅه پیل کړم او د پښتو ادب مینه والو او لارویو ته یوه ډیوه په لاس ورکړم.

په دې څېړنه کې ما کوښښ کړی دی ، هغه څه چې لا تر اوسه په اکاډمیکه توګه په پښتو ادب کې څېړل شوي نه و زه یې وڅېړم او په زړه پورې اسانه او څرګندې بېلګې یې را پیدا کړم. په ټولیزه توګه په دې اثر کې د پیل خبرې ، سریزه ، د خوشحال خان خټک لنډ ژوند لید ، د بیان لغوي او اصطلاحي معناوې ، د بیان موضوع ، د بیان د علم ګټې ، د بیان درې ګونې څانګې ، سمبول ، د تشبیه لغوي او اصطلاحي معناوې ، د تشبیه رکنونه ، د وجه شبه بېلا بېل ډولونه ، د تشبیه زاویه ، د تشبیه غرض ، د تشبیه ارزښت ، تشبیه په ورځنیو خبرو کې ، د تشبیه بېلا بېل ډولونه ، پایله ، وړاندیزونه او ماخذونه راوړل شوي دي. د خپل علمي توان په اندازه مې کوښښ کړی دی چې هره برخه په پوره ډول وڅېړم.

د پورته موضوع د بشپړولو په لړ کې زه د خپل لارښود استاد محترم پوهاند ډاکټر زیور الدین (زیور) له سلا او مشورو څخه خورا ډېر خوښ یم ، مننه ترې کوم

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې وخت پر وخت يې خپلې نېکې ، علمي او ښوونيزې مشورې له ما څخه نه دي سمپولي ، په ورين تندي او ځوان احساس يې زما لار ښوونه کړې ده .

د ښاغلي پوهنمل فضل ولي (ناګار) کور ودان چې ده هم په خپلو لازمو مشورو نازولی يم.

همدارنګه د خپلې څانګې له ټولو استادانو ، په ځانګړي توګه ښاغليو پوهنيار سيد غني (غني) او پوهنيار علا و الدين (حسام) څخه ډېره مننه چې د موضوع په ټاکلو او په اړوند يې له خپلو مشورو لرې نه يم ساتلی او په پای کې هغه ښاغلي هم په نېکې دعا سره يادوم چې ددې اثر په ليکلو کې ما د دوی له اثارو څخه ګټه اخيستې ده.

په درنښت

پوهنيار محمد ابراهيم (همکار)

يادوونه

ګرانو لوستونکو که تاسې له فهرست څخه موضوع پيدا کوئ هيله ده چې(۹)مخه د فهرست له شمېرې سره جمع کړئ د اړوندې موضوع مخ به پيدا کړئ. ځکه چې د فهرست شمېره له سريزې څخه پيل شوې ده.

درنښت

(c) ketabton.com: The Digital Library

فهرست

عنوان ---- مخ

د پیل خبرې ---- الف

سریزه ---- ۱

هدفونه (موخې) ---- ۳

تېرو ماخذونو ته کتنه ---- ۳

مواد او کړنلاره ---- ٦

د خوشحال خان خټک لنډ ژوند لیک ---- ۸

بیان ---- ۳٦

د بیان لغوي او اصطلاحي معناوې ---- ۳٦

د بیان موضوع ---- ۳۷

د بیان د علم ګټې ---- ۳۷

د بیان درې ګونې څانګې ---- ۳۸

(۱) تشبیه (۲) مجاز (۳) کنایه

په تشبیه ، مجاز او کنایه کې د کلمو د کارولو توپیر ---- ٤٠

ایا سمبول د بیان څانګه ده ؟ ---- ٤٠

تشبیه ---- ٤٤

د تشبیه لغوي او اصطلاحي معناوې ---- ٤٤

د تشبیه رکنونه ---- ٤٤

(۱) مشبه (۲) مشبه به (۳) د تشبیه توري (٤) وجه شبه

د تشبیه توري (ادات) ---- ٤٦

د تشبیه وجه ---- ٥۳

- تحقیقي وجه شبه ---- ٥٤
- تخییلي وجه شبه ---- ٥٤

(c) ketabton.com: The Digital Library

- دوې ګونې (استخدامي) وجه شبه ------ ------------------------ ۵۵

- مفرده وجه شبه -- ۵۶
- متعدده وجه شبه -- ۵۶
- مرکبه وجه شبه -- ۵۶
- عقلي وجه شبه -- ۵۷

د تشبېه زاويه -- ۵۸

- پراخه زاويه (غريبه يا بعيده) ------------------------------ ۵۸
- تنګه زاويه (قريبه) -------------------------------------- ۵۸

د تشبېه نوي کول -- ۵۹
د تشبېه او تمثيل توپير ------------------------------------- ۶۱
د تشبېه غرض -- ۶۱
د تشبېه ارزښت ------------ ------------------------------ ۶۶
تشبېه په ورځنيو خبرو کې -------- --------------------- ۶۷
د خوشحال خان خټک په غزلو کې د تشبېه ډولونه - - - ۶۹
۱ – تشبېه د تورو د راوړو او نه راوړو له مخې ------- ----- ۶۹
الف – مرسله تشبېه -- ۶۹
ب – موکده تشبېه -- ۷۰
I– اضافي موکده تشبېه -------------------------------------- ۷۰
(تشبېهي اضافي، تلميحي اضافي، سمبليکي اضافي)
II- توصيفي موکده تشبېه ---------------------------------- ۷۲
III - موکده محض تشبېه ---------------------------------- ۷۳
۲ – د وجه شبه د راوړو او نه راوړو له مخې ------------ ۷۴
الف – مفصله تشبېه -- ۷۴

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب – مجمله تشبیه ---------------------------------- ۷٤

- قریبه مجمله تشبیه
- بعیده مجمله تشبیه

ج – تمثیلي تشبیه ---------------------------------- ۷۸
د – ناتمثیلي تشبیه ---------------------------------- ۸۰
۳ - د مشبه او مشبه به د موقعیت له مخې ----- ----- ۸۱
الف – ملفوفه تشبیه ---------------------------------- ۸۱
ب – مفروقه تشبیه ---------------------------------- ۸٤
٤ – د غرض له مخې ------------- -------------- ۸٦
الف – عادي تشبیه ---------------------------------- ۸٦
ب – غیر عادي تشبیه ---------------------------------- ۸۷

- تفضیلي تشبیه ---------------------------------- ۸۷
- مقلوبه یا معکوسه تشبیه ---------------------------------- ۹۰

٥ – د عدد او شمېر له مخې ---------------------------------- ۹۳
الف – جمع تشبیه ---------------------------------- ۹۳
ب – تسویه تشبیه ---------------------------------- ۹٤
٦ – د ماهیت له مخې ---------------------------------- ۹٦
الف – محسوسه له محسوسې سره ---------------------------------- ۹٦
ب – معقوله له معقولې سره ---------------------------------- ۱۰۰
ج – محسوسه له معقولې سره ---------------------------------- ۱۰۱
د – معقوله له محسوسې سره ---------------------------------- ۱۰۲
۷ – د طرفینو د مرکبوالي او بسیطوالي له مخې ----- ۱۰٦
الف – بسیطه له بسیطې سره ---------------------------------- ۱۰۸
ب – مرکبه له مرکبې سره ---------------------------------- ۱۱۱
ج – بسیطه له مرکبې سره -------- ---------------------------------- ۱۱٥

(c) ketabton.com: The Digital Library

د – مرکبه له بسیطې سره ------------------------------------ ۱۱٦
۸ – د طرفینو د قید له مخې ---------------------------- ۱۱٦
الف – مقیده بسیطه له بسیطې سره ------------------------ ۱۱٦
ب – بسیطه له مقیدې بسیطې سره ------------------------- ۱۱۹
ج - مقیده بسیط له مقیدې بسیطې سره ---------------------- ۱۲۰
د – مقیده بسیطه له مرکبې سره ---------------------------- ۱۲۳
هـ - مرکبه له مقیدې بسیطې سره ---------------------------- ۱۲٤
۹ – د قوت او ضعف له مخې ---------------------------- ۱۲٥
الف – اعلی تشبیه -- ۱۲٥
- بلیغه تشبیه -- ۱۲٥
- مضمره یا ضمني (پټه) تشبیه ------------------------------ ۱۲٦
ب - منځنۍ تشبیه --- ۱۲۸
ج - ادنی تشبیه -- ۱۲۹
۱۰ - د حقیقت له مخې د تشبیه ډولونه ---------------------- ۱۳۱
الف – حقیقي تشبیه --- ۱۳۱
ب – وهمي تشبیه --- ۱۳۲
ج – خیالي تشبیه --- ۱۳۳
۱۱ – د ابتذال او ندرت له مخې ------------------------------ ۱۳٦
الف – نادره تشبیه -- ۱۳٦
ب – مبتذله تشبیه -- ۱۳٦
۱۲ – د شرط او نه شرط له مخې ----------------------------- ۱۳۸
الف – مشروطه --- ۱۳۸
ب – نا مشروطه -- ۱٤۰
۱۳ - د مقبولوالي او مردودوالي له مخې ------------------- ۱٤۱
الف – مقبوله تشبیه --- ۱٤۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب–مردوده --١٤١
وړاندیزونه --١٤١
مناقشه---١٤٢
پایله---١٤٣
ماخذونه ---١٤٥

(c) ketabton.com: The Digital Library

سریزه

د بیان علم درې ګونې څانګې ، چې په راتلونکو مخونو کې پرې بحث شوی دی ، د ژبې او لیک د خوږوالي ، په زړه پورې والي ، څرګندتیا او د بلاغت او فصاحت په ګانه د ښکلي کولو یو اساسي شرط دی ، چې د دې علم لومړی اسانه او روانه څانګه (تشبیه) ده. عام وګړي ، شاعران او هغه کسان چې په ولس کې د ټوکو ټکالو طبع لري پخپلو خبرو کې له تشبیه څخه کار اخلي. هغه څوک چې په چاپورې ملنډې وهي یا د هغه بدي بیانوي کله کله یې د وجه شبه د تضاد مسئله رامنځ ته شي. لکه: یو څوک ډېر غبي او نا لایق دی ؛ نو موږ ورته (افلاتون) کلمه کار وو ، چې افلاتون د خپل وخت ډېر ځیرک ، هوښیار او مشهور فیلسوف و ؛ خو دلته د نالایق او افلاتون تر منځ د وجه شبه تضاد د خلکو د خندا سبب ګرځي. یعنې افلاتون په عقل، پوهه کې مشهور و او دی په جهالت او بې عقلۍ کې هما غومره شهرت ته رسېدلای دی.

پورته ذهنیت مخاطب ته ورکول د تشبیه کمال دی ، ځکه نو د دې علم د پوهانو نظر په دې خوا راواوښت او وخت په وخت یې پکې بکر اثار ولیکل ، چې د دې لړۍ په کړیو کې ما هم (د خوشحال خان خټک په غزلو کې د تشبیه ډولونه) تر سرلیک لاندې یوه کړۍ ور زیاته کړه.

خوشحال خان خټک د پښتون قوم د ژوندي پاتې کېدو لپاره د الله(ج) له خوا ورکړه ده. دی د پښتو ادب په تاریخ کې د دویمې دورې د دویم پړاو هغه اتل دی چې هم یې په توره او هم یې په قلم پښتانه د نړۍ پر مخ وځلول. ده د خپلې تورې او قلم کار یوازې د الله(ج) د رضا له مخې خپل قوم ته په شعوري ډول وقف کړ ، نو ځکه یې دا احساس د بې احساسه پښتنو پر بنسټ را اوچت شوی او بې اختیاره یې له خولې او قلم راووتل:

زه یې چالره وهم قدر یې چا زده
پــــه اور وسېزه دا تورې قلمونه
(۳٦م ۵۸۱)

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو خبره داسې نه ده چې ګڼې ده سمدلاسه خپله توره په لهاړو او قلم په دیوات کې ایښې دی ، بلکې بیا یې هم خپل هدف پر مخ وړی او یو ځل یې بیا خپلو ادبي هڅو ته په پام له خولې او قلمه دا بیت راووت:

درست دیوان مې لکه باغ د عالم ګنج دی
پــــکې هـــر رنګه ګلونه هـــــر نهال
(۳۵ م ۳۹۸)

خوشحال خان ختک خو خپله دعوه وکړه خو د ثبوت لپاره یې کار په کار دی ، همدا لامل و چې ما دده په غزلو کې د تشبیه په ډولونو خپل څېړنیز کار پېل کړ، دا چې په دې وخت کې ادب هم پوره پرمختګ کړی دی ما هم د عربي ، دري ، اردو او پښتو معتبرو اثارو څخه په ګټې اخیستنې د تشبیه هغه ټول ډولونه پیدا کړل، چې نن په ادب او ادبیاتو کې دود دي. د نوموړي دا خبره چې (پکې هر رنګه ګلونه هر نهال) د تشبیه په اړه بالکل د کمال تر حده ثابته ده.
د نوموړي د غزلو تقریباً په (۲۱۵۰) بیتونو کې تشبیه راغلې ده ، دلته ما د خپلې څېړنې له مخې د خوشحال ختک د مختلفو اثارو له (غزلو) څخه هغه بیتونه راخیستي دي، چې زما د موضوع په بشپړوالي کې یې په څرګند ډول تړاو لاره ، د هرې ټاکلې تشبیه د موضوع د څرګندولو لپاره تر هر بیت وروسته مشخصه هماغه یوه موضوع روښانه شوې ده ، ځکه که موږ په یو بیت کې د یوې تشبیه په اړه هر اړخیزه لیکنه وکړو اصل موضوع پکې ورکېده او هم د لوستونکو لپاره د مضمون د تنوع د له منځه تلو چانس ډېر و.
د څېړنې په لړ کې که د نور شاعرانو د بېلګو راوړو ته اړتیا پېښه شوې ده او ما راوړي دي؛ نو دا به د هغې موضوع د ښه وضاحت لپاره وي، لکه د سمبولونو یا د تشبیه دنوي کو لو په برخه کې یا د مردودې تشبیه د بېلګې په برخه کې د ناچارۍ په وجه مې د بل شاعر یو بیت بېلګه کړې ده ، ځکه د خوشحال په غزلو کې د مردودې تشبیه بېلګه زما تر سترګو نشوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا چې دري او پښتو زموږ رسمي ژبې دي نو په ځينو ځايو کې مې د دري ليکوالو نظرونه کټ مټ په دري ژبه را اخيستي دي او عربي او اردو مې راژباړلي دي. پته دې پاتې نه وي د دري جملې د ميوند په فنټ کې ليکل شوي ، چې له پښتو جملو سره يې توپير وشي.

د ماخذونو ترتيب مې د ابجدو په بڼه راوړی دی ، همدارنګه د ځينو اثارو د چاپ نېټه نه ده څرګنده؛ نو ځکه يې د چاپ نېټه راوړل شوې نه ده.

د اثر د ليکلو پر وخت مې له ساده والي څخه کار اخيستی دی چې هر څوک ترې د خپلې علمي کچې په اندازه ګټه واخلي.

د لا څرګندولو لپاره تر ځانګړو څنګيزو سرليکونو لاندې د اثر په اړه خپل هدفونه ، تېر ماخذونو ته کتنه ، مواد او کړنلار راوړم:

- د نوموړي اثر د ليکلو هدفونه (موخې):

١ - د مسلک له مخې محصلانو ، مسلکي غړو او مينه والو ته د تشبيه په اړه درسي مواد په لاس ورکول.

٢ - په پښتو ادب کې د خوشحال د غزلو په اړه لومړی اثر دی.

٣ – پښتو ادب د تشبيه له مخې له ګاونډيو ژبو سره برابرول.

٤ – د ځانګې ضرورت او موافقه په پام کې نيول.

٥ – نورو ليکوالو او کره کتونکو ته د نورو شاعرانو په دې اړخ (تشبيه) کې لار پرانستل.

٦ – د خوشحال خان خټک د عوه (چې زما په شاعرۍ کې هر رنګه ګلونه او ونې شته) ثبوت ته رسول.

٧ – د ذکر شوي اثر ليکنه له پوهنيارۍ علمي رتبې څخه پوهنملۍ علمي رتبې ته د لوړېدو په خاطر د يو شرط په توګه د پښتو ځانګې له خوا اسپارل او سرته رسول.

- تېرو ماخذونو ته کتنه:

د نوموړي اثر د ماخذونو په اړه مې خپل شخصي کتابتون ، د پوهنځي او پوهنتون کتابتون ، د ننګرهار د اطلاعاتو او فرهنګ رياست له کتابتون څخه ګټه اخيستې ده. هغه عربي ، دري ،اردو او پښتو اثار چې په اکاډميکه توګه د

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاربنوونو او نظرونو په برخه کې ترې استفاده شوې ده په لنډه توګه د ليکوال او اثر د نوم او نېټې په يادونه راوړم:

- ❖ د السيد احمد الهاشمي ، جواهر البلاغة فی المعانی و البيان و البديع اثر، چې په عربي ژبه ليکل شوی لومړی چاپ يې په (۱۳۵۸ هـ) د مصر په الاعتماد بشارع حسن الاکبر مطبعه کې شوی او څلورم ځل په (۱۳٦۹) د ايران د قم ښار د المصطفوی نومې خپرندويې ټولنې خپور کړی دی، چې ماله همدغه ايراني چاپ څخه استفاده کړې ده.
- ❖ د کامل احمد نژاد ، فنون ادبی ،چې پر (۱۳۸۲ ل) کال په ايران کې چاپ شوی دی.
- ❖ د جلال الدين همايي، فنون بلاغت و صناعات ادبي ، چې پر (۱۳۷۰ل) کال په ايران کې چاپ دی.
- ❖ د محمد علوی مقدم او رضا اشرفزاده ، معاني و بيان ، چې پر (۱۳۸٤ ل) کال په ايران کې چاپ دی.
- ❖ د سيروس شميسا ، بيان و معاني، چې پر (۱۳۸۳ ل) کال په ايران کې چاپ شوی دی.
- ❖ د محمد رضا شفيعي کدکني ، صورخيال در شعر فارسي ، چې پر (۱۳٦۸ ل) کا په کابل کې چاپ شوی دی.
- ❖ د عبدالقيوم قويم ، فنون ادبي ، چې په کابل پوهنتون کې چاپ شوی دی.
- ❖ د محمد طاهر فاروقي ، فصاحت و بلاغت ، چې پر (۱۹٥۹ ع) کال په پېښور کې چاپ شوی دی.
- ❖ د عبدالروف بېنوا ، ادبي فنون ، چې پر (۱۳۲٦ ل) کال په کابل کې چاپ شوی دی.
- ❖ د سمندر بدرشو ، د ادب مناره ، چې پر (۱۹٥۸ ع) کال په پېښور کې چاپ شوی دی.
- ❖ د فضل محمد ، ادبي ارمغان ، چې پر (۱۳۸۳ ل) کال په کندهار کې چاپ شوی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- ❖ د مشتاق مجروح یوسفزي ، زرګانی ، چې پر (۱۹۹۸ع) کال په پېښور کې چاپ شوی دی.
- ❖ د سید تسنیم الحق کاکا خېل ، روح ادب ، چې پر (۱۹۸۷ ع) کال په پېښور کې چاپ شوی دی.
- ❖ د عبد الرحیم مسلم دوست ، خوږه ژبه ، چې پر (۱۳۷۹ ل) کال په پېښور کې چاپ شوی دی.
- ❖ د صدیق الله رښتین ، پښتو ګرامر ، چې پر (۱۳۷۲ ل) کال په پېښور کې چاپ شوی دی.
- ❖ د مجاور احمد زیار ، پښتو پښویه ، چې پر (۱۳۸۲ ل) کال په پېښور کې چاپ شوی دی.

له پورتنیو کومو کتابونو څخه چې یادونه وشوه هر یو مې په پوره ډول لوستی خو زما د اثر په څېر په نوموړو اثارو کې داسې کومه ورته څېړنه نه ده شوې. ما د خپل اثر په بشپړولو کې له پورته ماخذونو څخه یوازې د تیورۍ په بڼه استفاده کړې ده او بیا مې د خوشحال خان خټک په غزلو کې د څېړنیز مېتود له مخې پلټلې دي.

د خوشحال خان خټک له هغو ټولو غزلو څخه چې د کابل او پېښور په چاپ شویو کلیاتو کې راغلي دي ، د ماخذ په توګه د بیتونو په غوره والي کې ترې استفاده شوې ده او همدارنګه خواره واره نور اثار ، چې د موضوع په بشپړولو کې یې راسره لاس کړی دی هم د ماخذ په توګه ګټه اخیستل شوې ده .

وخت په وخت د مسلکي استادانو مشوره په ځانګړې توګه د لارښود استاد علمي او ښوونیزې مشورې مې په پام کې نیولې دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مواد او کړنلار:

د اثر د لیکلو په اړه د ځانګې ، لارښود استاد او د لوړو زده کړو د انسجام او امور اکاډمیک موافقې له تر لاسه کولو وروسته مې خپل کار په لاندې توګه پیل او بشپړ کړ:

هغه ټول کتابونه چې د موضوع په اړه کره نظرونه او لارښوونې ترې لاسته راوړل شوي، له مختلفو کتابتونونو څخه تر لاسه کړل ، حتی ځینې سایډونه (بربښپاڼې) مې هم پسې وکتلې؛ خو هلته چې کوم مواد موجود و له ماسره یې اصل کتابونه په واک کې وو ، نو ځکه مې کتابونو ته ترجیح ورکړه.

له نوموړو کتابونو څخه مې د تشبیه په اړه اصطلاحګانې د یو فهرست په بڼه ترتیب او منظم کړې او بیا مې د هرې اصطلاح لپاره کره، څرګند او اسانه تعریفونه ولیکل. تر دې کار وروسته مې د خوشحال خان ختټک هغه اثار وکتل، چې دده غزلې پکې چاپ شوې وې ، د هرې غزلې په هر بیت کې مې سوچ کړی که د تشبیه ډول را ته معلوم شوی؛ نو هماغه اصطلاح مې ورته لیکلې او که زړه نا زړه به وم نو بیا مې یوازې تشبیه ورته لیکلې ، تر دې وروسته مې دا بیتونه په یوه کتابچه کې راټول کړي ،تر تشخیص وروسته مې بیا د فهرست په پام کې نیولو سره کټګوري کړي او هر بیت، چې د کومې اصطلاح لپاره پوره په څرګند ډول جوړ و هغه مې ورته بېلګه کړې ده.

کله چې دا برخه پای ته ورسېده خپل نظر مې په بیتونو کې د تشبیه او تعریف په اړوند له نور هغو استادانو ، چې په دې اړه یې پوهه لرله شریکا وه او په پای کې مې له لارښود استاد سره د لا کره والي په موخه مشوره کوله.

د یوې اصطلاح لپاره یوه بېلګه هم راوړل شوې ده او د اکثرو اصطلاحګانو لپاره تریوې ډېرې بېلګې راوړل شوي دي. د هرې اصطلاح اړوند شرحه د هماغې اصطلاح د بېلګې تر ذکر وروسته راوړل شوې د ه.

تر ډېره حده مې کوښښ کړی دی، چې موضوع سیستماتیکه وڅېړم او هم اړوند عنوانونه سیستماتیکه بڼه ولري ، لومړی لوی عنوانونه ، بیا څنګیز عنوانونه او فرعي عنوانونه راوړل شوي دي ، چې موضوع لوستونکو ته لا روښانه وي.

د موضوع په اړه د موضوع پېل ، منځ او پای په پام کې نیول شوی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پای کې باید ووایم ، چې د لوړو زده کړو وزارت هغه لاربښود ، چې د علمي ترفیعاتو لپاره د اصلي اثر د موضع د غوراوي او تهیه کولو لارې چارې پکې ښودل شوي او په (۱۳۸۸ل) کال رسماً پوهنتونونو ته لېږل شوی دی ددې اثر د لیکلو پر وخت په پام کې نیول شوی دی. په پای کې مو په دعاګانو نمانځم.

په درنښت

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خوشحال خان خټک لنډه پېژندنه

د خوشحال خان خټک کورنۍ:

د کوهاټ ضلع، د خټکو کور دی ، یعنې د خټکو لویه برخه پر کوهاټ پرته ده ، په کوهاټ کې د خټکو دوه لوی ښاخونه دي ، یو یې بولاق او بل یې تری دی. د خوشحال خټک د غور نیکه نوم اکوړي و ، چې په تری خټک پورې یې تړاو درلود. د ملک اکوړ په وخت کې هم د خټکو لویه برخه پر کوهاټ پرته وه ، خو ملک اکوړی له کوهاټه راغلی او د اټک پر خوا وشا دهغې بادشاهي لارې پر غاړه اباد شو، چې د اټک څخه د نوښار پر لور پېښور ته غزېدلې ده ، داسې ښکاري چې په هغه وخت کې هم د نوښار او اټک تر منځه خټک اباد و او ددې خټکو او د هغو خټکو چې له ملک اکوړي سره له کوهاټه راغلي وو ، اکوړی مشر شو اکوړي د سرای په نامه د مغلو د بادشاهي سړک پر غاړه یو کلی اباد کړ ، چې تر ننه پورې اباد دی او د سرای اکوړي په نامه مشهور دی.

اکبر بادشاه چې په دویم ځل دروه د کوهستاني سیمې په لور راغی نو د هغه جرنیل مان سنګهـ او نورو معتمدینو ورسره د ملک اکوړي پېژندګلوي وکړه، مان سنګهـ بادشاه ته وویل چې دا ملک په دې سیمه کې یو با رسوخه سړی دی. که بادشاه سلامت ده ته د اټک او پېښور ترمنځه د بادشاهي سړک ساتنه ورپه غاړه کړي، نو دی به دا کار په ښه شان سرته ورسوي. په دې وخت کې یو سفزو به د اټک په بادشاهي لارو چپاوونه وهل او قافلې به یې لوټلې، چې پر سړک امن نه و . بادشاه ته وویل شول چې د ملک اکوړي او د هغه د قبیلې له یوسفزو سره دښمني ده په دې بنسټ د خپل ذاتي او قبایلي غرضونو د سرته رسولو لپاره به هم ملک اکوړی په اخلاص سره د سړک ساتنه کوي. بادشاه ومنله او ملک اکوړي ته یې د نوښار او اټک تر منځه سیمه د جاګیر په ډول ورکړه ، پر دې سربېره ملک اکوړي ته په بادشاهي لار د محصول ټولولو حق هم ورکړل شو په تاریخ کې د لومړي ځل لپاره د ملک اکوړي له شهرت سره سم د خټک قبیلې نوم هم یاد شو. ګنې تر اوسه پورې

(c) ketabton.com: The Digital Library

دومره په نوموړکي حالت کې پرته وه، چې په بابرنامه کې د پښتنو د ټولو لويو قبيلو يادونه کړې ده خو خټک يې ورکې نه دي ياد کړي. (۳۲ م م ۸ او ۹)

ملک اکوړی د درويش عرف چنجو زوی ، لومړی خټک و چې شهرت يې بيا موند او د خپل خدای (ج) ورکړي استعداد او قابليت له امله يې د جلال الدين اکبر توجه جلب کړه. ده ته ملک اکو هم وايي.

دی تری خټک و او د دوست محمد کامل د څېړنو له مخې د ټيري په توابعو پورې اړوند د کربوغې او سېدونکی و ، چې له خپلو خپلوانو سره د خفگان په وجه له هغه ځايه (خوړې) ته راغی او له خپل ټولي سره به د سونيالۍ په دره کې په چپاوونو مشغول و.

اما پرېشان خټک د منشي گوپالداس د تاريخ ضلع پشاور د (۳۰۶-۳۰۸) مخونو په حواله وايي چې ملک اکوړ خان له کربوغې څخه نه و، بلکې د څوترې (څوتره) او سېدونکی و او له هغه ځايه يې کوچ کړی دی. (۱۰ م م ۹ او ۱۰)

خوشحال خان خټک د سرای اکوړه خټک په اړه وايي:

رحمت په اکوړي شه چې يې ونيوه ځای سرای
چې ښه فهم يې وکړې باور وکړه ځای دی ځای
تور غر يې د هوډي دی تر تېراه پورې سم تللی
نيلاب و لنډي دواړو عجب سر ايښی په پای
پرې سازه لويه لار د هند وستان و خراسان ده
گذر يې د اټک دی چې ترې ترس کا شاه گدا
پکې مېشته مې زويه ،خليخانه لمسي،اولس دی
چې څوک پکې مېشته دي په امن اوسه د خدای
اسمان ځنې جدا کړ لاس د چا ، رسي اسمان تـــه
خوشحال له سرايه نه دی جدا شوی په خپل رای
(۳۵ م م ۲۲۹ او ۲۳۰)

د ملک اکوړي دغه جاگيرداري او منصبداري دده اولادې ته په ميراث پاته شوه او دده په کورنۍ کې کلونه کلونه له يو نه بل ته ورسېده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله چې ملک اکوړی له خپل زوی یوسف خان او ملګرو سره د نازو خان بولاق خټک له لاسه ووژل شو. له ده اته زامن پاتې وو، چې مشر یې یحیی خان نومېده او قبیلې یې دی د خپل مشر په توګه ومانه. ده ژر د خپل پلار او ورور بدل واخیست. دغه وخت د خټکو خېلونو تر منځ خپل منځي شخړې موجودې وې، ځینې خېلونه د یحیی خان په سرداری راضي نه وو.

ددغو دښمنیو او شخړو درې څلور کاله شوي وو، چې یوه ورځ یحیی خان نوښار ته روان و، سینیو خټکو ورته لار نېولې وه. دی او دده زوی عالم خان دواړه یې ووژل د یحیی خان تر وژل کېدو وروسته قبیلې شهباز خان خټک (۱۰۰۰-۱۰۵۰ هـ ق) خپل مشر وټاکه. شهباز خان د خپل پلار او ورور د بدل اخیستو لپاره د سینیو خټکو پر کلیو حملې وکړې، سیني خټک غروته وختل. د ملک ښادي خان زوی ووژل شو د خټکو سرداري په دې توګه تر شهباز خان راورسېده. (۱۰ م ۱۲)

د خوشحال خان زوکړه:

خوشحال خان خټک د مغل شهنشاه نورالدین جهانګیر (۱۰۱٤-۱۰۳۷هـ) (۱۶۰۵ – ۱۶۲۷ ع) په زمانه کې د ۱۰۲۲هـ ق کال د دویمې خور په میاشت، چې د ۱۶۱۳ ع کال د مې یا جون له میاشتو سره سمون خوري، له پېښور نه ۳۵ میله ختیځ لور ته په سرای اکوړه کې چې د لنډي سیند په سهیلي غاړه پروت دی د شهباز خان کره وزیږېد. (۳۶ م ۸)

په یوه قصیده کې چې ده د خپلې کورنۍ حال احوال پکې راوړی د خپل ځان او نیکونو په اړه یې څو بیتونه راوړو:

راشـــه واوره دا داســـتان	نیک و بـــد پکې عیان
هم عبرت هـــم نصیحت دی	پرې دې پـوه شي دانایان
زه خوشحال د شهباز خان یم	چې تورزن یم کان په کان
شهباز خـــان د یحیی خان وو	چې بـــل نه و هسې ځوان
یحیی خـــان د اکـــوړي وو	چـــې په توره شو سلطان
د هجرت زر دوه ویشت سن وو	چـــې زه راغلم په جهان

(c) ketabton.com: The Digital Library

هــغه کال پـــــوره پنځوس و   چې شهید شو شهباز خان
د هــغــــه دور بـــــاد شاه و   قـــــدر دان شاه جهان
د پــــلار ځـای یې وما راکړ   په اولـــس شوم حکمران

(۳٦ م م ٥٨١ او ٥٨٢)

زده کړه:

د خوشحال خان خټک زده کړه سیستماتیکه بڼه نلري او هم یې د زده کړې په اړه پوره څرګندونې نه دي کړي. که څه هم نوموړي د خپل ژوند اکثره پېښې په نظم کړي دي او د ځان او کورنۍ په اړه یې ډېر څه په څرګند ډول راوړي دي، خو د خپلو زده کړو په اړه یې داسې څرګند څه په لاس کې نشته په دې اړه هېواد مل په خپل اثر (ننګیالی د زمانې) کې د ځینو څېړونکو لیکنې راوړي چې زه یې دلته اړینې بولم:

په دستار نامه کې راغلي دي: ((زموږ استاد اویس صدیق ملتاني ډېر بزرګ متبرک سړی و ، د علوم ظاهري او باطني بهرور و ...))

له دې پورته یادونې سړی دومره پوهېږي چې خوشحال خان له شاه اویس ملتاني نه زده کړه کړې وه ، هغه یې استاد و. خو لکه استاد کامل چې ویلي دي:

((دانه ده ښکاره چې له هغه نه خوشحال خان کله ، چېرې او څومره وخت زده کړه کړې ده.))

پرېشان خټک ویلي دي چې د ځینو خلکو دا خیال دی چې خان په ملتان کې هم درس ویلی دی، خو ځینې بیا وایي کېدای شي شاه اویس ملتاني دې په پېښور کې تدریس کاوه ځکه چې پېښور هم د دیني علومو مرکز و.

د خوشحال خان خټک د زده کړې په باب سړی دا ویلای شي چې ده د کور په جومات او یا سیمه ییزه مدرسه کې درس ویلای دی. اما دانه ده ښکاره چې ده څومره وخت او د ژوند تر کوم کال پورې د زده کړې لړۍ جاري ساتلې ده. په استادانو کې یې یوازې د شاه اویس ملتاني نوم څرګند دی نور استادان یې نه دي معلوم....

خو که چېرې سړی د خوشحال بابا ټول اثار مطالعه کړي نو ورته ښکاري چې دده خارق العاده استعداد د زده کړې او مطالعې له لارې روزل شوی دی او د غو زده کړو یې بیا په اثارو کې خپل ځان ښکاره کړی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

عبدالحی حبیبي د خوشحال مرغلرې د مقدمې په (۱۸ مخ) کې لیکلي دي:
((خوشحال خان په کوچنیوالي کې د خپلې زمانې مروج علوم ټول ویلي وو. دده له کلامه ښه ښکاربږي چې ده اسلامي علوم لکه: فقه، حدیث، تفسیر او نور عقلي او فلسفي علوم، لکه: منطق، حکمت، ادبي علمونه، د فصاحت او بلاغت اصول، لکه: معاني، بیان، عروض، قافیه او نور ټول ویلی او پرې عالم و.))
د خپل وخت له ځینو مشهورو عالمانو سره یې ناسته ولاړه هم درلوده، له هغو څخه یو هم مولانا عبد الحکیم سیالکوټي (۱۰٦۷ هـ ق مړ) دی. دی د جهانګیر او شاه جهان په دورانو نو کې د نیمې وچې له جیدو عالمانو څخه و. خوشحال خان په دستار نامه کې راوړي دي: ((عالم العلما مولانا عبد الحکیم سیالکوټی مې په خپله ویو ښتېده، لکه: مسطور شول....)) په کلیات کې یې دده په باب لولو:

مولانا عبد الحکیم	د دنیا د دین حکیم
د جوګیانو وګروه ته	په تعظیم و په تکریم

(۱۰ م م ١٤-١٦)

واده او اولاده

خوشحال خان خټک په (۱۰٤۰ هـ) کال د ۱۸ کالو په عمر واده وکړ، د واده په ورځ پرې سخته تبه راغلې وه، چې په خپلې ورا پسې هم لاړ نشو. هېواد مل لیکي چې په ناوې پسې د خسر کورته نشوای تللای، ناوې یې انا (قذیفې) راوسته. دی له تبې تاوېده لوڅې پوڅې یې درلودې. دده د خولو کولو لپاره یې مور او څو نورو ښځو برستن پرې ټینګه کړه، تر دې حده چې خان بې هوښه نه بلکې داسې فکر کېده چې مړ دې وي. ښځو شور فغان پېل کړ، مګر الله تعالی دی وساته، ساه پکې وغړېده، دولس ورځې وروسته خو له پرې راغله. لږ پر حال راغی خلک یې وپېژندل او خپله ناوې یې ولیده چې سرته یې ناسته وه.
دا و دخوشحال خان د لومړي واده لنډ بیان چې تاریخ مرصع په ډېر تفصیل او په زړه پورې بیان کړی دی، خو دا باید وویل شي، چې خوشحال خان څو نور ودونه هم کړي وو چې شمېر او وختونه یې خوشحالپوهانو نه دي ښودلي او دخان په اثارو کې یې هم یاد نه دی راغلی. (۱۰ م م ۱۸ او ۱۹)

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوشحال خان خټک ځو ودونه کړي وو. پر نکاحي مېرمنو سربېره يې په حرم کې وينځې هم درلودې. له دغو مېرمنو او وينځو ښځه يې د شپېتو شاو خوا زامن او يو د پېرش لونې زېږېدلې وې.

د تاريخ مرصع په (۲۵۸-۲۵۹ مخونو) کې راغلي دي: ((... واضع دې شي ، خان علين مکان ته حق تعالی شپږ پنځوس فرزندان نارينه کرامت کړه ، په دا واړو کې خان جنت مکان و الانبسان چې والد د مولف دی ، اثر او ولي عهد و .... سعادت خان ، بهرام خان ، نظام خان ، يحيی خان او شهباز خان دا شپږ واړه له يوې موره و .....))

خان هم په خپل ديوان کې وخت په وخت د خپلو زامنو شمېر ښودلی دی دا شمېر يو ډول نه دی کله زيات او کله لږ ، لکه په يوه څلوريزه کې وايي.

په شمار مې زويه تر شپېته زيات دي
نيمګي به مړه وي نيمګي حيات دي
چې را څرګند شول په کاروبار کې
تر دې ژوند يو بهتر اموات دي

(c) ketabton.com: The Digital Library

په يوه بل بيت کې وايي:

که پنځوس دي که شپېته دي داغ د زړه دي
يـــــو ځـــو لاپکې افت شول تر دا ميانه

بل بيت دی:

اته ويشت لرم زويه   نشته يو د بل په رنګ

خان د خپلو ځينو زامنو د زوکړې تاريخي قطعې په دري نظم کې ويلي دي او دا قطعې افضل خان خټک په تاريخ مرصع کې راخيستي دي. پر اشرف خان، سعادت خان، بهرام خان، نظام خان، يحيی خان او شهباز خان سربېره چې له يوې موره وو. د ځو نورو زامنو نومونه يې چې د خان له کلامه او تاريخ مرصع نه لاس ته راځي دا دي: عبد القادر خان، صدر خان، عابد خان، نصرت خان، سکندر خان، ګوهر خان، عجب خان، آزاد خان، عبدالعزيز خان، خالد خان، طاهر خان، بختناک، جلال خان، عادل خان، جعفر خان، اکبر خان، عبد الرحمن خان، نجابت خان، ابو الخير خان، فرحت خان، مومن خان، زاهد خان، حامد خان، عادل خان، بشير خان، اسمعيل خان، يوسف خان، کمال خان، محبت خان، علاوالدين خان، فتح خان، نوروز خان، شاه علي خان، جنګي خان، مشکر الله خان، او نور.... د خان د لوڼو شمېر تاريخ مرصع (۳۱) ښودلای دی:

خو په فراقنامه کې خان دا شمېره دوه د پرش ښودلې ده.

د لوڼو په نومونو کې يې د دوو نومونه موږ ته ښکاره دي، يوه بي بي تاجه او بله بي بي حليمه. (۱۰م م ۱٦۸ او ۱٦۹)

په پورته زامنو او لوڼو کې يې ځينې د پښتو ژبې تکړه ليکوال او شاعران تېر شوي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوشحال خان ختٹک ته د قبيلې مشري ورسپارل کېدل

د ختټکو او یوسفزیو تر منځ کلونه دښمني پرلپسې پر یو بل د بریدونو په نتیجه کې لا پسې تازه کېدې په (۱۰۵۰ هـ ق) کال شهباز خان له یو سفزیو سره په جګړه کې ډېر سخت ټپي شو خوشحال خان ختټک هم ډېر سخت ټپ خوړلی و. شهباز خان د همدې زخم له سببه پنځوس ورځې وروسته د پنځوسو کالو په عمر مړشو. دا چې خو شحال خان ختټک د پلار مشر زوی و نو قبیلې دی د سردار او مشر په توګه ومانه. ښاغلی کامل لیکي:

((په ۱۰۵۰ سنه هـ (۱٤-۱٦٤۰ع) کې اکا خېلو چې د یوسفزو د کمال زي تپې خلق د مالیې له ورکولو نه انکار و کړ ، د رمضان په وروستیو کې شهباز خان په دوی حمله وکړه خوشحال هم ورسره و. د بلړ د کندې په خوا کې د مردان په ضلع کې طورو او مایا و ته نزدې د ختټکو اویو سفزو جنګ وشو. شهباز خان یو لویګنده په غشي ولګیدو. تر بور ساقي بیګ یې ومړ...

شهباز خان پس له پنځوسو ورځو د پنځوسو کالو په عمر پر (۱۰۵۰ هـ ق) کال د شوال په پنځم دزیارت په ورځ چې د (۱٦٤۱ ع) کال د جنوری له اتلسمې سره سمون خوري. په حق ورسید.)) (۳٦ م ۱۰)

کله چې خوشحال خان ختټک د خپلې قبیلې مشر کېږي شاه جهان هم دده مشري تایید وي. چې خوشحال خان ختټک یې په یو ځای کې داسې بیان کوي.

د هـــــغه دور بادشاه و قـــدر دان شاه جهان
د پـــلار ځای یې وماراکړ په اولس شوم حکمران
(۳٦ م ۵۸۲)

خوشحال خان ختټک د پلار په ژوند د قبیلي د مشری پر وخت له مغلو سره پوره ډ غرې وهلي دي، چې د موضوع د اوږدېدو د مخنیوي لپاره یې دلته راوړل اړین نه بولم که څوک یې د لوستو هیله لري، ننګیالی د زمانې ، کلیات خوشحال خان ختټک د کامل په سریزه ماخذونه کتلای شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوشحال خان خټک د مغلو په بند کې:

په (۱۳۷٤ هـ) کال کې امیر خوافي چې خلکو په سید امیر خان مخاطب کاوه د کابل صوبه دار و ، ده له اورنګزیب (ابو المظفر محی الدین محمد اورنګزېب) سره وکتل ، د هغه له غوږه یې دا خبره تېره کړه ،چې تر څو د ځمکو څیښتې خاوندان نیول شوي نه وي ، تر هغې د رهدارۍ د باج د ممانعت احکام نافذېدای نشي. ددې غشي نخښه په اصل کې خوشحال خان خټک و ، اورنګزېب پر تخت د دویم ځل ناستې سره سم (روژه ۱۰٦۹ – ۱۰۷۰ هـ) د غلې او د څینو نورو جنسونو د ټکس دمعافۍ حکم کړی و.

له دې حکم سره سم عامو وګړو ته ډېره ګټه ورسېده او په سر کاري بودیجه کې د ۲۵ لکو روپو کمې راغلی و. ددې حکم اثر په ځرګند ډول ځمکه لرونکو (خانانو) او جاګیردارانو په ګټو هم پرېواته. مګر ددې خبرې هېڅ ډول شهادت نشته چې ددې حکم تر جاري کېدو وروسته خوشحال خان خټک د څه ډول سرغړونې یا نافرمانۍ ځرګندونه کړې وي. بلکې هغه هم همغسې د حکومت منونکی او وفادار و او د حکومت له مخالفانو سره به یې جنګونه کول. سمه خبره داوه چې دا چل سید امیر خوافي د خپل مرستیال میرزا عبدالرحیم (چې په پېښور کې و) او د خوشحال خان په منځ کې د خفګان او د خوشحال خان ترونو بهادر خان او فیروز خان سره د سازش په سبب جوړ کړی و. میر زا عبدالرحیم سید امیر خان خوافي ته ویلي و ، چې تر څو پورې ته یو څو لوی لوی سړي بندیان نه کړې تر هغې ستا د صوبه دارۍ نقش نشي کېښناستی او د خوشحال خان ترونو ورسره پنځوس زره روپۍ کړې وې. سید ا میر خان بادشاه ته ګونګه او مجمله وینا کړې وه. نه یې ورته د چا خاص سړي نوم اخیستی و او نه یې د چا د نیولو اجازت اخیستی و . خو ورته یې ووې چې دلارې د ټکس د منع کېدو د احکامو د پلي کولو لپاره د زور زیاتي د ځرګندولو ضرورت دی. کله چې باد شاه ورته ددې اجازه وکړه نو پېښور ته راغی او خوشحال خان یې د سلا مشورې لپاره پېښور ته راوغوښت. د (۱۳۷٤ هـ) کال د څلورمې خور په وسط چې د جمعې ورځ وه خوشحال خان پېښور ته راغی ، دربار ته یې ځواب ولېږه چې زه راغلم. ځواب راغی چې سبا دربار ته ځان حاضر کړه ، درې ورځې تېرې شوې خو دربار ونه شو په پای کې د دصوبه دار سکرتر د ګجرات

(c) ketabton.com: The Digital Library

شيخ خوشحال خان خټک ته ځواب وکړ ،چې ماته د مشورې لپاره راشه کله چې خوشحال خان ورغی هغه يې ونيوه او پنځه منۍ ببړۍ يې ورپه پښو کړې د خوشحال ترونو له صوبه دارنه خلعتونه واخيستل ، خټک د دوی وژلو ته جوړ شول. خوشحال خان منع کړل د خوشحال په نيولو کې چې کومو کسانو برخه لرله د هغوی ذکر دی په خپلو نظمونو کې ځای پر ځای کوي. ..

خوشحال خان دوې مياشتې په پېښور کې وساتل شو ، کله چې يې د صوبه دار د پنځوسو زرو روپو غوښتنه رد کړه ، نو د هندوستان په لور روان شو د (۱۳۷٤ هـ) کال د روژې په(۱۵ مه) يا (۱٦ مه) هندوستان ته ورسول شو.

هلته د نوموړي ورورو ميرباز خان ، تربور يې باقي خان او زوی يې سعادت خان مخکې ترده رسېدلي وو او له محمد امين خان مير بخشي (چې د اورنګزېب خاص نژدې کس او لوی منصبدار و) سره ليدلي وو.

محمد امين خان او د خوشحال خان د زړور افسر اصالت خان ورارہ يعنې سيد ميران المخاطب په مير خان (د خپل خان زوی) د خوشحال خان د خلاصې ډېر کوښښ وکړ. خو خوشحال خان خوشې نه شو ، نو مير باز خان ، باقي خان او سعادت خان بيرته هېواد ته راستانه شول... خوشحال خان د قيد قريباً دوه نيم کاله په دهلي او د جيپور په رياست کې د رنتهبور په کوټ کې تېر کړل د ذيعقدې په پنځمه د رنتهبور له کوټ نه راوستل شو او بيا اګرې ته يووړل شو او هلته له بنده خوشې کړل شو ، خو په دې شرط چې هېواد ته به نه ځي او همدلته نظر بند وساتل شو.

خوشحال خان خټک د قيد او بند پر وخت په نظم او نثر کې ډېر څه ليکلي دي چې تر ټولو ارزښتمن اثر يې (دستار نامه) ده چې د لومړي ځل لپاره پکې د ساده نثر د ليکلو هڅه او دودونه شوې ده.

اخر هم د هرې شپې پای وې دی هم پر (۱۰۷۹ هـ) کال له مهابت خان (چې د کابل صوبه دار مقرر شوی و) سره يو ځای خپل هېواد ته راغی. (۳٦ م م ۱۷ــ۲۰)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خوشحال خان ختک جګړې

زه د موضوع د لنډون لپاره دلته يوازې د خوشحال خان ختک د ځينو مشهورو جګړو دنومونو او نېټو په راوړو بسنه کوم:

۱ – په (۱۰۳۵ هـ) کال د بهاکو خان يوسفزي د بولاقو پر ختکو حمله او شهباز خان يې د مرستې لپاره له يو واړه لښکر سره مقابلې ته ورغی ، چې خوشحال خان هم په دې جګړه کې د ديارلسو کالو په عمر د لومړي ځل لپاره ګډون کړی دی.

۲ – پر ۱۰٤۲ هـ کال پر عيسی خيلو يې بريد کړی دی چې ځينې همدا کال ښيي ځينې وايي چې څو ترې ته ترتګ وروسته يې دا حمله کړې ده.

۳ – پر (۱۰۵۰ هـ) کال اکا خېلو د ماليې په ورکولو کې ناغيرې کړې وه ، په همدې بنسټ شهباز خان د روژې په وروستيو کې له يو واړه لښکر سره د اکا خېلو پر سيمه بريد وکړ، چې خوشحال خان او جميل بېګ هم له شهباز خان سره ملګري و.(۳٦م ۹ او ۱۰)

٤ – پر (۱۰۵۱ هـ) کال د کانګړې سوبه

۵ – پر (۱۰۵٦ هـ) کال د بلخ او بدخشان جنګي پېښې

٦ – پر (۱۰٦۳ هـ) کال له بنګښو سره جګړې

۷ – پر (۱۰۷۰ هـ) د تېرا مهم

۸ – پر (۱۰۷۰ هـ) کال يې له يو سفزيو سره جګړې

۹ – پر (۱۰۷۳ هـ)کال له باغيانو سره جګړې

(۱۰ م م ۳۲-٤۲)

۱۰ – پر (۱۰۸۳ هـ) کال د خيبر جګړه

۱۱ – پر (۱۰۸۳ يا ۱۰۸٤) هـ کال د خوشحال خان او بهرام خان تر منځ وړې جګړې

۱۲ – پر (۱۰۸٤ هـ) کال له بنګښو سره جګړه

۱۳ – د (۱۰۸٤ هـ) په پای کې د کړپې او نوښار جګړې

۱٤- پر (۱۰۸٦ هـ) د ګنبت جګړه

۱۵ – پر (۱۰۹۱ هـ) د ډوډې جګړه

(۳٦ م م ۲۲- ۳۰)

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدارنګه نورې ورېاو خال خال جګړې يې کېداى شي په نورو کتابونو کې په پوره تفصيل سره راغلې وي.

د خوشحال خان مړينه

خوشحال خان د ژوند په وروستيو کې په ډمبره نومې غره کې پناه واخيسته، خو ډېر ژوندى پاتې نه شو د (١١٠٠ هـ) کال د ربيع الثاني مياشتې په (٢٨ مه) نېټه د جمعې په ورځ هملته په حق ورسېد.

انالله و انا اليه راجعون ه

(٣٦ م ٣١)

د نوموړي قبر اوس په سراى اکوړه خټک کې دى.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خوشحال خان خټک فرهنګي اړخ ته يوه لنډه کتنه

نه بـه زما غوندې بل ننګيالی راشي
نه به زما غوندې بل جنګيالی راشي
خــټک لاپر پرېږده په درست افغان کې
عــجب که هسې فرهنګيالی راشي
(١٠ م ١٧٠)

د خوشحال خـان خټک د پورتـه څلوريزې پـه پـام کې نيولـو سره دده د ژوند درې عمده خواوې تر سترګو کېږي: ننګ ، جنګ او فرهنګ.

د ننګ او جنګ خواوې يې ډېرې په بوللو پورې اړه لري او د فرهنګ برخه يـې بيا په غزلو څلوريزو او قطعو کې تر ډېره حده تر سترګو کېږي.

د فرهنګ معنی ده ادب ، تربيت ، علم ، معرفت ، دودونه ، د يوقوم د هنرونو مجموعه او يا هغه کتاب چې د يوې يا څوژبـو د لغـاتو شـرحه پکې راغلې وي. (٨ م ٧٢٩)

خوشحال خان خټک د ژوند داسې خوا نه ده پرېښې چې په هغې يې په نثر يا نظم څه ليکلي نه وي. خوشحال خټک د خپل فکر ملغلرې د ليک په دوو بڼو (نثر او نظم) تر موږ رارسولي دي. لومړی يې هغه اثار چې په نظم کې يې ليکلي د موضوع د اوږدوالي د مخنيـوي لپـاره يـې يـوازې نومونـه راوړم اوبيـا بـه يـې د نثـر د برخې د اثارو د نوم يادونه بسنه وکړم.

الف - د خوشحال خټک د منظومو اثارو نومونه:

I- تخليقي منظوم اثار:

(١) کليات (٢) فراقنامه (٣) پښتو منظومه بازنامه (٤) سـواتنامه (٥) فـضل نامـه (٦) فالنامه (٧) طبنامه. (١٠ م م ١٧٧-٢٠٣)

II- منظومې ژباړې:

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۱) نام حق (۲) اخلاقنامه.

ب- منثور اثار:

(۱) بیاض (۲) دستار نامه (۳) ساعتنامه.

د –د خوشحال ختټک هغه اثار چې یوازې نومونه یې څرګند دي:

(۱) هدایه (۲) ریاض الحقیقت (۳) فرخنامه (٤) عنایه (٥) آیینه (٦) رساله مناظره

(۷) کفایه (۸) تفسیر سورة یوسف.

هـ - زنځیرئ:

(۱۰ م م ۱۷۷- ۲۰۳)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خوشحال خان ختک شعر

د خوشحال ختک د شاعرۍ دیګ دده د عمر په شل کلنۍ کې پر نغري ایښودل شوی او د خپل عمر په شپېته کلنۍ کې یې د پوخوالي دعوه کړې ده ، دده نظر د خپل شعر په اړه همدادی چې پوره څلویښت کاله ده د شعر ویلو او لیکلو ریاضت کړی دی. دا چې د انسان عمر څلویښت کلنۍ ته ورسېږي نو بیا یې عقل پوخ شي ، حضرت محمد (ص) هم په څلویښت کلنۍ کې پیغمبر شه ، همدارنګه په دنیایي قانون کې هم هغه څوک چې څلویښت کاله عمر ونه لري د ولسمشرۍ د کاندیدیدو او انتخابېدو حق نه لري. ده هم د خپل شعر د پخوالي دعوه تر څلویښت کاله شاعرۍ وروسته کړې ده. دی وایي:

په شل کاله کې دیګ زما د شعر په اور بارشه
په دا دور مې پوخ کړ چې شپېته کاله مې تللي
(۳٦ م ٦۲۳)

خوشحال خان ختک خپل ټول کارونه د خاصو غرضونو له مخې کړي دي داسې نه ده چې هر حرکت ده بې فکره او د وخت د ضیاع لپاره کړی وي ، دی وایي:

په پښتو شعر چې ما علم بلند کړ
د خبرو ملک مې فتح په سمند کړ
په پارسۍ ژبه مې هم ژبه ګویا ده
په پښتو ژبه مې خلک بهرمند کړ
په تازه تازه مضمون د پښتو شعر
په معنی مې د شېراز او د خجند کړ
(۳٦ م م ۵۳۳_۵۳۵)

سره له دې چې دا هر څه خوشحال خان د پښتنو لپاره قصدي کړي، خو بیا هم د الله(ج) ورکړه یې بولي او وایي چې دا د الله رضا وه، چې پښتانه دې په شعر او شاعرۍ پوه شي نو ځکه یې زه په شاعرۍ ګویا کړم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مګر زه يې چې ګويا په شاعرۍ کړم
پښـــــتانـــــه يـې پوهـول ايزدتعال
(۳٦ م ٥٤۱)

خوشحال خان خټک په نظم کې د هغه وخت د مشترکو نظمونو ټولې جولې په پښتو کې وکارولې او نورو ته يې هم همدا سپارښتنه کوله، چې پښتو ژبه دې په علمي ،ادبي او تاريخي لحاظ مخکې لاړه شي او تر دې حده پرې مين دی.

فـــــارسي شعر مـــــې هم زده سليقه لرم د واړه
پښتو شعر مې خوښ شو هر څوک خپل ګنې ښاغلي
(۳٥ م ٤٦۸)

همدا رنګه د محتوی لـه مخې ځينې څېړونکي پـه دې نظر دي ،چې د ژوند داسې خوا بـه نه وي چې خوشحال خان خټک له هغه وخت سره څه پرې ليکلي نه وي.

د فنونو له مخې خوشحال پخپل کلام کې د فصاحت ، بلاغت ، بديع ، تـشبيه ، استعارې ، کنايې ، مرسل مجاز او نورو شعري ښکلاوو خيـال سـاتلی دی ، لکـه څنګه چې دی وايي:

درست ديوان مې لکه باغ د عالم ګنج دی
پـــــــــکې هـــــر رنګه ګلونه هر نهال
(۳٥ م ۳۹۸)

له دې بيت څخـه دا څرګند يږي، چې ده د ژونـد پـه هـره خوا د خپـل فکـر نيلـی ځغلولی دی. اوس بـه دده د شعر يـو څـو ښېلګې راوړو چې لـږ انـدازه دده د شعر لـه محتوی او دريځ سره بلد شو:

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولنيز مسايل

دلته هر بيت په څرګند ډول يوه ټولنيزه مسئله راپېژني ،چې خوشحال خان په ډېر جرات سره راوړې ده:

نشته بـــانګ د موزن په درست تيراه
مګر واورې بانګ د چرګ په سحر ګاه
مـــــوحـــد د تصوف درسالو دي
مسئالـــــه د شـــرعيت ګڼي ګناه
(۳٤م ۲۹۸)

هر چې ستا د زړه رضا واړه هغه کړه
خو چې زړه د چا بد ېږي هغه مه کړه
(۳٤ م ۳۰۲)

کتابـــــــونه د اسمان د ځمکې لولي
په عمل يې فرق تر مځکې تر اسمان وي
(۳٤م ۳۵۷)

مدد د طالع بـــويه چې هنر سره همراه وي
هنر به سود ونه کا د طالع که درته شاه شي
(۳٤ م ۳۸۷)

مړ هغه چې نه يې نوم نه يې نښان شته
تل تر تله پـــــه ژوندون پـــايي ښاغلي
(۳۴ م ۳۹۰)

کوم ملک دی له ما پاتې چې مې پل نه دی پرې ايښی
هر ځای به ورته ياد کړم که څوک شته سياحت کړوني
(۳٤م ٤۰۸)

ګوره بيا دې څه په زړه کوم مې ګناه دی
چې ليدو لـــــره دې درشم ځان اوده کړې
(۳٤ م ٤٤۲)

څوک د حج څوک د تلقين څوک د مکتب شول

(c) ketabton.com: The Digital Library

یـــــو خوشحال په واړو خلکو کې لونړ دی
(۳٤م ۳۳۸)
یـــــا کشتي له زور ورو سره مه کړه
یا د دوی غوندې پیدا کړه مړوندونه
(۳٤م ۲٤٦)

مینه او عشق

په درست جهان به نه وي يو زما غوندې رسوا بل
ورځم توره وکښلی چـــــې مـــین واورم په تا بل
(۳٤م ۱۰۸)
یاره ته چې جدایي جدایي وایې!
زه خوشحال د دې خبرې توان لرم؟
(۳٤م ۱۳۰)
زړه مې خدای مین کوي په ښایسته وو
هسې نه چې زه پخپله زړه مـــایل کړم
(۳٤م ۱۳۲)
چې دا هسې په پالنګ راغله نـو خیزه
الوداع ده د خوشحال خټک پـرهېزه
(۳٤م ۲۱۹)
د مجاز عاشقي عین حـقیقت ده
و معنو ته زینه ایښې د صورت ده
(۳٤م ۲۷۷)
په هر څه کې ننداره د هغه مخ کړم
چې له ډېرې پیدایی نـــــاپدید شو
(۳٤م ۱۸۵)
د خپل یار په مخ اوس نه دی مین شوی
د خوشحال په زړه کې دا مـینه ځایي ده

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۳٤ م ۲۸۲)

چرته يې اى عشقه چې وربوز يې راته مات کړې
بيا ګوره چې عقل په تـــــــــدبير راغلى دى

(۳٤م ۳٤٦)

عقله ته له عشقه لــرې لــرې ګرځه
مخالفت چې سره ورشي فساد شي

(۳٤ م ٤١٨)

محبوب ته ستغه ويل

څو به ستا د دې غمونو زغمل تل کړم
د يـــــارانو کمى نشته يار به بل کړم

(۳٤ م ۱۲٦)

که ته خوله وماته نه راکړې ملکۍ
بلې هــــم راته نيولې ده خولګۍ

(۳٤ م ٤۹۲)

که زه نه واى تا بــــه ځان لره بلل څوک
په پالنګ به دې داهسې درختل څوک

(۳٥ م ۷۰)

چې دا هسې بې نيازي کــــوې دا ښه کړې
زه به نور ياران پيدا کــــــړم ته به څه کړې

(۳۲ م ۳۸۹)

مرګ لره يې واړه د ډيــــــــــلي لښکرې راغلې
ته لا د خوشحال په مرګ ځان روغ نه ګڼې ننګ کړې

(۳٥م ۳۲۹)

د شيخ (زاهد) او عارف توپير

زاهـدان شيخان و هر لوري ته ډېر دي

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خوشحال ختک په کار دي عارفان

(٣٤ م ١٥٥)

په تېره الماس د پاسه قدم ایښی
یوه څه باریکه لار د شریعت ده

(٣٤ م ٢٧٧)

زاهدان چې لمونځ روژه کا جنت غواړي
ما خوشحال د مزدوریه طاعت نه زده

(٣٤ م ٢٩٧)

د یارانو یاد

ښه خواږه یاران چې ما خوشحال لیدل په سترګو
اوس یې په ژړا ژړا مزار لره ور درومم

(٣٤ م ١٣٧)

ایمل خان دریا خان دواړه په ښه رنګ تېر شول په ننګ کې
د دواړو په فراق کې زما تل آه وماتم دی

(٣٤ م ٣١٦)

ایمل خان دریا خان دواړه خوردبین تېر شول
اوس خو پاتو و مغول ته یو خوشحال دی

(٣٤ م ٣٤٨)

اوس په خپلو زړو خوښ اوسه خوشحاله
ددې دور ځواني مه کړه نا په کارې

(٣٤ م ٤٣٥)

بهرام او خوشحال

دا هم ځای د تعجب د حیرانۍ دی
چې لښکرې په خوشحال کا بهرام خان

(٣٤ م ١٦١)

(c) ketabton.com: The Digital Library

له خوشحاله یې بهرام غوندې پیدا کړ
دم واهه نشي څوک څه وايي يزدان ته
(٣٤ م ٢٠١)

ستا هنر د سرداری څه زده بهرامه
سرداري دې په خپل دور کړه بدنامه
هم تمامې خپل خانې لره بلا شوې
هم خپل ځان لره بلا شوې بد فرجامه
(٣٤ م ٢٣٧)

د وخت له خلکو ګیله
د خوشحال قدر که اوس په هیچا نشته
پس له مرګه به یې یاد کا ډیر عالم
(٣٤ م ١٢٣)
که توفيق د اتفاق پښتانه مومي
زوړ خوشحال به دوباره شي په دا ځوان
(٣٤ م ١٥٤)
چې پخپله افغاني ژبه نادان دی
په ترکي خبرې څه وايي افغان ته
(٣٤ م ٢٠١)
د وروستي سپرلي نرګس دی
د خوشحال قدر لری
(٣٢ م ٤٩٣)
له خپله قومه ګیله
په زرګونه راته لاف کړ اوس یو نشته
اشنايي له هر چا ښه ده بې ختکه
مروت ياري ترې مه غواړه خوشحاله !
هر سړی چې اوبه وښېي له اټکه

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۳٤ م ۲۳۰)

تفخـــــــــص که څوک د خوږو ژړو نو کاندي
د خپل قــوم له لاسه ورک خوشحال خټک دی
(۳٤ م ۳۲۳)

زړښت یادول

وخت د ځوانۍ تېر شو اوس پيري راغله خوشحاله
نـــــــــور کــارونه پرېږده خو د ګور کوه سامان
(۳٤ م ۱٦٤)

اوس پيري راغله خوشحاله
د ځــــــو انيې چارې پرېږده
(۳٤ م ۳۰۱)

د سترګو په جوهرو مې په سي کې رابشکاره شوه
په مښکو په ګــــــــوهرو مې په کال راغله پيري
(۳٤ م ۳۸۰)

له (سي) څخه مقصد (۷۰) کلني او له (کال) څخه مقصد د (۵۱) کلنۍ عمر دی ، د سترګو له جوهرو څخه مراد نظر دی او لـه مښکو څخـه مقصد ويښته او لـه ګوهرو څخه مقصد غاښونه دي.

يعنې په (۷۰) کلنۍ کې مې نظر خراب شه او په (۵۱) کلنۍ کې مې وېښته په سپينېدو او غاښونه په وتو شوو.

ځواني لاړه خوشحاله راوړه زر که عاشقي کړې
يـــا زر دي يا ځواني چې ورته زير دي ښايسته
(۳٤ م ۲۷۲)

بديع ، تشبيه او شعر

(c) ketabton.com: The Digital Library

د صنعت زیور په څو رنګه پرېوځي
د تشبیه چنډن ، چووه باندې طـراز
(۳٤ م ۸۰)

بې استاده شاعري بې لارې تله دي
یا وه ګوی ګرځي په لوړو پــه ژورو
(۳٤ م ۱۷۹)

په یرغ په مصلحت نه ده ځـــــاني ده
د خوشحال چې سرې کار شو له اشعارو
(۳٤ م ۲۱۰)

خدایه چا وته یې کنبم څوک به پرې پوه شي
ما ویلی هر یو بیت دی دفـــــــترونه
(۳٤ م ۲٤۷)

د هغه شاعر مخ تور شه چې په طمع
و هرورو هر دربار وتـــــه ولاړ وي
(۳٤ م ۳۸٥)

رنګ زما د شعر هېڅ سره ساز نه شي
لکه سپی را پسې ګرځـــــي په دنبال
(۳٦ م ٥۳۷ مخ)

چې معنی ورسره نه وي ویل سپور وي
خدای به نه کا د خوشحال خـبره سپوره
(۳٤ م ۲۱۰)

د خپل کار ستایل او په اړه یې وړاندوینه
ستا به نوم په جهان پاتې شي خوشحاله
یــــــــــــوه لو یه مشغولا ده ستا د کار
(۳٤ م ۷۱)

هـــــر احوال ورته ښکاره دی د وګړي
د خوشحال ختک په پوهه کړه شاباس
(۳٤ م ۹۰)

هـــــــــمېشه به پرې ناري وي د بلبلو

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا چې ساز کړنن خوشحال په ویل باغ
(۳٤ م ۹٦)

هر غــــــــــزل مې پربیاض باندې وګوره
زه خوشحال خټک د زړه په وینو کښل کړم
(۳٤ م ۱۲۷)

د خوشحال خټک په ژبه برکت شه
چې ویــــــل کا په پښتو له هره بابه
(۳٤ م ۱۹۲)

دا غزل چې خوشحال ووې
څــوک به ووایي تر دا ښه
(۳٤ م ۲۸٦)

هـــــر شاعر څخه تازه مضمون د خان دی
د ښه لیندي صدقه خوري د ښکار شاړې
(۳٤ م ۳۸٤)

زه خوشحال پښتون چې په پښتو په پارسۍ طاق یم
لا مـــــــــــې په پـــښتو ژبه کې ژبه در غلېږي
(۳٤ م ٤۱۳)

دروغـــــــــژن یم که دا شعر
د میرزا په درست کتاب شته
(۳٤ م ۲۹٤)

خوشحال خان خټک د ځینو پوهانو په لیک کې

خوشحال خان خټک وایي:

د خوشحال قدر که اوس په هیچا نشته
پـــــــس له مرګه به یې یاد کا ډېر عالم
(۳٤ م ۱۲۳)

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوشحال خان ختک د خپلو اثارو په لیدو دا ورانده وینه کړې وه، چې په نننی عصر کې کټ مټ یو حقیقت ګرځېدلی دی ، دا چې وايي ((د پښتنو په ژوند یو کې ښه نشته او په مړو کې یې بد)) هم د کاڼي کرښه ده. د خوشحال خان ختک هم په ژوند همدا حال و ، خو د هغه وخت پښتانه په دې ځه پوهېدل چې دده اثار او کړنې به پښتو ژبې او پښتنو ته تلپاتې ژوند وروبښي.

د خوشحال خان ختک د اثارو په راڅرګندېدو سره په پښتو ادب کې یو مثبت اوښتون رامنځته شو ، ده په پښتو نظم او نثر کې د خپل فکر نیلی خورا ښه وځغلا وه آن چې پښتو ژبې ته یې نړیواله پېژندګلوي وروبخښله ، ده د نړۍ له پیاوړو او مشهورو لیکوالو څخه په خپل وخت کې ځان مخکې کړ او ټول یې ګوته پر غاښ کړل ، دلته زه ددې خبرې د تایید لپاره د څو مشهورو کره کتونکو نظر یې راوړم:

جارج مارګنسټرن لیکي:

((د نیمې پېړۍ نه را ایسې زه د خوشحال ختک شعر لولم. په دې نیمه پېړۍ کې پرلپسې ترې خوند اخلم او قدر یې کوم ، خوشحال حق لري ، چې ځان د پښتو ژبې فردوسي او سعدي بولي.))(۷ م ل)

نیکولای دوریانکوف لیکي:

((د خوشحال خان ختک نوم چې د پښتو په ادب کې یو نامتو کلاسیک شاعر و او په هغه پېړۍ کې د افغانانو د آزادۍ لپاره د مجادلې یو پیاوړی لار ښوونکی هم و د پښتون ملت د تاریخ په کتاب کې تل تر تله تازه او افتخاري صفحه ده. د هر ملت په تاریخ کې داسې غټ اشخاص وي ، چې یوه لویه پېړۍ د هغو په نامه یادېږي، ددې لپاره پوره اساس شته دی ، چې د پښتنو او افغانستان په تاریخ کې د خوشحال خان ختک پېړۍ هم وبولو.)) (۷ م ۱۷۲)

مېرمن معصومه عصمتي یې د فارسي کلام په اړه لیکي:

((از بهترین قسمت اشعار خوشحال خان چه در دیوان و چه در اثار منظوم و منثور دیگر ش سخنانیست که این سخنور چیره دست دربارۀ طبقه نسوان و زنان

(c) ketabton.com: The Digital Library

سروده وطبقات این جنس را نیک شناخته و با اشعار نغز ولطیف مزایای ایشان را تصویر و توضیح کرده است.)) (۷ م ۱۲۰)

ښاغلی قیام الدین خادم لیکي:

((په یو ځای زما له نظره تېر شول ، چې صدر خان وایي: (ماته بابا وویل: [پښتو کې مونږ ډېر اثار ولیکل ، مګر د پښتو قصې او د عاشقانو احوال نه دي لیکل شوي او دا خوا تشه پاتې ده ، په دې پلو باید پام وشي !] تر دې وروسته ما د [دلی او شهی] په قیصه لیکلو پېل وکړ.) ما چې دغه جملې ولوستې نو حیران شوم د قومیت او ملیت دومره لوی او عمیق مثال ته.)) (۷ م ۷۰)

صدیق الله رښتین لیکي:

((خوشحال هېڅ ډول مضمون پرې نه ښود ، حقیقت یې له مجاز سره ونښلاوه ، عشقي ، بزمي ، اخلاقي ، اجتماعي ، وطني ، ملي ، فلسفي ، تصوفي ، رزمي ، حماسي ، فکاحي او نور هر راز مطالب یې د شعر په جامه کې ونغښتل ، د هر چا د ذوق لپاره یې د خپل شعر باغ و بڼ له رنګا رنګ ګلونو څخه ډک کړ.)) (۷ م ع)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګل باچا الفت لیکي:

((په دې اخره زمانه کې چې شعر او شاعر د ځمکې له خلکو سره خپل تعلق له پخوا نه زیات کړ ، نو له اجتماعي ژوند او مدني خوا سره یې رابطه ډېره ټینګه شوه.

زما په عقیده دغه کار په پښتو شاعرۍ کې خوشحال خان خټک اغاز او تکمیل کړ او دغه لوی تحول یو ازې ده ته منسوب دی.)) (۷ م ۱٦)

ګویا اعتمادي یې د فارسي شعر په اړه وایي:

((سبک و اسلوب وی در غزل همان عصاره و چکیده سبک های پشین است در اشعار دری او چیزی تازه و نوی که در خور ذکر باشد موجود نیست با این همه آنچه شعر دوستان کهن در شعر او می پسندند شیرینی و روانی بیان اوست ، موسیقي لطیف ، خوش آهنگ اوست که در ساده گی الفاظ و زیبایی معانی کلام اورا امتیاز خاص بخشیده است و سخن او را مثل یک پارچه حریر نرم و لطیف کرده است.. پار چه حریر که در کار گاه دل و جان شاعر بافته شده و زبان ساده او بران نقش و طراز پرنده شوشتری بسته است.)) (۷ م ۲۷)

محمد نواز طایر یې د محتوا ، جولې او د کلام دنورو مزایا وو په اړه لیکي:

((د خان د شعر موضوعات حمد او مناقب، مناجات او تصوف هم وو او د قومي او وطني شاعرۍ اخلاقیاتو نه علاوه د علمي او روحاني ژوند ټول اقدار یې هم احاطه کول. هغه که یو پلو د عالي افکارو او زور دارې ژبې خاوند و ، نو بل پلو یې په کلام کې هغه ټول شعري محاسن هم موجود وو ، چې فارسي وانو به پرې خپله ژبه کې د سخنورۍ داد اخیستو. هر قسم تشبیهات ، استعارې ، تجنیسات ، ایهامونه او نور صنایع بدایع د خان علیین مکان د کلام خصایص وو.

غزل ، رباعي ، قصیده ، قطعه ، نظم ، ترجیح بند ، ترکیب بند ، مخمس ، مسدس ، معشر ، مثنوي غرض دا چې د عروضي شاعرۍ داسې یو صنف نه وو ، چې خان پکې طبع ازمایي نه وه کړې.)) (۱۳م ۲۹۰)

(c) ketabton.com: The Digital Library

اقبال نسیم خټک لیکي:

((حقه خبره داده چې خوشحال د جذبې او تخییل د امتزاج په برکت د شعر فن هغه اعلی معیار ته رسولی دی ، چې د راتلونکو لپاره نمونه ګرځېدلې ده. خوشحال د فن د جمالیاتي اړخ او مقصدیت دواړو خیال ساتلی دی ، د خوشحال د فن اعجاز د حقیقت او مجاز په پیوند کولو یا د (حرف حق) په (شوخی رندانه) سره په ښیا نولو کې دی.)) (۲۹ م ۴۹۵)

راج ولي شاه خټک د خوشحال خان خټک د هدف په اړه لیکي:

((د خوشحال بابا په مکتب کې د علم و فن د هنرونو د محصول د تحریک تقاضې دا سې وې ، چې په هر رنګ علم پښتو ژبې ته راوستی شي. د هر مضمون تابیا دې په پښتو ژبه هم او شي چې په پښتو کې نشته ، هره فلسفه او هر فکر دې په پښتو کې بلد کړی شي، چې پښتو ژبه یوه علمي او د عالم قام ژبه وګرځي.)) (۳۱ م ۴۹۵)

علامه اقبال د خوشحال خان خټک په اړه خپل منظوم تقریظ لیکي:

خوش سرود آن شاعر افغان شناس
آنــــکه بیند باز ګوید بی هراس
آن حـــکیم مـــلت افـــغانیا
آن طـــبیـــب عـــلت افـــغانـــیا
راز قـــومـی دید و بیبا کانه ګفت
حـــرفـه حق با شوخي رندانه ګفت:
((اشتر یـــــابــــد اګـر افغان حر
بـــابـــراق و ســاز و با امـبان در
هـــمت دونـــش از ان امـــبال در
می شود خـــوشنود بازنګ شتر))
(۷ م ٦٦)

حمزه شینواری یې په یو بیت کې وایي:

په ننګ د پښتنانه له سره تېر خوشحال خټک
په پنجه د اجل کې و شمشېر خوشحال خټک
(۷ م ۲۹۹)

د خوشحال خان خټک د شخصیت ، شعر ، سیاست او نورو خواوو په اړه ډېر څه لیکل کېدای شي ، خو دلته د موضوع د لنډون لپاره په همدې بسنه کوم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیان

د بیان لغوي معناوې په مختلفو کتابونو کې څرګندوالی ، واضح کول ، پیدا کېدل ، راوړل شوي دي او اصطلاحي تعریفونه یې هم د بیان په اړه په بېلا بېلو کتابونو کې د محتوی له مخې یو ډول دي.

سید احمد هاشمي لیکي: ((بیان هغه اصول او قواعد راپېژني ،چې یوه واحده معنی په مختلفو لارو څرګنده کړو)) (۹ م ۲۵۳ او ۲۵٤)

سیروس شمیسا لیکي: ((بیان ایراد معنای واحد به طرق مختلف است، مشروط بر این که اختلاف آن طرق (شیوه های مختلف گفتار) مبنی بر تخییل باشد ، یعنې لغات و عبارات به لحاظ خیال انگیزی نسبت به هم متفاوت باشد. (وضوح و خفا داشته باشد.) مثلاً به جای (صورت او زیبا است) می توانیم بگوییم (چهره او مثل ماه است)) (۲۸ م ۱۳).

نو ویلای شو چې بیان هغه پوهه ده، چې د هغې په واسطه یو څوک یوه معنی په مختلفو ډولونو ټولنې ته وړاندې کولی شي ، چې بې له کومې غوټې او پیچلتیا لوستونکي یا اوریدونکي ته په زړه پورې شي او د معنی په ښه را څرګندونه کې موثر تمام شي.

که مونږ د یو چا زړورتیا په ګوته کو نو ویلای شو :

احمد د زمري غوندې زړور دی.

احمد زمري غوندې دی.

احمد زمری دی.

زمری دی.

پورته څلور واړه جملې یوه معنی را په ګوته کوي او هغه د احمد زړورتیا ده ، لومړی درې جملې د تشبیه درې ډوله ادنی ، منځنۍ او اعلی درجې راپېژني او څلورمه جمله د استعارې په بڼه راغلې ده، چې یوه تر بلې په زړه پورې ده. یا مونږ د یو چا د سخاوت څرګندونه کوو نو وایو (لاس یې سوری دی) چې دا له سخاوت څخه کنایه ده یعنې په لاس کې یې څه نه ټینګېږي ، هر څه چې لاس ته ورشي په خلکو یې وېشي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بیان موضوع

د بیان د علم موضوع دیوې معنی ښه وضاحت دی، چې دا کار په درې لارو (تشبیه ، مجاز او کنایه) سره کوي. ډېر ځله دا سې معناوې چې څرګندونه ښه نلري شاعر یې د بیان پواسطه د تشبیه ، مجاز یا کنایې له لارې د محسوساتو خواته رالېږدوي یعنې له یوه محسوس شیز سره یې ورته کوي، چې زموږ په ذهن کې دیوې تابلو یا د انګریزی په اصطلاح د(Image) په ډول را مجسم شي.

په هر لور چې غور ځوي سړی هوی ده
د هـــوی فرس و هر لوري ته زین دی
(۳٤ م ۳۱۵)

شاعر غواړي چې هوی یا نفساني غوښتنې موږ ته راو پېژني او له هغو څخه د ځان ساتنې لو ست راکړي نو (هوی) یې له فرس (اس) سره تشبیه کړې ده، چې په هر لور د تلو تابیا لري. دا جمله (د هوی فرس و هر لوري ته زین دی) دا سې تابلو یا Image دی چې انځور ګر که هر څومره خواري وکړي بیا یې هم له بیان څخه عاجز دی ، یوازې شاعر دی، چې دا کار تر سره کولای شي. دا او دې ته ورته ډېرې معناوې په ښه ډول خلکو ته وړاندې کول د بیان موضوع کېدا ی شي او ډېری هغه کتابونه ، چې د بیان په اړه لیکل شوي همدا خبره کوي چې د بیان د علم موضوع یوه خبره په څو بڼو په بېلا بېلو ډولو ویل دي.

د بیان د علم ګټې

د بیان په علم کې موږ له دې خبرې سره اشنا کېږو ، چې یوه معنی څنګه کولای شو لوستونکو یا اورېدونکو ته په مختلفو طریقو چې یوه یې تر بلې غوره او په زړه پورې وي وړاندې کړو. یوه کلمه ایکي یوازې یوه حقیقي معنا لري ،چې نورې ټولې معناوې یې مجازي دي ، په همدې مجازي معناو پوهېدنه د بیان د علم له لومړیو ګټو څخه ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سیروس شمیسا لیکي: ((هر علم معیار و محک وروش و آیین و به اصطلاح متدولوژي (روش شناسی) خاصی دارد که آن علم را بدان وسیله می سنجند و بر رسی می کنند ... زبان را با دستور زبان ارزیابی می کنند. اما محک و متدولوژی قسمت اعظمی از ادبیات تا حد بسیاری علم بیان است... پس میتوان گفت علم بیان دستور زبان ادبیات است.)) (۲۸ م م ١٦ او ۱۷)

موږ کولای شو د بیان د علم پواسطه ډېر ادبي اثار و سنجوو ، دنوي والي او مبتذلوالي اندازه یې معلومه کړو او ټولو ادبي مسئالو ته په پوره پاملرنې ځواب ووایو. ځکه چې ادبي ژبه ټوله انځوریزه ژبه ده.

د بیان درې ګونې څانګې

د بیان د علم بحث تشبیه ، مجاز او کنایه ده نو همدا یې درې ګونې څانګې دي، چې دلته به لږه لږه رڼا پرې واچوو او تشبیه به په خپل ځای چې ددې څېړنې اصلي موضوع ده وڅیړو. ځینې لیکوال د بیان موضوعګانې څلور ښیي چې په حقیقت کې د مجاز ډولونه (استعار او مرسل مجاز) په دوو حسابوي. زما په نظر که اوس سمبولونه هم ورګډ کړو نو په یو روایت د بیان څانګې په څلورو او په بل روایت په پنځو وېشل کېږي چې عبارت دي له تشبیه ، استعاره ، مرسل مجاز ، سمبول او کنایه ، خو دا چې سمبول هم د مجاز پرمختللې بڼه ده استعاره او مرسل مجاز هم په مجاز کې جمع کېږي نو په همدې درې موضوعګانو (تشبیه ، مجاز او کنایه) یې وېشل غوره دي.

ددې په اړه پوره بحث په راتلونکو مخونو کې شوی دی، چې دلته یې را وړل تکرار او نا اړین بولم.

مجاز: مخکې تر دې چې مجاز وپېژنو ښه به وي ، چې په حقیقت یو څه ځان پوه کړو.

د هرې ځانګړې معنی لپاره یوه کلمه ټاکل شوې وي، چې کله هم هغه کلمه وویل شي همغه معنی چې دا کلمه ورته ټاکل شوې ده، بې له قرینې او واسطې ذهن ته راشي.

که چرته یو کلمه په همدې ډول د هغې معنی لپاره وکارول شي، چې ورته جوړه شوې او ټاکل شوې ده (حقیقت) وایي یعنې همدا یې (حقیقي) معنی ده او که

(c) ketabton.com: The Digital Library

بې له دې څخه په هره معنی کې ،چې دا کلمه ورته نه وي جوړه شوې د څه مشابهت یا علاقې له مخې وکارول شي مجاز بلل کېږي.

که څوک ووايي چې : (ګيدړ راغی.)) که چرته همغه ځناور مراد وي چې دا کلمه ورته جوړه او ټاکل شوې، دا ډول کارونه (حقيقي) ده او که چرته د کوم (بې زړه کس لپاره) کارول شوې وي نو (مجاز) بلل کېږي.

مجاز په لغوي معناوو عبدالقيوم قويم په خپل اثر(فنون ادبي) کې د متجاوز په معنی راوړی دی او د شمس قيس رازي په قول ليکي: ((مجاز هغه دی چې له حقيقت څخه تېر شي او کلمه په بله معنی کې وکاروي)) . (٢٦ م ٧٠)

د مجاز لغوي معنی نورو ليکوالو د تېريدلو په مفهوم راوړې ده او په اصطلاح کې هغه ده چې يوه کلمه د څه مناسبت او اړيکې له مخې په دويمه معنی کې ،چې دا کلمه ورته جوړه شوې او ټاکل شوې نه ده، وکارول شي.

مجاز د علاقې له مخې په دوه ډوله دی. که چرته د حقيقي او مجازي معنی تر منځ يې علاقه تشبيه وه بيا مستعار مجاز يا استعاره ورته وايي او که چرته علاقه يې کوم بل شی و مرسل مجاز ورته وايي.

که يوازې يوه کلمه د خپلې حقيقي معنی پر ځای په بله مجازي معنی کې کارول شوې وي (مفرد) مجاز ورته وايي. لکه (زمری) چې يو زړور کس ته وکارول شي او که چرته د يو ترکيب په بڼه څو کلمې وي بيا ورته مرکب مجاز وايي ، لکه: (څه وړاندې وروسته کېږي) (١٥ م ٧٩)

دلته دا ترکيب د تردد او هغې ذهني پرېشانۍ او پرېکړې نه کولو لپاره وکارول شو ، چې د قدم له مخکې اخستو او وروسته کېدو څخه ذهن ته لېږدي، چې مرکب مجاز بلل کېږي.

مجاز د کارونې له مخې پخوانيو ليکوالو په لاندې څلور ډولونو وېشلی دی:

(١) لغوي مجاز.(٢) شرعي مجاز(٣) خاص عرفي مجاز (٤) عام عرفي مجاز.(١٥ م ٨٠)

کنايه: کنايه په لغت کې پټولو او بدلولو ته وايي، چې د تصريح او ډاګيز خلاف دی او په اصطلاح کې هغه کلمه ده چې پر حقيقي معنی سربېره بله معنی هم ترې اخېستل کېږي. (٢٠ م ١٥٤)

(c) ketabton.com: The Digital Library

که څوک وو ایي چې (د فلاني لاسونه اوږده دي) له دې جملې څخه دواړه معناوې حقیقي (چې کېدای شي په رښتیا یې لاسونه اوږده وي) او دویمه معنی (د ځواک زیاتوالی) چې کنایه ده مراد شي.

د کنایې بحث هم اوږد دی او دلته اصلي موضوع هم نه ده نوځکه نور بحث پرې نه کوم.

په تشبیه ، مجاز او کنایه کې د کلمو د کارولو توپیر

په تشبیه کې هغه کلمه چې د (مشبه به) په ډول راځي، په خپله حقیقي معنی کې کارول کېږي، خو د کلمې په دغه حقیقي معنی کې ځینې صفتونه دي، چې له مشبه سره اړخ لګوي. نو د همغو لپاره یې کارونه سمه او ټیک وي.

په مجاز کې یو کلمه یا ترکیب د (مشبه به) په ډول راوړل کېږي ، خو خپله حقیقي معنی ځنې نه مراد ېږي ،بلکې د یوې بلې مجازي معنی لپاره د څه مناسبت له مخې راوړل کېږي، چې کله قرینې یا بلې علاقې ته اړه لري.

په کنایه کې یوه کلمه یا ترکیب په داسې ډول راوړل کېږي، چې خپله حقیقي معنی یې هم مراد ېدای شي او د کومې معنی لپاره چې کنایه شوې هغه هم ترینه مراد ېږي او قرینې ته اړه نه لري.

ایا سمبول د بیان ځانګه ده؟

کله چې د وخت جابر ته خبره په څرګند ډول نشي کېدای نو شاعر او لیکوال اړ وي چې خپل پیغام ټولنې ته په یوه داسې انداز وړاندې کړي، چې د وخت چارواکي یې له امله ده ته څه ونشي ویلای ، همدې لامل په ادبیاتو کې ځانګړي اثار هم رامنځته کړي دي ، د هومر اثار په حقیقت کې د یوه جابر نظام په وړاندې بغاوت دی او ټولنې ته دا پیغام ورکوي، چې ځانونه بیدار کړي او په یوه لاس په تښتول شوې هلن پسې (چې د منیلاس ښځه ده او پاریس نومی یې د ټرای ښار ته تښتوي) و ګرځي مبارزه وکړي څو یې لاس ته راوړي.

د (کلیله و د منه) هم د موخې له مخې همدې ته ورته کېسې دي ،چې دوې ګیدړې یې په خپل منځ کې کوي. د هرې کېسې پیغام یې له یو جابر نظام څخه د

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلاصون فکر دی. په دې کېسو کې ځناور د سمبولونو په بڼه لوبېږي او د یو وحشي نظام څرګندونه کوي.

دغو سمبولونو په معاصر ادب کې یو نوی رنګ واخیست او ځینې کلمې او ترکیبونه په ځانګړې ډول (کلمې) د سمبول په بڼه په ادب کې وکارول شوې. همدا و چې په غرب کې یو مکتب د سمبولیزم په نامه منځته راغی.

زموږ په ادب کې دا سمبولونه په دوو ډولو دي، یو هغه چې د قرار داد او عاموالي په بڼه په عرفاني ادبیاتو کې کارول شوي دي، چې په فارسۍ او پښتو ادب کې مشهور دي ، پخپله چې چا کارولي بیا یې معنی هم را په ګوته کړې ده او دیو ټاکلي مقصد لپاره و ، چې یوازې صوفیان یا پوه خلک پرې پوهېدل لکه:

- وروځي یا ابرو چې د محبوب له خوا د غیبي اشارو او الهام معنی ورکوي.

وروځې د خوبانو که یې ولیدې په سترګو
زر به مشایخ پسې محراب و ممبرمات کا
(٢٤ م ١١٥)

- پیاله ، پیمانه یا ساغر د غیبې انوارو لپاره علامت دی:

ما د دهر غم وهلی دی په لته
د پیالې د صراحي له برکته
(٢٣ م ٢٥٩)

- جفا د سالک زړه له مشاهدې څخه د بندولو په معنی دی:

که ته سل ځله له ما سره جفا کړې
ستا جفا واړه وفا ده جفا نه ده
(٢٣ م ٢٧١)

- خوله او شونډې ، له محبوب سره راز او نیاز او حیات صفت دی:

ستا دې خواب الودو سترګو خواب را څخه یوور

(c) ketabton.com: The Digital Library

لـــبو دې لـــذت دمــــــى نـاب را څخه يووړ
(۲۳ م ۱٦۱)

پورتني او په دې ډول ډېر نور علامتونه (سمبولونه) دي، چې په قرار دادي بڼه په عرفاني ادبياتو کې کارول کېږي.

ددې تر څنګ يو ډول نور سمبولونه دي چې هغو ته شخصي يا ځانګړي وايي. دا نو د لويو شاعرانو کار دی چې يوه کلمه څنګه د سمبول په بڼه وکاروي.

يوه خبره بايد د ټولو په ياد وي، چې لومړی تشبيه ورپسې استعاره او بيا د سمبول ځای ټاکل کېږي، چې دا يو په بل پسې يو له بله راوتلي برېښي.

په تشبيه کې (مشبه) او (مشبه به) دواړه راوړل کېږي او وجه شبه يې هم يو يا څو صفتونه وي خو ګټه يې مشبه ته نېغ په نېغه ده.

کامل احمد نژاد ليکي: (... در تشبيه لفظ در معنی حقيقی به کار برده می شود. وا غلب مقصود از آن مبالغه در مدح يا ذم و يا بيان ماهيت و حقيقت چيزی ناشناخته است با تشبيه آن به چيزی اشنا تر و شناخته تر.)) (۱ م ۸۵)

په استعاره کې يا (مشبه) يا (مشبه به) راوړل کېږي، د قرينې له مخې يې (وجه شبه) چې (وجه جامع) ورته وايي ټاکل کېږي، دلته بيا هم مشبه يا مشبه به يوه مشخصه معنی ده. ددې لړ پر مختللی شکل بيا سمبول دی، چې په دې کې مشبه به راوړل کېږي، خو مشبه يې ټاکلی نه وي نه داسې قرينه وجود لري، چې مشخصه معنی ترې مراد شي او نه داسې مشخصه وجه شبه د مشبه او مشبه به تر منځ وجود لري، چې ووايو ددې مشبه به، فلانی مشبه دی، بلکې په سمبول کې مشبه به، په ګڼو مشبه وو قياسېږي او يو ټاکلی مشبه ترې د قرينې يا وجه شبه په سبب نه مرادېږي، همدا ځای دی، چې د داسې کلمو کارولو ته په اوسني ادب کې سمبول وايي، چې اوربدونکی يکې د خپلې خوښې مشبه وټاکي. غواړم چې د بېلګې په ډول څو سمبولونه د معاصر ادب د ځينو شاعرانو له شعرونو څخه راوړم:

غني خان (بلبل او لالا) د سمبول په بڼه کارولي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بلبل په هیضه مړشو ډېر یې خوښ وو شاتوتان
لا لامـــې سالار نشو اوس یې بدې شي هندوان
(۳۷ م ۱۲۰)

فضل ولي ناګار (زولنې او پاولې) د سمبول په بڼه راوړي:
شـــــرنـــګ د زولنو او د پاولو په تال کې راوله
سرکړه خوا خوږي ناګاره ټول زړونه خواشیني دي
(۲۲ م ٤۲)

بشیر احمد پرهر (د کلي خان) د سمبول په بڼه کارولی دی.
د کلي خان ډم ته ویل چې نغاره ووهه
ما او جانان د لېونو په زنځیرونو تړي
(٦ م ۲۷)

اجمل اند (لېونی) د سمبول په بڼه راوړی دی:
غواړي خو ټوله بس غېږ ورته راوڅرخوي
خـــو بیا یوه خندا شي بس د لېوني لپاره
(۲ م ٥)

(c) ketabton.com: The Digital Library

تشبېه

تشبېه په لغت کې د يو شان کولو ، يوشی د بل شي غوندې کولو او د ورته والي په معناوو کارېدلې ده. (۸ م ٦٧٤٤).

يا تشبېه په لغت کې په يوه معنی کې د دوو څيزونو ګډون دی، چې همدې ګډې معنی ته يې وجه شبه وايي. (۲٦ م م ۲۰ او ۱۲)

د بيان د علم په اصطلاح ، تشبېه يو شی له بل شي ، يو نوم له بل نوم يا يو حالت له بل حالت سره ورته کولو ته وايي ، په دې شرط چې ددواړو خوا وو (مشبه او مشبه به) تر منځ يې يو يا څو مشترک صفتونه موجو وي.

محمد رضا شفيعي کدکني د تشبېه په اړه ليکي: ((علم بيان شيوه ادای موضوع و معنی به اسلوب های مختلف است، و تشبېه بی گمان در راس اين اساليب قرار می ګېرد و شايد تشبېه روشن ترين و آشکار ترين اين مباحث باشد و از همه ، در تمام ادوار ، بيشتر استعمال و کار برد داشته باشد ، وبی جانيست اگر نويسند گانی مانند (مبرد ، ابو هلال عسکری) در باره اهميت آن سخنهای اغراق آميز گفته اند از قبيل اينکه: (هيچ اديبی از ان بی نياز نيست) يا اينکه: بيشتر کلام عرب تشبېه است.)) (۱۷ م م ٤١)

د تشبېه رکنونه

د تشبېه بنسټيز رکنونه (مشبه او مشبه به) دي ، چې بې له دوی تشبېه نه بشپړېږي. ددې تر څنګ دوه نور رکنونه (د تشبېه توري او وجه شبه) هم لري چې کله په کلام کې څرګند راوړل شوي وي او کله نه وي راوړل شوي.

محمد طاهر فاروقي په خپل اثر (فصاحت و بلاغت) کې پر پورته څلورو رکنونو سربېره يو بل رکن (د تشبېه غرض) هم ورزيات کړی چې دی د همدې له امله د تشبېه رکنونه پنځه ګڼي.

((په هره تشبېه کې پنځه څيزونه وي: (مشبه ، مشبه به ، د تشبېه توری ، وجه تشبېه ، د تشتبېه غرض) دې پنځه واړو ته د تشبېه ارکان وايي او مشبه او مشبه به ته د تشبېه طرفين وايي.)) (۲۵ م ۲۰)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ما چې په دې اړه ځومره کتابونه او څېړنې لیدلي د ټولو د کار په پایله کې همدا څلور رکنونه (مشبه ، مشبه به ، وجه شبه او د تشبیه توري) په ګوته شوي دي او چا هم د تشبیه غرض د رکن په نامه نه دی راوړی.

۱ - مشبه: هغه څوک ، شی یا حال چې له بل چا ، شي یا حال غوندې ښودل شوی وي.

۲ – مشبه به: هغه څوک ، شی یا حال چې بل څوک ، شی یا حال له ده سره ورته شوی وي.

۳ – د تشبیه توري (ادات) : هغه کلمې چې د هغوی په شتون د مشبه او مشبه به تر منځ اړیکې ټینګېږي، چې په خپل وار به پوره بحث پرې وشي.

٤ – د تشبیه وجه: هغه ګډ صفت یا صفتونه دي، چې د مشبه او مشبه به تر منځ شتون لري ، په دې برخه به هم په خپل ځای کې یادونه وشي. اوس د بېلګې په بڼه په یوه بیت کې پورته رکنونه په نښه کوو.

یــو لوری مې نشته مینې هسې سرهوا کړم
باد غوندې خوشحاله ! په هزار طرفه درومم
(۳٤م ۱۱۵)

۱ - مشبه: متکلم

۲ – مشبه به: باد

۳ - وجه شبه: په هر لور په خپل سر تلل

٤ – د تشبیه توری: غوندې

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تشبېه توري (ادات)

د تشبېه د تورو په اړه مجاور احمد زيار ليکي:

((هغـه وييکـي دي چـې د دوو يـا زيـاتو څيزونـو يـا پديـدو ورتـه والـی او مشابهت ښيي. لکه: غونډې ، په ځېر ، په رنګ ، په شان ، په دود ، په ډول ، په راز.....)) (۱۲ م ۱۳۰)

صديق الله رښتين يې په اړه ليکي:

((په پښتو کې يو شمېر کلمې شته ، چې د دوو څيزونو يا معناوو د ورته والي (تشبېه) په غرض استعمالېږي ، په لاندې ډول دي: په ځېر ، په شان ، په رنګ ، په دود ، دا راز ، دا خېل ، دارنګ ، دا ډول ، ته به وايې ، لکه چې ، دغسې ، هغسې ، داسې ، هسې شانته ، ورته او نور....)) . (۲۷ م ۳۷۹)

همدارنګه ښاغلی عبدالروف بېنوا په خپل اثر ادبي فنونو کې لاندې توري له بېلګو سره راوړي ، خو يوازې د (ورته ، وايي، ته چې وايې او تابه ويل) تورو بېلګې يې په نظم کې نه دي راوړي: ((د تشبېه توري په درې ډوله دي. توري ، نومونه او فعلونه.

۱ –توري: لکه ، غونډې ، دود ، ورته

۲ - نومونه: شان ، ځېر ، سيال

۳ - فعلونه: ته وا ، ته به وايې ، وايې، ته چې وايې ، تا به ويل)).(۴ م ۲۳ او ۲٤)

د تشبېه د تورو په اړه پورتنی وېش د سيد احمد هاشمي په دې ليکنه ولاړ دی: ((د تشبېه توري ځينې نومونه ، ځينې يې فعلونه او ځينې يې حرفونه دي.))
(۹ م ۲۷۸)

په پښتو ادب کې د تشبېه توري خورا ډېر دي چې د ټولو راوړل يې موضوع اوږدوي. دلته به د بېلګې به ډول هغه راوړو ، چې خوشحال خان خټک په خپلو غزلو کې ترې کار اخيستی دی:

۱ –لکه:

(c) ketabton.com: The Digital Library

جدايي زما په زړه کا هسې چارې
لـکه باز يې په تارو يا په دراج کا
(٣٤ م ٢)

٢ - غوندې:

د بـــازيـــو دې موندلی يم غلوه مې
د هلک غوندې رښتيا ګڼم مذاق ستا
(٣٤ م ٦)

٣ - څېر:

آيـــينې و تـــه نظر کړه ګل به څه کړې
چې خپل مخ د ګل په څېر درسره شته
(٣٤ م ٢٦٥)

څوک دی چې د لمر خوبي د ستا د مخ په څېر کا
لـــمر مـــــثال څراغ دی ستا جمال لکه صباح
(٣٤ م ٤٤)

٤ - هسې:

مـــا توه د خوشحال زړه بيا به ووايې !
چې مې څه لره دا هسې ګوهر مات کړ
(٣٤ م ٧٢)

٥ - شماره:

چـــې دا در بې بها هسې تلف کا
د څارويو په شماره دی هغه کس
(٣٤ م ٨٤)

زه چـــې تـــل د لـــېونيو په شماره وم
بيا له کومه په ساعت کې فرزانه شوم
(٣٤ م ١٥١)

٦ - مثال:

(c) ketabton.com: The Digital Library

په بهاندو اوبو کښېنه ننداره کړه
د جــهان د تېرېدلو دا مثال بس
(۳٤ م ۸۵)

ښـــه ليدل يې په مثال آب حيات دی
دا تشنه خاطر به کله پرې سېراب کړم.
(۳٤ م ۱۲۲)

۷-ساری:

چې شاهان ځوانان مې و مړل هاله مرد يم
کـــــه د هر يوه مې ساري سل ډمان کړل
(۳٤ م ۱۱۲)

۸-برابر:

کـــه هـــر څو د بهار ګلونه ښه دي په چمن کې
يو ګل به په ښايست کې ستا له مخه برابر کړم؟
(۳٤ م ۱۱۹)

۹-دود :

کـــه د پښو خبری يې نه يم باري شکر
چې د ګرد په دود يې ښتې په لمن يم
(۳٤ م ۱۲۳)

۱۰ - مثل:

جهان يو کتوری شو زه په مثل د ميږي يم
حيران پکې جارو زم لاس و پښې پکې وهم
(۳٤ م ۱۲۸)

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۱ – سار:

چــــــې د حضر ترې مايه ده
چشمه سار دی ستا د شونډو
(۳٤ م ۱۷٥)

۱۲ –زه به وايم:

که د سپيــو د کودي اوبه يې مومم
زه به وايم چې په تن آب کوثر خورم
(۳٤ م ۱٤۰)

۱۳ –تر:

چې يې زړه تر کاڼي سخت هغه مې يار دی
بــــدې بــــــخرې ! څه زما کاڼی په کور شو
(۳٤ م ۱۸۲)

۱٤ - نظير:

چې د کښلي زيبا مخ نظير دې غواړم
پــــــه نور څه مې نظر نشي بې افتابه
(۳٤ م ۱۹۳)

۱٥ - رنګه:

د ګلونو پـــــه مــــــوسم کې هغه خوار شول
چې ګل رنګه معشوقه يې تر څنګ نه ده
(۳٤ م ۲۷٦)

۱٦ - ګوندې:

چې بوسې د جفا جويو د خولې اخلي
ګـــــوندې اخلي له باغيانو قلنګونه
(۳٤ م ۲٥٤)

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۷ – وار:

مخ نسرینه مه جبینه
سنبل مویه پرې واره
(۳٤ م ۲۱۱)

۱۸ – برابري:

ته يې چې له مخ سره نن شپه برابري کړې
شـمعې !دا د عـــوه تر سبا يو سه برابره
(۳٤ م ۲۱۷)

۱۹ – شان:

په بـــشر دې رنګارنګه تګي ګوره
په دا شان به ښايسته نه وي لوځکه
(۳٤ م ۲۲۹)

۲۰ - ښکارېږي:

که له ياره نه جدا وي دوه درې لو ښتې
و عـــاشق وته ښکارېږي دوه درې ميله
(۳٤ م ۲۳۵)

۲۱ - ماوې:

څه خو را ښکاره شوه په ځنبل د سترګو لاړه
مـــاوې د اسمان برېښنا ده نه مې پېژندله
(۳٤ م ۲۳۵)

۲۲ - سيال:

چـــې دې هـــومره ډېر د ماغ وته وګورم
بل دې سيال په جهان نشته بې بادشاهه
(۳٤ م ۲٦٦)

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۳-عین:

د مـــجاز عاشقي عین حقیقت ده
و معنو ته زینه ایښي د صورت ده
(۳٤ م ۲۷۷)

۲٤-ته به وایې:

ته بـــه وایـــې حـــبشي شـــکرې پـــېرې
هغه خال یې چې د دوو شونډو ترخنګ دی
(۳٤ م ۳٤۳)

۲۵-مخی:

زه بـــه مخ د یار مخی نه کړم د وارو
کــــــه ګلونه سراسر دي ښایسته
(۳٤ م ۳۰۰)

۲٦-حساب :

د عـــــــاشق د ریـــــــښتني نـــــښه داده
چې په عشق کې سرحساب کاندي خښې
(۳٤ م ۳٤۹)

په ګني کې چې صفت د ګني نـــه وي
د ځنګله له خالي نی سره حساب دی
(۳٤ م ۳۵٤)

۲۷-زه وایم:

هر چې ته یې ولیدې په تایې زړه بای نه کړ
زه وایـــم سړي نه دي هغه به هم د واب وي
(۳٤ م ٤۱۰)

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۸ – سم:

دا ګـــلزار لـــه هـېـڅ ګلزار سره سم نه دی
چې زلفينې په سپين مخ را ته خم خم کړې
(۳٤ م ٤٤٤)

۲۹ – سا او خا

چــې په زلفو عنبر سا ده هغه ته يې
چې په شونډو شکر خا ده هغه ته يې
(۳٤ م ٤٦٨)

۳۰ - اسا:

چـــې اثر مې د ژړا وربانديې نشي
چې په زړه حجر اسا ده هغه ته يې
(۳٤ م ٤٦٩)

۳۱ – ګنهم:

په جهان کې که تر مرګه ګران څه نشته
زه تـــــــر مرګه لا بتر ګنهم هجران ستا
(۳٤ م ۳۲)

۳۲ – نسه:

دا زمــــا زړګی په خپل زړګوټي نسه
چې دې زړه وي زما زړه هم هسې کسه
(۳٤ م ۲۲۱)

۳۳ - ګون:

دا ګـــلګون شراب د کومې ميخانې دي
چې صوفي يې په جرغه سره مدهوش دی
(۳٤ م ۳۱۸)

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳٤ – وش:

بې له ځانه په بل چامې پېرزو نشي
چـــې کاته د مهوشانو په ديدار کړم
(۳٤ م ۱۳۲)
د جنون برخه مـــې اوس نه ده ځايي ده
چـــــې مـــين په هغه ښکلی پريوش يم
(۳٤ م ۱۱٦)

د تشبيه وجه

جلال الدين همايي ليکي: ((وجه شبه چنانکه گفتيم صفت مشترک مابين مشبه و مشبه به است. اما در هر مورد ، آن صفتی است که منظور گوينده باشد و از اين جهت است که در مورد مدح و ستايش يا هجو ونکوهش و همچنين در مورد سخن جدی يا کلام شوخي و فکاحي وجه شبه مختلف می شود....)) (۱۱ م ۲۲۸)

د مشبه او مشبه به تر منځ د ترون پوخوالی په وجه شبه پورې تړلی دی ، خو يوې خبرې ته پام په کار دی چې کله موږ يو شيز له بل شيز سره تشبيه کوو دا ضروري نه ده ، چې په ټولو صفاتو کې دې يو شان وي بيا خو د تشبيه ضرورت نه پاتې کيږي مثلاً موږ يو انسان له بل انسان سره د ښې له مخې تشبيه کوو ، دا خو ټولو ته معلومه ده چې هر انسان د شکل له مخې د بل انسان غوندې وي او همدا ډول که چرته دواړه اړخونه (مشبه او مشبه به) سره بېل بېل شيز وي نو د دواړو ترمنځ به يو يا دوه داسې صفتونه راغلي وي ،چې د تشبيه وجه ترې راوځي، نه هغه ټول صفتونه چې په يو بل کې دي.

موږ يو څوک له زمري سره تشبيه کوو دلته يو ازې د دوی تر منځ زړورتيا ده ، يا يې له ګيدړ سره تشبيه کوو. دلته يوازې مراد بې زړه توب يا کېدای شي هوښياري وي. همدارنګه يو څوک له ګل يا چنار سره تشبيه کوو چې مراد به سور والی يا نازکوالی او لوړوالی وي.

موږ ځينې وجه شبې د ذوق په وجه راوړو لکه سترګې له نرګس او يا بانه له غشو سره.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله وجه شبه د وو کسو یا دوو څیزونو لپاره په عین وخت کې خپله ضد معنی ښندي لکه موږ یو تنبل نالایق کس ته د افلاطون خطاب کوو. افلاطون هغه څوک دی چې په علم کې شهرت لري او دلته یو تنبل غبي او نالایق ورسره تشبېه شوی، چې دلته له وجه شبه څخه د هغه مخالفه معنی یعنې جهالت اخیستل کېږي.

په هر صورت و جه شبه باید د (مشبه او مشبه به) تر منځ قوي پیوند ولري چې د تشبېه کارول یې سم وبرېښي.

د پورتنیو خبرو په بنسټ پخپله وجه شبه د دې علم پوهانو په څو ډوله بیان کړې ده چې دلته یې راوړل اړین برېښي:

۱ – تحقیقي وجه شبه: هغه وجه شبه ده چې د ورته والي وجه یې تر څه حده د تشبېه په دواړو خواو کې په حقیقي بڼه شتون ولري. دا چې یو شاعر یو څیز له بل څیز سره تشبېه کړي او همغه وجه شبه یې موږ ومنو لکه د شونډو یا اننګو تشبېه له سره ګل سره چې همدا سوروالی تر څه حده په شونډو او اننګو کې شته دی. (۲۸ م ٤۲)

نو موږ وجه شبه ته ځینو حسي وجه شبه هم ویلي ده ، بېلګه یې په لاندې بیت کې ګورو:

چې شونډو ته دې ګورم تر یا قوتو لا تېری کا
چې زلفو ته دې ګورم په عـــــنبرو مـعتبر ې
(۳٤ م ٤٦٦)

په پورته بیت کې شونډې له یاقوتو سره په سره والي کې تشبېه شوي او همدارنګه زلفې له عنبرو سره په خوشبویي کې تشبېه شوي دي ، چې د دواړو تشبېه ګانو په دواړو طرفونو کې د سوروالي او خوشبویۍ اصل پروت دی ، چې په دې بنسټ یې حقیقي وجه شبه ګڼلای شو.

۲ – تخییلي وجه شبه: دا هغه وجه شبه ده، چې د تشبېه په دواړو خواوو یا یو طرف کې د تشبېه راتلل خیالي او ادعایي وي ، یعنې د واقعاتو په نړۍ کې دا سې شی حقیقت ونه لري ، لکه د ګونګي ژبه له سوسن سره تشبېه کول په دې اعتبار چې د ادبي حقیقت له مخې سوسن ژبه لري اما د ویلو توان نلري. (۲۸ م ٤۲)

دا سړي دي چې په عقل کې سړي دي

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا سړي دي چې په عقل کې ددان شي

(۳٤ م ٤۲٤)

د پورته بیت په دویم نیم بیتي کې یې سړیو ته د عقل په بنسټ له د د سره تشبېه ورکړه، چې د ادب په اعتبار یې منلای شو چې یوه ادعایي او خیالي تشبېه ده، ګنې دد عقل نلري.

په درست عمر یې مهر د سکوت په خوله وهلی

زمـــا د زړه توتي دی چې نن ګورمه ګویا شو

(۳٤ م ۱۸٦)

زړه (مشبه) او توتي (مشبه به) زړه په شاعرانه منطق ګویا کېږي، چې په حقیقت پورې تړاو نلري ، نو ځکه یې تخییلي وجه شبه بولو.

۳ - دوې ګونې (استخدامي) وجه شبه: کله وجه شبه له مشبه سره د اړیکې له مخې یوه معنی او له مشبه به سره د اړیکې له مخې بله معنی لري. یو ځل حسي او بل ځل عقلي وي.

په دې شکل سره کلام ډېر ښکلی او هنري کېږي. (۲۸ م ٤۳)

که چېرته پورتنی اصل په وجه شبه کې موجود وي دوې ګونې وجه شبه ورته وایي.

زړه لري د کاڼي په خوشحال باندې پوست نه شو

ځـــه شـــو که د خولې خبره کړي چېرې پسته

(۳٤ م ۳۰٤)

(پوست) وجه شبه ده چې دوې معناوې (عقلي او حسي) لري. له زړه (مشبه) سره په اړوند یې معنی رحم او کرم ده او له کاڼي (مشبه به) سره په اړوند یې معنی د کلک ضد (نرموالی) دی ، چې کرم او رحم عقلي او نرموالی حسي دی.

٤ – مفرده وجه شبه: که چرته د مشبه او مشبه به تر منځ ګډه وجه تر یوه صفت ډېر نه وي او همدا رنګه وجه شبه له ګڼو خواوو څخه ترکیب شوې نه وي مفرده وجه شبه ورته وایي. (۲۸ م ٤۳)

د وصال په وخت مې قد لکه الف وي

پـه هجران کې لکه نون شو ښه چې شو

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۳٤ م ۱۸٤)

په پورته بیت کې (قد) له (الف) سره تشبیه شوی، چې وجه شبه یې ایکې یوازې (نیغوالی) دی او بیا د هجران په وجه شاعر خپل قد له نون (ن) سره تشبیه کړی، چې وجه شبه یې یوازې (کړوپوالی او کوږوالی) دی او بل څه تر ښه نه شي مراد بېدای.

۵- متعدده وجه شبه: هغه وجه شبه ده، چې د مشبه او مشبه به تر منځ یې ګډ صفتونه تر یوه زیات وي. (۲۸ م ٤۳)

د ښه مخ خوبي دې ښه تر لاله ګل ده
په زړه هم سختي لري تر سنګلاخه

(۳٤ م ۲۰۵)

په پورته بیت کې مخ له لاله سره تشبیه شوی دی، چې وجه شبه یې (سوروالی او نازکوالی) دی ځکه ورته متعدده وجه شبه وایي.

په دویمه مسره کې یې زړه له (سنګلاخ) سره تشبیه کړی چې یوازې (کلکوالی) یې وجه شبه ده، چې د مفردې وجهې شبې بېلګه یې بللای شو.

٦ - مرکبه وجه شبه: که وجه شبه د ذهني انځور یو مرکب جوړښت وي، چې له ګڼو کلمو څخه د یوې تابلو په بڼه منځته راغلې وي یا په بله وینا هغه تابلو او انځور دی، چې له ګڼو رنګارنګو جزیاتو څخه لاسته راغلی وي. (۲۸ م ٤۳)

لکه پټ سواره د جنګ نېزې په غاړه
دا اوږده بانه پرې پورې سترګې ستا

(۳٤ م ۱۱)

په پورته بیت کې یوه مسره د بلې په وړاندې په ترکیبي بڼه مشبه او مشبه به واقع شوې ده، چې وجه شبه یې هم (د جنګ لپاره د عسکرو په پټ ډول تیاری) دی.

تور اوربل دې په سپین مخ را آشفته شو
سـمن زار دې په سنبل کې نهفته شو

(۳٤ م ۱۸۰)

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی مسره مشبه او دویمه مشبه به او وجه شبه یې د دواړو څخه راوتلی یو کیفیت دی.

۷ - عقلي وجه شبه: که چرته وجه شبه د عقل یا نفسیاتو د څرنګوالي پواسطه ذهن ته راشي او په څرګند ډول ذات ونلري ،عقلي وجه شبه یې بولي. (۲۱ م ۹۳)

عـــقل ســـل د مصلحت بندونه جوړ کا
چې د عشق سیلاب پرې راشي واړه نوړ کا
(۳٤ م ۳۱)

دلته مصلحت ته له بند سره تشبیه ورکړل شوې ده، چې وجه شبه یې (له یو کارڅخه مانع کېدل) دي ، عقلي بڼه لري او عشق ته له سیلاب سره تشبیه ورکړل شوې ده، چې وجه شبه یې (لوی والی ، بربادي او تباهي ده) چې د نفساني څرنګوالي ښکارندوی ده.

د زمري په خوی پـــیداشي ځینې زویه
ځینې غواړي د ګیدړ غوندې خپل قوت
(۳٤ م ۳۸)

په لومړۍ مسره کې یې زوی له زمري سره تشبیه کړی دی، چې وجه شبه یې (په خپل متې د پاتې کېدلو او ښکار کولو) خوی دی ، چې عقلي یا د معنی وو له ډلې څخه دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تشبیه زاویه

د مشبه او مشبه به ترمنځ د ذهن د رسېدو فاصلې ته د تشبیه زاویه وایي چې په دوه ډوله ده:

الف- پراخه زاویه: هرڅومره چې د مشبه او مشبه به ترمنځ د وجه شبه د پېژندلو زاویه پراخه وي یعنې د دواړو خواوو ترمنځ تړون په مشکله ذهن ته راشي هماغومره تشبیه هنري ده او په اصطلاح هغې ته غریبه تشبیه وایي. لکه شراب له لمر سره تشبیه کول (۲۸ م ٤۸)

بېلګې یې دادي:

د شرابو خوښي هېڅ نه وي بې نقله
نقل څه دی معرفت عمر شراب دی
(۳٤ م ۱۹۰)

په پورته بیت کې (عمر) ته له (شرابو) او (معرفت) ته له (نقلو) سره تشبیه ورکړل شوې ده، دا چې ولې یې عمر ته له شرابو او معرفت ته له نقلو سره تشبیه ورکړل شوې ده فکر او سوچ ته اړتیا ده.

ب- تنګه زاویه: څومره چې د تشبیه زاویه تنګه وي یعنې د مشبه او مشبه به ترمنځ یې تړون یا ورته والی څرګند او ذهن ته نژدې وي تشبیه هنري نه وي او هغې ته مبتذله تشبیه وایي لکه د زلفو تشبیه له مار سره. (۲۸ م ٤۸)

غریبه تشبیه د هغو شاعرانو لاسته راوړنه ده چې نوښتګر ذهن ولري.

ستا د مخ مخې به نه کړم نور مخونه
نور که ستوري د اسمان دي ته یې لمر
(۳٤ م ٥۱)

په پورته بیت کې د مخاطب مخ له لمر سره تشبیه شوی، چې د اوربدونکي یا لوستونکي ذهن ډېر زر د دوی ترمنځ په ګډه وجه باندې پوهېدلی شي او همدارنګه د غایبانو مخونه یې له ستورو سره چې وجه شبه یې تر لمر تته ځلا او روښنایي ده چې هر څوک ورته کتلای شي، خو لمر ته څوک نشي کتلای.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تشبېه نوي کول

د تشبېه نوي کول په څو ډوله په ادب کې ترسره کېږي ، کله يو مبتذله تشبېه د څه شرط په راوړلو يا د تفضيل په بڼه نوې کوي، مثلاً خوشحال خان خټک د خاکسارۍ او عاجزۍ لپاره دليل دا راوړي، چې په خاورو کې ګلونه زرغونېږي، نو که څوک خاکساري وکړي او ځان د خاورو په مثال کړي د ګلونو په څېر اعمال به دده شخصيت ښکلی کړي.

تـــرې بـــــه سل رنګه ګلونه زرغونه شي
هرسړی چې خاکساري واخلي ځان خاک کا
(۳٤م ۹)

همدا موضوع بيا رحمان بابا د يو ې پوښتنې په مطرح کولو نوې کوي.

زه دې پېژنم په اصل کې خاکي يې
ځـــان به څو څنډې په ګوته له تراب
(۲۳م ۲۵۷)

بل ځای خوشحال خان خټک وايي:

لوړې لنډې نو روز ده خوشحال ده غوره کړې
نـــــه لــــوړه نه لنډه په قد ښه روغه وسط
(۳٤م ۲۲٦)

عبدالرحمن بابا نوموړې خبره شرطيه کړې:

چې مې قد ديار دراز او نه کوتاه دی
رحمان واخيسته په لاس ځکه اوسطه
(۲۳م ۲۹۳)

خوشحال خان خټک وايي:

توري وروځې يې ليندې بانه يې غشي
د عـــاشق تر زړه يې تللی هر خدنګ دی
(۳٤م ۳٤۳)

پير محمد کاکړ د پوښتنې په بڼه نوی کوي:

وې مې وروځې دې لينده بانه دې څه دي
وې نـــاوک دي د عاشق پر زړه څرخېږي

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۱٦ م ۱۹۲)

خوشحال خان خټک وايي:

تـــه بـــــه وايــي د ګلاب په ګل شبنم دی
چې بار خودې د نماستي په وخت خولې وي
(۳٤ م ۳٦٥)

عبدالقادر خټک بيا دا خبره د قهر په راوړو نوې کوي:

تـــــه به وايې په ګلابو شبنم پرېوت
چې له قهره يې خولې شي رخسارونه
(۳۰ م ۲۳۲)

بل ځای خوشحال خان خټک شونډې له شکرو سره تشبيه کوي او پـه عـادي بڼه يې راوړي:

که يې تل لکه شکر خورم کم به نشي
ســـتا د دواړو خـــوږو شونډو اززما
(۳٤ م ۲۱)

بل ځای بيا همدا تشبيه د تفضيل په بڼه راوړي، چې يو ډول نوي والی پکې را شي:

خـــوند د شهد د شکرو راته هېڅ دی
څو مې ياد د هغو شونډو مکيدن دی
(۳٤ م ۳٤٥)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تشبیه او تمثیل توپیر:

د ځانګړیتوب او عمومیت له مخې د تشبیه او تمثیل تر منځ توپیر موجود دی یعنې هر تمثیل تشبیه ده او هره تشبیه تمثیل نه دی. په تمثیل کې هغه څه چې شاعر یې ادعا کوي د یو مثال په راوړلو روښانوي ، چې د مدعا مثل په نامه یې هم یادوي. (۲۱ م ۸۳)

بې اخلاصه د یارۍ څه جواز نشته
خود پوهېږې بې اودسه نماز نشته
(۳٤ م ۲٥۷)

په پورته بیت کې شاعر د یارۍ لپاره اخلاص اړین بللی دی ،چې د مثال په ډول یې ورته د لمانځه لپاره اودس راوړی دی.

د تشبیه غرض

په نړۍ کې هر کار کول، د یو غرض لپاره وي ، تشبیه هم بې غرضه نه ده، بلکې د ډېرو غرضونو لپاره یې شاعران او عام وګړي په خپلو ویناوو کې کاروي ، خو په دې خبره پوهه د شاعرانو لپاره ډېره ارزښتمنه ده ،چې د هغو د تشبیه غرض دې ټاکلی وي ګنې بیا به پخپله د خپل شعر په معنی نه پوهېږي. اوس به د تشبیه د غرض څو ډولونه راوړو.

۱ - د ناممکن مشبه ممکن کول: که چرته مشبه په څرګنده عجیب او نا ممکن وي له داسې مشبه به سره یې تشبیه کوو ، چې په شتون کې یې هېڅ شک نوي ، هغه عجیب او نا ممکن شی د لوستونکي یا اورېدونکي په ذهن کې ممکن او شونی شي. (۲۱ م ۱۱۲)

هر څه په تا وینم خو تا نه وینم نظر یې
اوسې مې په سترګو کې له سترګو یې فنا
(۳ م ۷۲)

دلته مخاطب مشبه دی ، چې شاعر یې دلیدو وړتیا نه لري ، دی دغه ناممکن شي ته له نظر سره تشبیه ورکوي او خپله دعوه د ممکن تر حده رسوي ځکه چې نظر هم په سترګو کې وي خو نه ښکاري او د مخاطب حال هم همدا دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په مانۍ يې هم خوشحال شم هم دلګير شم
لکه څــوک چـــې له چا شکر وشکايت کا
(٣٤ م ٣)

دلته د خوشحالۍ او د لګيرۍ په يو ځای د جمع کېدو امکان يې له چا څخه د شکر او شکايت په راوړو ممکن کړ.

په هومره ډېر مقتوله ته لا هم نه يې ملوله
کـــــه سل خونونه وکا د جلاد تروڅه پروا
(٣٤ م ٥)

له يو چا معمولي ګناه يا خطا وشي حتماً خفه کېږي، خو دلته سره لـه دې چې مخاطب ډېر قتلونه کړي بيا هم خفه نه ښکاري ، شاعر د دې خبرې امکان د جلاد پـه کلمه امکان ته رسولی دی.

٢-د مشبه د حال بيان: کله چې شاعر وغواړي د مشبه د حال ځرنګوالی وښيي دا په هغه وخت کې امکان لري، چې د مشبه به د حال ځرنګوالی مخکې تر مخکې ټولو ته روښانه وي. (٢١ م ١١٣)

کله دا حالت د صفت او موصوف په بڼه وي او کله مشبه به په انځوريزه بڼه راغلې وي.

مبتلا بلبله سر د ګل په پښو ږدي
لکه برهمن د بت ، بت پرستي کا
(٣٤ م ٢٦)

که دې زړه وي چې به زړه د خوشحال ګورم
راشـــــه وګـــــوره پـــــه اور ايښی کباب
(٣٤ م ٣٤)

٣ - د حالت د مقدار بيان: کله د شاعر غرض د مشبه مقدار او شمېر وي په دې سره د مشبه ځرنګوالی او قوت يا کموالی او ضعيفوالی ځرګندوي.

چې کرم نه وي له خدايه فتح نشته
کـــــه افزون شي تر ملخ سپاه د چا
(٣٤ م ١١)

پورته يې د شمېر له مخې (سپاهيان) له ملخو سره تشبيه کړې دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د جهان غمونه یو سر زما بل سر
کـه سړی یې د باور په تله تول کا
(٣٤ م ١٣)

په پورته بیت کې شاعر د خپلو غمونو اندازه د تلې په یوه پله کې او د ټول جهان غمونه یې په بله پله کې سره تشبیه کړي دي.

و اشـــــنای وته دیار مینه څرګنده
لکه قصد چې له ډیوې سره پتنګ کا
(٣٤ م ٣٣)

دا عالم ریګ روان دی که یې ګورې
خو هم هسې سره اوړي لاندې باندې
(٣٤ م ٤٣٠)

د اوربل په هر هر پیچ کې یې نافې دي
مـــشاطه یې چې پرانیزي پیچ و تاب
(٣٤ م ٣٥)

لکه ستا بانه په شمار په حساب نه دي
هـــسې ستا د سترګو ډېر دي ستمونه
(٣٤ م ٢٤٣)

٤ – حیرانول: کله شاعر د حیرانتیا صفت د تشبیه په وسیله مشبه ته ثابت کړي. ددې لپاره شاعر مشبه له هغه مشبه به سره، چې د شاعر په ذهن کې یې رغېدلی وي او په بهرنۍ نړۍ کې وجود ونه لري ورته کوي.

په مخ ډېره ښایسته یې نوم دې څه دی ؟
دعـــــــا شق د ځان بلا فتنه اشوب
(٣٤ م ٣٥)

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پورته بیت کې مخاطب ځان له فتنې او اشوب سره تشبیه کړی، چې په ځرګند ډول وجود نلري.

چې محراب یې د ابرو راته ښکاره شو
هغه دم مې ناره وکړه قد قامت
(۳٤ م ۳۷)

۵- د مشبه تحسین او تعظیم: دا طبیعي خبره ده چې هر څومره مشبه به ډېر ښکلی او د اوچتې پایې وي دا غرض هم ښه لاسته راځي.

ګل د لاله ښه دی راته وایه که بار خومې ؟
ستا زیبا بار خو به له ګیاه کړم برابر
(۳٤ م ٦۰)

٦- خلکو ته د مشبه بدۍ او خرابۍ ښودل:

د دنیا یاران مې ولیدل په سترګو
هر سړی زما په سترګو لکه د دشو
(۳٤ م ۱۸۳)

د نکبت ورځې په مثل د دانو وي
ښایسته سړی و باسي له ښایسته
(۳٤ م ۱۹۹)

که هر څو ښایسته یې نه یوسف یې د کنعان
که هر څو هوښیار یې نه مخی یې د لقمان
(۳٤ م ۱٦۳)

۸- د مشبه ستاینه: کله د شاعر غرض د مشبه ستاینه وي او په ډېرو شعرونو کې همدا غرض په پام کې نیول شوی وي.

ګل د لاله داغ لري سختي د رامبېل پاڼې
چاوې چې لاله دی یا رامبېل دی ګلعذار ستا
(۳٤ م ۳۱)

د زلفینو ترنګهت یې ګل شرمېږي

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خــولو تر بوی یې نه رسي ګلاب

(۳٤ م ۳۵)

چې مې ولیدو په سترګو ستا ښایست

ښـــــا پـــــیریو سره نشته دا ښایست

(۳٤ م ۳۸)

۹ – د مشبه مقابله او موازنه: کله په تشبیه کې غرض د مشبه دحالت مقابله او موازنه وي.

واړه شونډې په لذت سره یو نه دي

څــوک حلوا دي دنبا تو څوک اتوب

(۳٤ م ۳٦)

مخ یې کله د لاله غـوندې زیبا دی

د لاله تر ګل یې ډېر دی لا ښایست

(۳٤ م ۳۸)

ډېـــــر ځوانان چې احمقان دي لکه پیاز دي

وخوشحال ته هوښیار مښک دي پیر فرتوت

(۳٤ م ۳۸)

که د زهرو پیاله وي خو ستا له لاسه

تـــــر عـــسلو به لا ښه وي هغه زهر

(۳٤ م ۵۰)

۱۰ - د خبرې ښـکلا : د خبرې د ښـکلا لپـاره شـاعران اکثـره نـادر خیـالي انځورونـه راوړي، چې د واقعاتو لـه نړۍ سره یې هېڅ تړون نه وي بلکې یـوازې یـو ښایسـته انځور وي. (۱۵ م ۷۸)

د خـــاطر مرغه مې ستا په زلفو بند شو

اوس به چرته ځي چې نښتی دی په لومه

(۳٤ م ۲۳۷)

ستا د خیال مېلمه مې ناست دی په ګوګل کې

تـــــل مـــــــې خــوري د زړه د غوښو کبابونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۳٤م ۲۵۱)

محمد طاهر فاروقي ليکي: د تشبيه غرضونه ډېر کېدلی شي ، دا چې يو څوک د يو شي تشبيه له بل شي سره کوي، نو په دې کې حتمي يو غرض پوښلی وي ، لکه: ښکلا ، لوړوالی ، عظمت ، توقير ، تحقير ، رعب ، زياتې، کمې،ندرت،مبالغه، د حالت توضيح يا ناممکن ممکن کول او داسې نور. (۲۵م ۲۵)

د پورتني وينا په تاييد زه هم وايم چې د تشبيه غرضونه ډېر دي او هر ليکوال او کره کتونکی يې تر دې نور غرضونه هم په ډاگه کولای شي.

د تشبيه ارزښت

په ځينو خبرو کې د تشبيه ارزښت خورا ډېر دی ، د تشبيه پواسطه کلام د فصاحت او بلاغت مقام خپلولی شي. ډېر ځله يوه خبره لکه څنگه چې يې وينا وال احساسوي هغه شان يې په ساده کلام کې اورېدونکي يا لوستونکي ته نشي ورلېږدولای. همدا تشبيه ده چې ددې پواسطه د محسوسو څيزونو وضاحت په ډېر ښه ډول کېدای شي او همدارنگه هغه څه چې د محسوساتو له کړی څخه وتلي وي د تشبيه پواسطه حسي نړۍ ته لار پيدا کولای شي.

د تشبيه يو بل ارزښت دادی چې کلام هنري کوي او کله چې کلام هنري شي په زړه پورې شي. د تشبيه پواسطه يوه موضوع يا مطلب د اورېدونکي په ذهن کې په څرگند ډول کښېني. د تشبيه په بنسټ کلام انځوريز کېږي او د کلمو حقيقي معناوې يو په بل کې سره واخښل شي او يو بل مفهوم ترې راووځي.

د بېلگې په ډول دلته يو څو بېته راوړو چې د تشبيه ارزښت موږ ته لا ښه په گوته کړي.

شاعر غواړي چې د خپلې مينې جذبه او احساس موږ ته را وښيي که هر څو وايي چې زما مينه پاکه ده ، پخپله مينه کې ډېر سوی يم ، ډېرې ستونزې مې ورکې گاللي او يا يې گالم. دې ته ورته که هر څومره جملې يې راوړې وي خپل مطلب مخاطب ته په سمه توگه نه شي رسولی.مگر خوشحال خان خټک دا کار په يوې تلميحي تشبيه سره څومره په ساده والي بيان کړی، چې که څوک وغواړي په تفسير کې يې پوره کتاب ليکلی شي.

کار زما او د مجنون سره يو رنگ دی

لکه دوه لرگي په اور کې سر په سر شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۳٤م ۳۸۱)

کله شاعر غواړي چې نامحسوس شیز محسوس کړي ، د دې لپاره اکثره مشبه عقلي او مشبه به حسي راوړي او په دې ډول یې زموږ ذهن ومني، (فکر) یو عقلي څیز دی چې موږ یې انځور نشو لیدلای، شاعر د خپل فکر د محسوس کېدو حالت له سیمابو سره تشبېه کوي ،چې زموږ په ذهن کې د حسي څیز په بڼه انځورېږي.

د سړي فـــکر پـــه مثل د سیماب دی
اضطراب یې هرهر خوا ارمان ارمان وي

(۳٤م ٤۰٦)

د تشبېه بل ارزښت د کلام ایجاز دی ، په تشبېه سره یو لوی مطلب په دوو جملو یا یو بیت کې راټولېږي.

تـــر یـــانـه دې د ختا آهو خجل شي
چې په شین شین یون کړې ښېوه ګرې

(۳٤م ٤۷۱)

دې او دې ته ورته نورې خبرې دي چې د تشبېه ارزښت ترې جوتېدلای شي.

تشبېه په ورځنیو خبرو کې:

ژبه د ټولنې مال دی او د یوې ټولنې وګړي یې د یو بل د پوهولو راپوهولو لپاره په کار وړي. دهر یوه علم یا هنر بنسټ په ژبه پورې تړلی دی او هر ژبنی هنر هغه وخت ډېر په زړه پورې شي ،چې څرکونه یې په ژبه کې پاخه وي ، ژبه نثر وي که نظم په دواړو کې د تشبېه راوړل یوه طبیعي خبره ده. هغه وګړي چې شاعران نه دي هم پخپلو خبرو کې تشبېه راوړي. ډېری شاعران بې سواده دي او د تشبېه په اړه هېڅ علمي معلومات نلري ، خو بیا هم په خپلو نظمونو کې په زړه پورې طبیعي او ساده تشبېه ګانې راوړي ،چې تخییل او ترکیب یې هم ډېر ساده دی. اروانباد ملنګ جان وایي:

د عـــاشـــق زړه د معشوق د لاس منه ده
که یې بوی کړی که خوړلی یار ګرم نه دی

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۱۹ م ۳۰۱)

ملنګ جان د عاشق زړه له منهې سره تشبیه کړی، وجه شبه یې بویول او خوړل ډېر عام فهمه دی.

په کور کلي کې عام وګړي که ښځې دي که نارینه په ورځنیو خبرو اترو کې په همدې ډول کلیوالي عام فهمه تشبیه ګانې راوړي. که کوم شاعر یې بیا په شعر کې راوړي، نو مخکې تر مخکې مبتذلې وي ، لکه د چا مخ ، حالت یا ژوند له ګل سره تشبیه کول، پخپله ګل شې عمر دې ګل مه شه ، فلانی د څراغ غوندې ده ، فلانی داسې توره ده لکه دړه ، د مرغاوی غوندې تګ کوي. غنم رنګې ده ، زړه مېړه ده، فلانی د سپي غوندې دی ، چې څومره یې چغی کړی بېرته راځي، سترګې یې د ملخ غوندې دي ، خره غوندې یې ، غوا ، غویی به هم داسې کار ونکړي لکه تا چې وکړ، غوباړي غوندې راپسې شوې ، سپي غوندې مه غاپه ، د ماشوم غوندې خوی یې دی ، د چپ لاس جېب دی او داسې نور په سلګونو تشبیه ګانې دي چې هره ورځ ترېنه په خبرو کې کار اخېستل کېږي.

یوه ورځ مې په کلي کې په یوه واده کې ګډون درلود. کله چې یې ډولۍ راوړه نو یو چا د ناوې له خسر څخه پوښتنه وکړه: ((ابا څنګه ده نږور دې ؟)) هغه ځواب ورکړ: ((ښه ده د رانجو غونډارې دی)) زه د ځواب په هکله ډېر حیران شوم چې په دې یوه انځوریزه تشبیهي جمله کې یې د خپلې نږور ټول کره وړه په ډېر ظرافت سره بیان کړل.

سمندر د بدر شو لیکي: ((تشبیه او استعاره د انسان په خټه کې اخښل شوې ده. یو نالوستی عام سړی یا ښځه هم چې کور یا بهر خبرې کوي نو تشبیه استعاره پکې په خپله راځي. لکه د محلت یوه ښځه د زوی د واده په ډوډۍ د چا کره لاړه شي، نو د کور مېرمن ورته ووایي: (فلانۍ ! ستا دا هلک خو داسې دی لکه ګل) نو دا تشبیه شوه.) (۳ م ۳)

عام وګړي تشبیه کاروي خو ډېره ساده او هغه چې دوی یې په خپل چاپیریال کې محسوسوي. هغه شاعران چې نالوستي دي دوی په دې کار کې له عام ولس سره مرسته کوي کېدای شي یوه تشبیه دوی رامنځته کړي او بیا عام وګړي ترېنه پخپلو خبرو اترو کې کار واخلي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کامل احمد نژاد لیکي: ((تشبیه نخستین و ساده ترین راه تفنن در بیان معنی است و در شعر ، نثر و حتی کلام عادی ازان استفاده می شود.)) (۱م ۸۵)

د خوشحال خان ختک په غزلو کې د تشبیه ډولونه

۱ – تشبیه د تورو د راوړو او نه راوړو له مخې په دوو ډولو ده ، مرسله تشبیه او موکده تشبیه:

الف - مرسله تشبیه: دا هغه تشبیه ده، چې شاعر پر مشبه او مشبه به سربېره د تشبیه توري (ادات) هم پکې راوړي وي:

تر جمال دې ډېر پتنګ غوندې ځاربږي
ستا د حسن کمی نشته ځاروه یې
(۳٤م ٤٥۹)

په پورته بیت کې (غایب کسان) مشبه ، (پتنګ) مشبه به او (غوندې) یې د تشبیه توری دی.

د ازل حکم په مثل دهاتي دی
د سړي فکر مثال پړی د ډیلې
(۳٤م ٤٨٢)

په لومړۍ مسره کې د ازل حکم (مشبه) ، هاتي (مشبه به) او (مثل) یې د تشبیه توری دی ، همدا رنګه په دویمه مسره کې د سړي فکر (مشبه) ، د ډیلې پړی (مشبه به) او (مثال) د تشبیه توری دی.

آه که یو ځله مې یار راشي په دست کې
لکه لوی ماهي د خوار صیاد په شست کې
(۳٤م ٤٥٨)

لومړۍ مسره مشبه دویمه مسره مشبه به او (لکه) یې د تشبیه توری دی.

د بڼو څو کې یې نیغې ځي تر زړونو
چې تېره تېره کاته کا لکه بازې

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۳٤ م ٤٤٨)

معشوقې (مشبه) ، بازې (مشبه به) او (لکه) د تشبیه توری دی.

ب– موکده تشبیه: دا هغه تشبیه ده چې یوازې مشبه او مشبه به پکې راغلي وي. او د تشبیه توري (ادات) پکې نه وي راوړل شوي. نوموړې تشبیه په درې ډوله ده: اضافي موکده تشبیه ، توصیفي موکده تشبیه او موکده محض تشبیه

I - اضافي موکده تشبیه: دا هغه ډول تشبیه ده، چې د یو شي اضافت پکې مشبه ته شوی وي او یا د مشبه او مشبه تر منځ یو اضافي ترکیب موجود وي. ، اضافي موکده تشبیه د اضافت له مخې په درې ډوله ده:

- تشبیهي اضافت: دا هغه ډول تشبیه ده چې مشبه او مشبه به پکې یو بل ته د اضافت په بڼه راغلي وي. یعنې مشبه مضاف الیه او مشبه به مضاف واقع شوی وي او کله کېدای شي مشبه مضاف او مشبه به مضاف الیه واقع شي. (۲۸ م ٤٥)

لکه: د زلفو مار یا د شونډو شراب:

چې د زلفو زنځیرونه ښکار وې
کوم د مینې لېونی هوښیار وې
(۳٤ م ٤٨٩)

د پورته بیت په لومړي مسره کې زلفې (مشبه) ، زنځیرونه (مشبه به) او (د) د اضافت لپار راغلی دی. د اضافي ترکیب له مخې زلفې (مضاف الیه) او زنځیرونه (مضاف) دي ، نو په دې بنسټ ورته تشبیهي اضافت وایو.

خوله دې غونچه گل ده تورگیسو د سنبل پاڼې
پښې دې دي د زرکې سپینه غاړه دې د زاڼې
(۳٤ م ٤٧٤)

په پورته بیت کې څلور تشبیه گانې راغلي دي. لومړی یې خوله له غونچه گل سره تشبیه کړې، چې توصیفي موکده تشبیه ده ، تورگیسو مشبه او د سنبل پاڼې مشبه به ، پښې مشبه او د زرکې پښې مشبه به او سپینه غاړه مشبه او د زاڼې غاړه مشبه به ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ورستیو دريو وارو تشبېه ګانو کې اضافي موکده تشبېه راغلې ، چې (مشبه) په دريو وارو کې مضاف او (مشبه به) مضاف اليه دی او اضافت يې تشبيهي دی.

- تلميحي اضافت: د اضافي موکدې تشبېه له هغه ډول څخه دی، چې په وجه شبه پوهېدل يې په يوه داستان ، کيسې يا پېښې پورې تړلي وي. (۲۸ م ٤٦)

که رســـتم د زمانې شي ګومان مه کړه
زمانه به دې پرې نږدي په خپل زور کې
(۳۴ م ٤٧٦)

مخاطب مشبه او رستم مشبه به ، وجه شبه يې زور او طاقت دی، چې د رستم له کيسې څخه يې څرک لګېدای شي.

چـــابه هو مره د عشق ګنج راعنايت کړ
که مې نه وای خپله بخره په تقدير کې
(۳٤ م ٤٨٩)

عشق مشبه او ګنج مشبه به وجه شبه ارزښت دی ، دلته د وجه شبه څرګند ول په هغې ورځې پورې ځانګړې شول چې الله (ج) ټول روحونه مخاطب کړي و او د بندګۍ اقرار يې ترې واخيست ، همدارنګه په هغه وخت ټولو روحونو ته د هغوی برخې ورووېشل شوې يعنې د عشق ورکړه د الله (ج) ورکړه ده او بل څوک پکې د خيل نه دی.

- سمبوليکي اضافت: دا هم د اضافي موکدې تشبېه يو ډول دی ، دا هغه وخت پېښيږي چې مشبه به (مضاف) د مشبه (مضاف اليه) سمبول يا نښانه وي ، لکه (د صبر ايوب) چې ايوب (ع) پخپله د صبر سمبول دی. ځينې سمبوليکي اضافت په بنسټيز ډول تلميحي اضافت دی ، لکه د (حسن يوسف) چې لومړی يوسف(ع) د (حسن) څرګند وی دی. يعنې (سمبوليکي اضافت) او بيا تلميحي اضافت دی چې په يو داستان پو رې تړلی دی. (۲۸ م ٤٦)

که هر څو ښايسته يې نه يوسف يې د کنعان
که هـــر څو هوښيار يې نه مخی يې د لقمان
(۳٤ م ١٦٣)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پورته بیت په لومړي نیم بیتي کې مخاطب له یوسف (ع) سره په ښکلا کې تشبیه شوی دی او په دویم نیم بیتي کې مخاطب په پوهه کې له لقمان سره تشبیه شوی دی، چې دواړه یو د ښکلا او بل د پوهې سمبولونه دي.

چـــې جـــمال و تـــه دې ګورم حیرانېږم
خدای په ما باندې یوسف د زمانې کړې
(۳٤ م ٤٤۳)

یوسف (ع) د حسن سمبول دی چې دلته مشبه به واقع شوی دی او مخاطب مشبه دی.

II - توصیفي موکده تشبیه: هغه موکده تشبیه ده، چې مشبه پکې موصوف او مشبه به پکې صفت واقع شوی وي، یا هغه تشبیه ده چې مشبه او مشبه به په خپلو کې توصیفي ترکیب جوړ کړي، لکه: ګلاندام یا ګلرخ:

غټې سترګې لوی باڼه پراخې وروځې
شـــکر لبې ګل رخسارې مه جبینې
(۳٤ م ٤٥٥)

په دویمه مسره کې (لب، رخسار او جبین) مشبه راغلي دي، چې درې واړه موصوف دي او (شکر، ګل، مه) مشبه به دي چې درې واړه د صفت دنده ترسره کوي.

ډېرې دي نګارې ښایسته پري رخسارې
نـــورو لره نور څه ته زما زړه په تنها وړه
(۳٤ م ۲۹۹)

د نګارو رخسار (مشبه) او پري (مشبه به) دی، د نګارو مخونه موصوف او پري صفت راغلی، چې دواړه یو توصیفي ترکیب جوړوي.

له ښایست سره سل نورې چارې بویه
چې عاشق په ځان مین کاندي مهرویه
(۳٤ م ۲۸۲)

په پورته بیت کې روی (مشبه) او (مه) مشبه به دی چې د صفت په بڼه له روی یعنې مخ سره راغلی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پـــه هـــره کـــوڅه ګرځم که مې چا لیده رنګینه
ګل مخه ، غنبر بویه ، هوسۍ چشمه ، مه جبینه
(۳٤ م ۲٤۲)

د محبوب (مخ ، بوی ، سترګې او جبین) مشبه او (ګل ، عنبر ، هوسۍ او مه) مشبه به واقع شوي ،چې څلور لومړۍ کلمې موصوف او ورپسې څلور کلمې د صفت بڼه لري.

III - موکده محض تشبیه: محض په لغت کې سوچه یا ناګډوله ته وایي، هغه موکده تشبیه ده چې مشبه او مشبه به پکې نه توصیفي او نه اضافي ترکیب ولري.

تورې سترګې یې تور باز باڼه یې نوکې
چـــې زمـــا خاطر یې یو وړ په نوکارو
(۳٤ م ۱٦۷)

تورې سترګې (مشبه) او تور باز یې (مشبه بـه) همدارنګه باڼه (مـشبه) او نوکونه (مشبه به) دی چې هېڅ ډول اضافي او توصیفي ترکیب نلري.

دواړه سترګې یې شاهین شهپر یې زلفې
زمـــا زړه کـــوتـر شاهین را څخه یو وړ
(۳٤ م ۷۷)

سترګې (مشبه) شاهین (مشبه به) زلفې (مشبه) او شـهپر یـې (مـشبه بـه) دی ، چې هېڅ ډول اضافي او توصیفي ترکیب نلري.

رقیـــبانـــو وتـــه نرم شي تر مومه
و خوشحال و ته زړه سنګ کا هغه یار
(۳٤ م ٦٥)

زړه (مشبه) او سنګ (مشبه به) دی چې هېڅ ډول اضافي او توصیفي ترکیب نلري.

۲ – د وجه شبه د راوړو او نه راوړو له مخې: په دوو ډولو ده (مفصله او مجمله تشبیه)

الف – مفصله تشبیه: که چرته پر مشبه او مشبه به سربېره وجه شبه هم پـه کـلام کـې څرګنده راغلې وي. مفصله تشبیه یې بولي:

دا دنـــــیا لکه لولیه ده خوشحاله
که یې ګورې ګاه د چا شي ګاه د چا

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۳٤م ۱۱)

دنیا (مشبه) او لولیِ (مشبه به) ده ، (کله یو ته او کله بل ته تلل یا په نصیب کېدل) یې وجه شبه ده ،چې څرګند ده په کلام کې راغلې ده.

خوار عاشق په خاصیت دی د سیماب
څـــو ونـــه مري ځنې نه ځي اضطراب

(۳٤م ۳٤)

عاشق (مشبه) سیماب (مشبه به) او (اضطراب نه تلل) یې وجه شبه ده چې په کلام کې ذکر ده.

یار مې په ښایست کې لکه ګل د نوبهار دی
سود یې د جمال کړم چې ګلزار لره وردروم

(۳٤م ۱۳۷)

یار (مشبه) ، ګل (مشبه به) او ښایست یې (وجه شبه) ده.

رنګ یې ترخوی ښه و خوی یې لا ښه و تر رنګه
ګـــــل و د ګـــــلابو شګفته شو نور په تله شو

(۳٤م ۱۸۱)

غایب (مشبه) ، د ګلابو ګل (مشبه به) او شګفته (غوړېدل) یې وجه شبه ده.

چې له شرعې یو قدم د رومي بې رخه
و ګـــوشمال و ته تیار لکه رباب دی

(۳٤م ۱۹۰)

هغه څوک چې له شرعې مخالف ځي (مشبه) رباب (مشبه به) ، ګوشمال یا غوږونه تاوول یې (وجه شبه) ده.

غوځول یې هسې نه دي چې څه پرېږدي
تـــر الـــماس یـــې د غمزې توره وه تېزه

(۳٤م ۲۱۹)

غمزه (مشبه) توره (مشبه به) غوځول یې (وجه شبه) ده.

چـــې بې سته مېلمه کېږي هغه زه یم
که اشنامې د هندو غوندې ست نه زده

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۳٤ م ۲۹۷)

اشنا (مشبه) هندو (مشبه به) ، ست نه کول (وجه شبه) ده.

لکه نوم چې د کیمیا د عنقا اورې
تـــــر دا دوا ړونه نا یابه لا وفا وه
(۳٤ م ۳۸۸)

وفا (مشبه) ، کیمیا او عنقا (مشبه به) او (نایابه) یې وجه شبه ده.

د منصور غوندې به غل د خاص و عام شم
که ښکاره مـــې و عالم ته ګوی مګوی شي
(۳٤ م ٤۱۷)

متکلم (مشبه) منصور (مشبه به) او د خاصو او عامو په نظر کې غل کېدل یې (وجه شبه) ده.

د تېرا او به دې وځښې خوی دې نور شو
اپـــــریدي غوندې خبرې د اولجو کړې
(۳٤ م ٤٤۰)

مخاطب (مشبه) اپریدی (مشبه به) او د اولجو خبرې یې (وجه شبه) ده.

ب- **مجمله تشبیه**: هغه تشبیه ده، چې (وجه شبه) یې په کلام کې په ځرګند ډول نه وي راوړل شوې. لوستونکی یې پخپله د خپل فکر په رڼا کې را پیدا کوي چې مجمله تشبیه بیا د وجه شبه ذهن ته د رسېدو له مخې په دوه ډوله ده:

- **قریبه (نژدې) مجمله تشبیه**: چې د مشبه او مشبه به تر منځ وجه شبه ذهن ته ډېره نژدې وي او څه خاص سوچ او فکر ته اړه ونه لري.

زړه پخـــپله هغه مخ لره ولاړ نه شو
د زلفینو یې هر تار ورته زنځیر دی
(۳٤ م ۷٦)

د زلفو تار (مشبه) ، زنځیر (مشبه به) او (تړل) یې وجه شبه ده، چې بې له سوچه ذهن ته لېږدي.

د ګـــــلو نو په لیده دې مخ را یاد شي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځکه هسې په ګلګشت د چمن تل یم
(۳٤ م ۱۲۷)

مخ (مشبه) ګلونه (مشبه به) او ښکلا یې (وجه مشبه) ده. چې بې له ځنډه ذهن ورته رسېږي.

د مخ مشال دې بل کړ د پتنګ غوندې پرې راغلم
بـــیا ته به راته وایې چې په عشق کې صادق نه یم
(۳٤ م ۱۳۱)

مخ (مـشبه) مـشال (مـشبه بـه) او ځلېـدل (وجـه شـبه) ، همدارنګـه مـتکلم (مشبه) پتنګ (مشبه به) او سوزېدل او له منځه تلل یې (وجه شبه) ، چې ډېره زر ذهن ته راځي.

- **بعیده (لرې) مجمله تشبیه :** هغه تشبیه ده، چې وجه شبه یې تر ډېر غـور او فکر ورو سته ذهن ته راشي.

نفساني تاریکه شپه صادق هغه دی
چـــې سحر غوندې سینه لري صادقه
(۳٤ م ۹۹)

نفساني (مشبه) تاریکه شپه (مـشبه بـه) د سمې لارې نـه ښکاره کېدل یې (وجه شبه) ده ، صادق یا هغه څوک چې نفساني نـه دی ، سینه یې (مـشبه) سحر (مشبه به) سمه لار ښکاره کېدل یې (وجه شبه) ده. چې پـه ډېر غـور او سوچ ذهن پرې رسېږي.

مخ دې مسلمان دی تورې زلفې دې کافرې
دواړه مـــې قـــبله دي مسلمان یم که کافر
(۳٤ م ٦۰)

مخ (مشبه) مسلمان (مشبه به) وجه شبه یې (رېښتینولي او رونوالی) دی. تورې زلفې (مشبه) کافر (مشبه به) وجه شبه یې (تیاره او تو رالی) دی، چې زر ذهن پرې نه رسېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هر تشنه چې د وحدت په سیند سېراب شو
نـــور هـــــمه جـــهان ورده وته سراب شو
(٣٤ م ١٨٩)

وحدت (مشبه) سیند (مشبه) فیض رسېدل یې (وجه شبه)، جهان (مشبه) سراب (مشبه به) فیض نه رسېدل یې (وجه شبه) چې غور غواړي.

هـغه واړه مـهیادي په هجران کې
چې واعظ و ماته شرحه د دوزخ کړه
(٣٤ م ٣٦٥)

هجران (مشبه)، دوزخ (مشبه به) سختي او تکلیف یې (وجه شبه) ده، چې غور او سوچ غواړي.

ج – تمثیلي تشبیه: هغه تشبیه ده، چې مشبه به یې د یو ترکیب له مخې د مثل یا حکایت بڼه ولري. په دې ډول تشبیه کې مشبه اکثره معقول او مرکب وي، چې دده د اثبات لپاره مشبه به مرکب او محسوس راوړل کېږي.

د بیان په ځینو کتابونو کې هغه تشبیه، چې وجه شبه یې مرکبه راغلې وي تمثیلي تشبیه ګڼي. (٢٨ م ٤٤)

سید احمد هاشمي لیکي: ((تمثیلي تشبیه تر نورو تشبیه ګانو خورا بلیغه ده، په دې تشبیه کې ژور فکر او کتنې ته اړتیا ده. نوموړې تشبیه په معانیوو کې ډېره ارزښتمنه او پر نفسونو موثره تمامېږي. نوموړې تشبیه د ذهن په سترېا لاسته راځي، ځکه چې وجه شبه یې له ګڼو شیانو څخه که حسي وي یا غیر حسي لاسته راوړل کېږي...)) (٩ م ٢٧٥)

نوموړې دا تشبیه په دوو ډولو وېشي.

١ – هغه چې د تشبیه توري پکې ښکاره راغلي وي: بېلګه یې د قران کریم لاندې ایت شریف راوړي: مَثل الذِیْنَ حُمِلُوا التَوْراة ثُم لَمْ یَحْمِلو هَا کَمَثَلِ الحِمارِ یَحْمِلُ اسفَاراً الایه. (٢ م م ٢٧٥ او ٢٧٦)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: ((کوم کسان چې د تورات حامل ګرځول شوي وو خو هغوی د هغه پېټی پورته نه کړ ، د هغو مثال د هغه خره په څېر دی، چې پر هغه باندې کتابونه بار کړای شوي وي.)) (١٨ م ٥٥٤)

په پورته ایت شریف کې مشبه (الذین حملو التوراة لم یحملو ها) دی یعنې هغه کسان چې د تورات علم ورکړل شوی و او عمل یې پرې ونه کړ ، همدرانګه مشبه به یکې (الحمار) دی چې ګټور کتابونه پرې بار وي خو ګټه ترې نشي اخستی.).

د تشبیه توری پکې (کمثل) دی. وجه شبه (بې ګټې زحمت او بار وړل) دي.

لکه سیوری وړاندې وروستو راسره ځي
چې و هر لوري ته ځم سبا بېګاه
(٣٤ م ٢٦١)

مخاطب (مشبه) او د سوري غوندې وړاندې وروسته تګ (مشبه به) دی، (لکه) یې د تشبیه توری دی چې تمثیلي بڼه لري.

په هجران کې هغه هسې شان وصال شته
لکه څوک له خپله یاره لاس تر غاړه
(٣٤ م ٢٩١)

لومړی مسره (مشبه) او دویمه مسره (مشبه به) او (لکه) یې تشبیه توری دی، چې تمثیلي بڼه لري.

چې یې ونیسم په غېږ کې راته ګوري
لکه مست د مور په پیو کم کبلی
(٣٤ م ٣٣٢)

د غایب شخص په غیږ کې نیول او د هغې کتل (مشبه) او د هوسۍ بچی (مشبه به) او (لکه) یې د تشبیه توری دی.

٢- هغه تمثیلي تشبیه چې د تشبیه توري پکې نه وي راغلي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

دنــیا وته چې ګورم کارو بار ته د وګړي
د وړکیو تماشې دي زه یې هم ورسره کړم
(۳٤م ۱۲۹)

لومړۍ مسره (مشبه) او دویمه مسره (مشبه به) ده، چې په تمثیلي بڼه راغلې دي.

کنبلي دي که ګورې چې مخ پټ کله خرګند کا
ګــل د بــهار نه دی چې را زېږي له زمینه
(۳٤م ۲٥۰)

د بهار ګلونه راټول کېدل (مشبه) واقع شوی دی، چې د کنبلو د مخ پټولو او څرګندولو سره (تشبیه) شوی او تمثیلي بڼه لري.

نـــاسوتي عالم پسو په دنیا ښخ دی
هلک تل د مور په تي پورې وي نښتی
(۳٤م ۳٤۰)

لومړۍ مسره (مشبه) او دویمه مسره (مشبه به) ده، په یو څیز پسې نښتل او شله کېدل یې (وجه شبه) ده. دهلک د مور په تي پورې نښتل او نه پرېښودل تمثیلي بڼه لري.

ستغ لري هم خوړ لري د غره غوندې سینه مې
تـــل بــاندې د اوښکو کاروانونه دي چلېږي
(۳٤م ٤۱۳)

سینه (مشبه) او غر (مشبه به)، لوړې ژورې یې وجه شبه ده. اوښکې (مشبه) کاروانونه (مشبه به)، حرکت یې (وجه شبه) ده، دلته کاروانونه تلل تمثیلي بڼه لري.

ته په پالنګ پرېوځې زه حیران په فکر لاړ شم
پــنډ دی د ګلونــو کــه دانه پټه په پاڼې

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۳٤ م ٤٧٤)

د مخاطب په پالنګ پرېوتل (مشبه) د ګلونو پنډ یا د دانې په پاڼو پټېدل (مشبه به) دی ، د مخاطب په پالنګ پرېوتل تمثیلي بڼه لري.

د - ناتمثیلي تشبیه: هغه تشبیه ده چې هېڅ ډول تمثیل پکې راوړل شوی نه وي او په عادي بڼه وي:

ته په دا حسن جمال چې درته ګورم
نــــه پوهېږم ښاپیرۍ یې که سړی
(۳٤ م ٤٩٠)

مخاطب (مشبه) ، ښاپیرۍ (مشبه به) او ښکلا یې (وجه شبه) ده ، چې هېڅ ډول تمثیل پکې نشته.

کښلی مخ دې د څراغ غوندې ښکاره کړ
عــــــاشــقان لکه پتنګ ترې ځار وې
(۳٤ م ٤٨٩)

مخ (مشبه) ، څراغ (مشبه به) عاشقان (مشبه) پتنګ (مشبه به) چې هېڅ ډول تمثیل پکې نشته.

شونډې ستا لکه نبات هسې خوږې دي
تــــریخ ویل ځنې نه ښایي لب شکرې
(۳٤ م ٤۳۷)

شونډې (مشبه) ، نبات (مشبه به) او خوږوالی یې (وجه شبه) ده. لب (مشبه) شکر (مشبه به) او خوږوالی یې (وجه شبه) ده.

که دې غاښ و شونډې ګورم در مرجان وي
کــــه دې مخ و ته نظر کړم مه رخسارې
(۳٤ م ٤۳۳)

(c) ketabton.com: The Digital Library

غابښ (مشبه) ، در (مشبه به) ، ګردوالی او سپینوالی یې (وجه شبه) ده. شونډې (مشبه) مرجان (مشبه به) او سوروالی یې (وجه شبه) ده. رخسار (مشبه) مه (مشبه به) او ښکلا یې (وجه شبه) ده.

۳ - د مشبه او مشبه به د موقعیت له مخې:

د مشبه او مشبه به د موقعیت له مخې تشبیه په دوو ډولو ده: ملفوفه تشبیه او مفروقه تشبیه.

الف - ملفوفه: هغې تشبیه ته وایي چې په یوه مسره یا بیت کې شاعر لومړی څو (کم نه کم دوه) مشبه راوړي او بیا د هر یو مشبه لپاره په بېل بیت یا مسره کې مشبه به راوړل شي. کله مشبه به مخکې راوړل شي او بیا ورپسې مشبه راړل کېږي ، دواړه ډوله په اشعارو کې شته. د سیروس شمیسا په نظر: ((دا ډول تشبیه د لف و نشر په ادبي صنعت بنا ده.)) (۲۸ م ٤۷)

مرتبه ملفوفه تشبیه:

که په یوه ملفوفه تشبیه کې مشبه او مشبه به په ترتیب راغلي وي یعنې کوم مشبه چې لومړی راغلی مشبه به یې هم لومړی راغلی وي ، همداسې تر پایه ، دې ډول ته مرتبه ملفوفه تشبیه وایي، لکه:

لــــکه زړه زما ستا شونډې
نه کباب شته نه شراب شته
(۳٤م ۲۹٤)

زړه او شونډې مشبه دي ، د زړه لپاره کباب او د شونډو لپاره شراب په ترتیب سره مشبه به راغلي دي.

د دانـــا د کاناکار څه نور څه نه دی
حکایت د شنه توتي او د غراب دی
(۳٤ م ۳٥٤)

دانا او کانا مشبه دي ، د دانا لپاره توتي او د کانا لپاره غراب مشبه به واقع شوي دي ، چې ترتیب یې برابر دی.

ما څه شونډې غابښ د هغه یار نه دي ستایلي

(c) ketabton.com: The Digital Library

راشـــــه که یې ګورې لعل و در مې دي پېیلي

(٣٤ م ٤١٤)

شـونډې او غـاښ مـشبه دي ، د شـونډو لپـاره (لعـل) او د غاښـو لپـاره (در) مشبه به راغلي دي ، چې ترتیب یې برابر دی.

ستا تر شونډو تر غاښونو به یې زار کړم

کــــــه یاقوت دي که سره لال که ملغلرې

(٣٤ م ٣٤٣)

شونډې او غاښونه مشبه دي ، د شونډو لپاره (یاقوت) او سره لال همدارنګه د غاښو لپاره (ملغلرې) د مشبه به په ډول په ترتیب راغلي دي.

تورو زلفو ته یې ګوره ښایسته دواړه رخسارې

د جهان په مخ به نه وي سنبل هسې سمن هسې

(٣٤ م ٤٨٦)

تورې زلفې او رخسارونه (مشبه) دي ، د تـورو زلفولپـاره سنبل او د رخسار لپاره سمن په ترتیب سره د (مشبه به) په توګه راغلي دي.

نا مرتبه ملفوفه تشبیه:

که چېرته مشبه او مشبه به په ترتیب کې سره اونښتي وي یعنې کـه پـه یـو بیت کې لومړی دوه یا څو مشبه راغلي وي لکه: مخ او شونډې د شـونډو لپـاره لعـل او د مخ لپاره سپوږمۍ راوړل شوي وي خو په ترتیب نه وي بلکې مخ لـومړی ذکـر دی او شونډې دویم ، دلته د شونډو لپاره مشبه بـه مخکـې راوړل شـوی وي او د مـخ لپـاره مشبه به دویم راوړل شوي وي ، چې ترتیب یې سره اونښتې وي یا نامرتب وي.

تا ویل خوشحاله چوپ شه خوله مې واخله

زه تـــوتي یـــم چیغار وکړم بیا شکر خورم

(٣٤ م ١٤٠)

په پورته بیت کې خوله (مشبه) او شکر (مشبه به) واقع شوي دي همدارنګه متکلم (مشبه) او توتي (مشبه به) دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کنـــــجکو قدریو د دروبل دی
ننګیالیو سره څه ږدې بې ننګان
(۳٤ م ۱٥٤)

ننګيالي او بې ننګان (مشبه) واقع شوی دي ، د ننګیالیو لپاره (در) اود بې ننګو لپاره (کنجکې) مشبه به دي ، چې په ترتیب سره اوښتي دي.

رقیبان دې غوغا کا پروا مې نشي
شېر به کومه اندېښنه کا له روباهه
(۳٤م ۲٦٦)

رقيبان او متکلم مشبه دي ، شېر د متکلم او روباه د رقیب لپاره مشبه به راغلي دي ، چې په ترتیب کې سره اوښتي دي.

ب - مفروقه تشبېه: که شاعر په يو بیت کې څو مشبه ذکر کړي او د هر مشبه تر څنګ يې مشبه به راوړي ، چې د هرې جوړې توپير سره څرګند شوی وی، مفروقه تشبیه یې بولي.

رنګ يې د ســـــړي و امـــا خوی د ښاپېريو
تن يې لکه ســـیم و په زړه سخته سنګ خارا
دنګه تـــــازه کنـــــګه قـد عرعره موکمره
ښـــــــه يـــــې تـــــر ګلابو د ګلابو عذارا
غاښ يې در ګوهر په لب شکر ابـــرو کـــمانه
تور بانه ناوک په دواړو سترګو خـــــونخوارا
پـوزه يـې غونچه وه د زنبق سبب سپینه زنه يې
مـــــــشک د مخ خالونه په مخ کښلې مه پارا
(۳٤ م ۷)

غايب (مشبه) ښاپېری (مشبه به) ، تن (مشبه) سيم (مشبه به) ، زړه (مشبه) سنګ خارا (مشبه به) ، قد (مشبه) عرعر (مشبه به) ، کمر (مشبه) مو (مشبه به) ، عذارا (مشبه) ګلاب (مشبه به) غاښ (مشبه) در ګوهر (مشبه به) ، لب (مشبه) شکر (مشبه به) ، ابرو (مشبه) کمان (مشبه به) ،بانه (مشبه) ناوک (مشبه به) ، پوزه (مشبه) د زنبق د ګلانو غونچه (مشبه به) ،سپينه زنه (مشبه) سبب (مشبه به) ،

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مخ خالونه (مشبه) مشک (مشبه به)، مخ (مشبه) او مه (مشبه به) واقع شوي دي، چې د ټولو توپير يو له بله کېږي.

کاڼي لعل د بدخشان ګياه کيميا ده
چـــــــې يې نه پېژني ته ګناه د چا
(٣٤م ١٠)

د وطن کاڼي (مشبه) د بدخشان لعل (مشبه به)، ګياه (مشبه) او کيميا (مشبه به) دی.

ظاهـــــــر لکه شهباز يم که وما وته نظر کړې
با طن لکه خورشيد يم هېڅ مې مه غواړه قياس
(٣٤م ٨٧)

متکلم (مشبه) شهباز (مشبه به)، متکلم (مشبه) خورشيد (مشبه به) دی.

که ته لکه ليلا يې ما مجنون بوله په عشق کې
کـــــــه ته لکه عذارا يې زه هم کم تر وامق نه يم
(٣٤م ١٣١)

مخاطب (مشبه) ليلا او عذرا (مشبه به)، متکلم (مشبه) مجنون او وامق (مشبه به) دي.

شونډې دې يا قوت دي غاښ دې در د زړونو قوت دی
درســــــــته دې د اتــــــنګه خــــوله حقه د جواهرو
(٣٤م ٢١٣)

شونډې (مشبه) ياقوت (مشبه به)، غاښ (مشبه) در (مشبه به)، تنګه خوله (مشبه) د جواهرو حقه (مشبه به) ده.

تورې وروځې يې لينده باڼه يې غشي
غـــــاښ يې در قيمت بها په لب شکره
(٣٤م ٢١٦)

تورې وروځې (مشبه) لينده (مشبه به) باڼه (مشبه) غشي (مشبه به) غاښ (مشبه) قيمتي در (مشبه به)، لب (مشبه) او شکرې (مشبه به) راغلي دي.

په خوله غونچه دها نه په غاښونو دردندانه
په دواړو خــوږو شونډو تر شکرو لا شيرينه

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۳٤ م ۲٤۲)

(خوله)مشبه غونچه (مشبه به) ، غاښونه (مشبه) ، در (مشبه به) ، شونډې (مشبه) او شکر (مشبه به) دی.

کله سول کله ژوندون بخښل ومــاته
د عشق اوره په ما چارې د ققنس کړه

(۳٤ م ۲٦۸)

عشق (مشبه) اور (مشبه به) ، متکلم (مشبه) ققنس (مشبه به) دی.

عـادلان مې د جنت د ګـلزار ګل دي
ستمګر مې د دوزخ د اور لرګي دي

(۳٤ م ۳۲۷)

عـادلان (مـشبه) د جنت د ګلزار ګـل (مـشبه بـه) سـتمګر (مـشبه) د دوزخ د اور لرګي (مشبه به) دي.

زړه مې ګل د نیلوفر مخ یې افتاب دی
نــــیلوفـــــــر مې و افتاب وته کږېږي.

(۳٤ م ٤۱٦)

(زړه) (مشبه) د نیلوفر ګل (مشبه به) مخ یې (مشبه او افتاب (مشبه به) دی.

تورې سترګې دې شهلا نرګس د باغ دي
تـــــورې زلفې دې سنبل دي مخ نسرین

(۳٤ م ٤٥٦)

تورې سترګې (مشبه) شهلا نرګس (مـشبه بـه) تـورې زلفـې (مـشبه) سـنبل (مشبه به) ، مخ (مشبه) او نسرین (مشبه به) دي.

ستا نظر لکه تور باز زړه مې تارو دی
په تور باز د تور تارو غوښې روا شوې

(۳٤ م ٤٥٦)

ستا نظر (مشبه) تور باز (مشبه به) زړه (مشبه) او تارو (مشبه به) دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

٤-د غرض له مخې: د غرض له مخې تشبيه په دوو ډولو ده ، عادي تشبيه او غير عادي تشبيه:

الف - عادي تشبيه: دا هغه تشبيه ده ،چې (مشبه به) تر (مشبه) ځواكمن وي او معكوسه معنى هم ترې نه مراد پرې.

ستا خوږې شونډې نبات دي رقيب مچ دی
بــــــه خــو دا چې يې له شونډو وشړې
(٣٤ م ٤٧١)

خوږې شونډې (مشبه) او نبات (مشبه به) دی ، وجه شبه د دواړو ترمنځ خوږوالی دی شونډې په خوږوالي كې له نباتو سره تشبيه شوي ،چې مشبه به تر مشبه په صفت كې ځواكمن دی ، رقيب (مشبه) او مچ (مشبه به) ، خوږو ته تګ او نه جدا كېدل يې (وجه شبه) ده ،چې دلته هم مشبه به تر مشبه د وجه شبه له مخې ځواكمن دی.

چې ژوندي وي غم دې نه كاندي د لوږې
شــــــنه تــوتي سره شكرې نه دي لږې
(٣٤ م ٤٤٩)

هغه كسان چې ژوندي دي (مشبه) ، توتي (مشبه به) د رزق رسېدل دواړو ته (وجه شبه) ده ، چې دلته هم د وجه شبه له مخې مشبه به غوره او قوي دی.

ما وې چرته به وي كان د خوږو قندو
شاه و لــب ته اشاره كړه دلې دلــې
(٣٤ م ٤٥٢)

د شاه لب (مشبه) د خوږو قندو كان (مشبه به) چې د وجه شبه له مخې مشبه به قوي دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب - غیرعادي تشبیه: دا هغه تشبیه ده، چې (مشبه) تر (مشبه به) قوي واقع شوی وي او یا یې له وجه شبه څخه معکوسه معنی واخیستل شي. په دوو ډولو ده:

- تفضیلي تشبیه: که چرته (مشبه) تر (مشبه به) ځواکمن راوړل شوی وي یعنې مشبه تر مشبه به غوره ګڼل شوی وي ، دې ډول تشبیه ته د غرض له مخې غیرعادي تشبیه وایي.

ښه د سروې ونه، نه چې ښه ده ستا تر قده
شهد که شیرن دي ، نه شیرن دي تر ګفتار ستا
ښې د هوسۍ سترګې ، نه چې ښې دي ستا تر سترګو
ښه د زرکو یون دی ، نه چې ښه دی تر رفتار ستا
(۳٤ م ۳۰)

د مخاطب قد (مشبه) سروه (مشبه به) لوړوالی یې (وجه شبه) ، ګفتار (مشبه) شهد (مشبه به) خوږوالی یې (وجه شبه) ،دمخاطب سترګې (مشبه) د هوسۍ سترګې (مشبه به) غټوالی او توروالی یې (وجه شبه) ، د مخاطب رفتار (مشبه) د زرکو یون (مشبه به) وجه شبه یې (په ناز ناز تلل) چې په څلور واړو تشبیه ګانو کې دوجه شبه له مخې مشبه تر مشبه به قوي راغلی دی.

په سرو شونډو دې بازار د شکر مات کړ
تورو زلفو دې ناموس د عنبر مات کړ
(۳٤ م ۷۲)

سرې شونډې (مشبه) شکر (مشبه به) خوږوالی یې (وجه شبه) ، همدارنګه تورې زلفې (مشبه) عنبر (مشبه به) وجه شبه یې (خو شبویي) ده ،چې په دریواړو تشبیه ګانو کې د وجه شبه له مخې مشبه تر مشبه به قوي دی.

د جمال خوبي دې زیاته تر افتابه
د نظر لپاره نوم دې درباندې ماه بدم
(۳٤ م ۱۳٦)

د مخاطب جمال (مشبه) افتاب او مهتاب (مشبه به) وجه شبه یې (نورانیوالای) دی ،چې د وجه شبه له مخې مشبه تر مشبه به قوي دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که یو ځله مخ څرګند کـــا له نقابه
د ښایست نامه به واخلي له افتابه
لاله ګل به یې له مخه خوبي پور کا
په زلفینو به سنــبل کاندي بې تابه
(٣٤ م ١٩٣)

مخ (مشبه) افتاب او لاله (مشبه به) (وجه شبه) یې (نوراني والي ، سوروالي او نازکوالی) دی ، زلفې (مشبه) سنبل (مشبه به) وجه شبه یې (خوشبویي ، توروالی) دی، چې په ټولو کې مشبه تر مشبه به قوي دی.

نو بهار یې په راتللو شګفته شي
د لالـــــه تر ګلو ښه لري بارخونه
(٣٤ م ٢٤٩)

بارخو (مشبه) لاله (مشبه به) (ښکلا) یې وجه شبه ده ، چې تر مشبه به په مشبه کې زور زیات دی.

خود به ستا تر مخه د ګیاه غونډې څرګند شي
ګـــــل د لالـــــه راوړه خپل رخسار لره کنه
(٣٤ م ٢٦٤)

رخسار (مشبه) ، دلاله ګل (مشبه) ښکلا یې(وجه شبه) ده، چې تر مشبه به مشبه زورور او قوي دی.

لــــــکه در هسې غاښونه
لا تر درو سپین هموار ښه
(٣٤ م ٢٦٤)

غاښ (مشبه) در (مشبه به) وجه شبه یې (سپینوالی او اواروالی) دی. مشبه تر مشبه به قوی واقع شوی دی.

کله سبر ونه هسې سمه ده په قد کې
چــا نامه د سبر ستا و قد ته اخسته
(٣٤ م ٣٠٤)

(c) ketabton.com: The Digital Library

قد (مشبه) سبر ونه (مشبه به) لوړوالی یې (وجه شبه) ده ، دلته هم مشبه تر مشبه به د وجه شبه له مخې قوي دی.

چې د باغ سبر یې پستې تر قامت دي
پښتنې په قامت سترې نه دي څه دي ؟
(٣٤ م ٣٨٠)

په دې بیت کې تشبیه هم کټ مټ د تېر بیت په څېر ده.

تــه چې په ښه حسن جمال تېره تر لیلا یې
ځکه تر مجنون د خوشحال غږ دی د تیري
(٣٤ م ٤١٣)

مخاطب (مشبه) لیلا (مشبه بـه) جمـال یـې (وجه شـبه) ، مـتکلم (مـشبه) مجنون (مشبه به) او (پـه عـشق کـې تـر هر څـه تېریـدل) یـې وجه شبه ده، چې پـه دواړو تشبیه ګانو کې د وجه شبه له مخې مشبه تر مشبه به قوي دی.

د ختاد ملک نافې واړه خجل شي
چې د تا زلفې ښکاره شي معتبرې
(٣٤ م ٤٣٧)

د مخاطب زلفې (مشبه) د ختاد ملک نافې (مشبه به) خوشبویي یـې (وجـه شبه) ده، مشبه تر مشبه به قوي دی.

د سپرلي ګلونه څه دي چې یې ستا یم
تر ګلونو چـــــې زېـــبا ده هغه ته یې

مخاطب (مشبه) د سپرلي ګلونه (مشبه به) ښـکلا یـې (وجـه شـبه) ، مـشبه تـر مشبه به قوي دی.

- مقلوبه یا معکوسه تشبېه: دا تشبېه په دوو ډولو ده:

I - د مشبه او مشبه به د موقعیت د تغییر په بڼه:

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې ډول تشبیه کې لومړی مشبه او مشبه به وټا کل شي بیا په دویمه مسره کې مشبه د مشبه به پر ځای راوړل شي او همدا ډول مشبه به د مشبه ځای ته ولېږدول شي ، شرط به یې دا وي چې (وجه شبه) د دواړو ببله ببله وي:

محبت غلام باد شاه باد شاه غلام کا
خـــبر واخله له ایازه له محموده
(۳٤ م ۲۰۷)

غلام (مشبه) باد شاه (مشبه به) وجه شبه (لوړه مرتبه) بیا همدا باد شاه (مشبه) او غلام (مشبه به) (وجه شبه) یې (تا بعداري) ده ، چې سره اوښتي او تبدیل شوي دي.

د لـــــوهړ ګلونه ښه دي تر نلګوسې
ولې بیا چېرې لوهړ چېرې نلګوسه ؟
(۳٤ م ۲۲۳)

لومړی د لوهړ ګلونه (مشبه) نلګوسې (مشبه به) تشبیه تفضیلي ده ، بیا بېرته نلګوسي د (مشبه) پرځای او لوهړ ګلونه د (مشبه به) پر ځای راغلي دي. وجه شبه یې (ښکلا) ده ، چې تفضیلي بڼه لري.

په توانګر باندې اطلس لکه شړی ده
پــــه نادار باندې شړیه ده وریښمینه
(۳٤ م ۲۷۸)

د توانګر له وجه اطلس له شړۍ سره تشبیه شوی دی، اطلس (مشبه) شړۍ (مشبه به) کم ارزښت یې (وجه شبه) ده د ناداری په وجه بیا شړۍ (مشبه) او اطلس د (مشبه به) ځای نیولی دی او د (ارزښت ډېروالی) یې وجه شبه ده.

په خوښیه کې زاړه لکه زلمي شي
ځوان زلمی تر زاړه لا کاندي ستوه
(۳٤ م ۲۸٤)

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی د خوښۍ په وجه (زوړ) له ځوان سره تشبیه شوی، چې وجه شبه یې (مستي) ده او بیا د ستونزو له مخې ځوان له زوړ سره تشبیه شوی چې وجه شبه یې (بې حرکته پاتې کېدل) دي.

ستا په غم کې لکه زه یم بل به نه وي
دروغـــژن یم که بل هسې لکه زه وي
(۳۴ م ۳۹۶)

د محبوب د غم له وجه یې په تفضیلي بڼه ځان له بل کس سره تشبیه کړی، بیا یې د تاکید په خاطر چې زه ستا غم لرم بل کس له ځان سره تشبیه کړی دی.

مړه وده وته ژوندي وي ژوندي مړه وي
د درویــــش هــــو مره قوت دی د دعا
(۳٤ م ۱۰)

مړه (مشبه) ژوندي (مشبه به) وجه شبه یې (د الله په بندګۍ کې سکون) دی،ژوندي (مشبه) مړه (مشبه به) (د اخرت احساس نه درلودل) یې وجه شبه ده.

II - د وجه شبه د تغییر په بڼه: په دې ډول تشبیه کې د مشبه او مشبه به ځای بدلون نه مومي بلکې د عادي وجه شبه غرض تضاد وي، یعنې کوم څیز چې له بل څیز سره تشبیه کېږي د (مشبه به) د صفت ضد اړخ به په (مشبه) کې لټوو. د ښلګې په ډول که (سپین) څیز راوړل شي مراد به ځنې (تور) وي. ما یې د خوشحال خان خټک په کلیاتو کې کره ښلګه په لاس رانه وړه نو د ښلګې په ډول یې د الاندې بیت راوړم:

مېلمانه دې وږي درومي له درباره
تــــه زموږ د زمانې سخي حاتم یې
(۵ م ۷۳)

په پورته بیت کې مخاطب (مشبه) سخي حاتم (مشبه به) دی، د وجه شبه له مخې حاتم طایي په سخاوت کې د شهرت خښتن و او مخاطب په کنجوسۍ کې شهرت ته رسېدلی دی، ځکه میلمانه یې له دربار څخه وږي درومي، یعنې د مشبه او مشبه به ترمنځ په (سخاوت او کنجوسۍ) کې زیاتوالی د وجه شبه تضاد دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

حاتم طايي په سخاوت کې شهرت لاره او مخاطب يې په کنجوسۍ کې هماغو مره لري.

۵ - د عدد او شمېر له مخې: په دوو ډولو ده (جمع او تسويه)

الف – جمع تشبيه: چې په کلام کې د يوه (مشبه) لپاره تر يوه ډېر (مشبه به) راغلي وي ، په بله وينا په دې تشبيه کې يو شي ته له گڼو څيزونو سره تشبيه ورکړل شوې وي ، ته به وايې په دې يو شي کې دا ټولې معناوې راجمع شوي دي:

تـــا وته د خپلو شونډو قدر ښکاره نه دی
مازده چې عسل دی يا نبات دی يا شکر
(۳٤ م ٦۰)

شوندې (مشبه) عسل ، نبات او شکرې درېواړه (مشبه به) دي ، وجه شبه يې (خوږوالی) دی.

که سبر که عرعر که صــــــنوبر ستا تر قامته
څه نورې دباغ ونې ؟ چې په څېر ستا د بلا بل
(۳٤ م ۱۰۸)

د محبوب قامت (مشبه) سبر ، عرعر او صنوبر (مشبه به) دي ، د يوه مشبه لپاره درې مشبه به راغلي دي وجه شبه يې (لوړوالی) دی.

ډار کـــــړمــــه لازم شم چې پرېشانې کړې خبرې
مښک دي که عنبر دي ستا پرېشان پرېشان کاکل
(۳٤ م ۱۱۰)

د محبوب پرېشان کاکل (مشبه) مښک او عنبر دواړه (مشبه به) دي. وجه شبه يې (خوشبويي) ده.

ستا د خولې چينه خنظل ده هم عسل ده
و هـــــرچــــاته تو يو نه د عسل کړه
(۳٤ م ۲۸۱)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مخاطب خوله (مشبه) خنظل او عسل (مشبه به) دي ، له خنظل سره يې وجه شبه (تريخوالی) او له عسل سره يې وجه شبه (خوږوالی) دی.

چې په دا هسې جمال ورځنې زو وې
بـــوره مور دې ښاپيريه وه که حوره
(٣٤ م ٣٠١)

د مخاطب مور (مشبه) ښاپيری او حوره (مشبه به) دي. وجه شبه يې ښکلا ده.

د دنـــــيا مثال که وګورې عاقله
په حساب لکه او به يا لکه باد دی
(٣٤ م ٣٢٤)

دنيا (مشبه) او به او باد (مشبه به) دي ، لمنځه تلل او حرکت يې (وجه شبه) ده.

دا بـــې درد کــــه په ظاهر سړي ليده شي
و خوشحال ته مچ ميږي دي ماشي سپږې
(٣٤ م ٤٤٩)

بې درده (مشبه) مچ، ميږي ،ماشي او سپږې (مشبه به) وجه شبه يې (ارزښت نه لرل) دي.

يـــا بــــه ددیـــا په منګور يا به لړم يې
که دا ړل کړې يا چيچل يا په چانښ يې
(٣٤ م ٢٨٧)

غايب (مشبه) دد ، منګور او لړم (مشبه به) دي ، له دده سره يې وجه شبه (څيرل) له منګور سره يې وجه شبه (چيچل) او له لړم سره يې وجه شبه نېش لګول دي. په مجموع کې وجه شبه يې (ضرر رسول) دي.

ب - تسويه: په ژبه کې برابر والي ته وايي، که چرته په کلام کې ګڼ (مشبه) راغلي وي او بيا ددې ټولو لپاره يو (مشبه به) راوړل شي ، په بله وينا چې ډېرو څيزونو ته يې له يوه څيز سره تشبيه ورکړې وي. ته به وايې دا ټول څيزونه په دا يوې معنی کې سرا برابر دي.

مـــــيږني سپاره د مخ دي دا دوه توکه

(c) ketabton.com: The Digital Library

توري وروځې توري سترګې مخ لښكر
(٣٤م ٥١)

توري وروځې، توري سترګې (مشبه) مېړني سپاره (مشبه به) دي، چې يو ډول راغلې دي. وجه شبه يې (لمنځه وړل او تر تاثير لاندې راوړل) دي، دا چې د دوو مشبه وو لپاره يو مشبه به راغلی دی، نو ځكه يې تسويه بولي. همدا رنګه مخ (مشبه) او لښكر (مشبه به) چې په دې كې تسويه نشته.

سترګو ته يې وګوره خوشحاله باڼه وروځې
ســــتا د مرګ لپاره په څو جوړ لري لښكر
(٣٤م ٦٠)

سترګې، باڼه او وروځې (مشبه) لښكر (مشبه به) دی چې مفرد راغلی دی.

كه يې زلفې كه كاكل كه يې ګيسو دي
هـــمګي مـــښک تاتار دی هغه كس
(٣٤م ٨٣)

زلفې، كاكل او ګيسو (مشبه) دي ،د تاتار مښک (مشبه به) دی، چې يوه كلمه ده او درې څيزونو ته يې په خوشبويې كې ورسره تشبيه وركړې ده.

ورتې ورتې اوښكې تل ساړه ساړه آهونه
ستا په درد و غم كې زه همدا لرم سامان
(٣٤م ١٦٢)

ورتې اوښكې او ساړه آهونه (مشبه) د درد او غم په وخت سامان (مشبه به) دی چې يوه كلمه ده، مقصد ته رسېدل يې وجه شبه ده.

سترګې دي كه وروځې كه يې زلفې كه اوربل دی
څـــــو تـــــوري بلا دي چې مې زړه پكې قبل دی
(٣٤م ٣٣٣)

سترګې، وروځې زلفې او اوربل (مشبه) دي. توري بلاوې (مشبه به) دي ،چې يوه كلمه ده وجه شبه يې (په غم اخته كېدل) دي.

څـــــلور واړه عنصره چا كران دي ای خوشحاله

(c) ketabton.com: The Digital Library

چاکر هغه خدمت کا چې صاحب ورته فرمایي
(۳٤ م ۳۸۲)

څلور واړه عنصره (اوبه ، اور ، باد او خاوره) مشبه دي او چاکران (مشبه به) واقع شوي دي ، وجه شبه يې (د امر منل) دي.

يو غفلت بل جهالت دریيم شهوت دی
د خــــوشحال د ځان بلا دي هم دا درې
(۳٤ م ٤۳۷)

غفلت ، جهالت او شهوت (مشبه) بلا (مشبه به) دی ، (په مصيبت اخته کېدل) يې وجه شبه ده ، يعنې دا درې واړه (غفلت ، جهالت او شهوت) په مصيبت اخته کولو کې د بلا غوندې برابر دي.

٦ - د ماهيت له مخې: د ماهيت له مخې تشبيه په څلور ډولو ده:

الف – محسوس له محسوس سره: چې د تشبيه دواړه خواوې (مشبه او مشبه به) حسي راغلې وي ، يا په بله وينا چې د تشبيه دواړه خواوې د ذات نوم وي:

عاشقان په معشوقو باندې پتنګ دي
لــــه جـــهانه به لاړ نشي دا د ستور
(۳٤ م ٥۳)

عاشق (مشبه) پتنګ (مشبه به) سوزېدل يې (وجه شبه) ده. عاشق او پتنګ دواړه حسي يا د ذات نومونه دي.

مـــــګر زه سهل غرڅه وم ستا تر پامه
چې زما په مرګ دې هېڅ تکبير ونه کړ
(۳٤ م ۷٥)

متکلم (مشبه) غرڅه (مشبه به) (د ويشتلو پر وخت د وېرې نه لرل) يې وجه شبه ده. متکلم او غرڅه دواړه حسي دي.

تــــه له ځايه هسې نه وې د اځۀ حال دی ؟
چې په ما باندې دې زړه دا هسې سنګ کړ

(c) ketabton.com: The Digital Library

(٣٤م ٧٨)

د محبوب زړه (مشبه) سنګ (مشبه به) (کلکوالی او رحم نه کول) یې وجه شبه ده ، زړه او سنګ دواړه د ذات نومونه دي.

چې یې دواړه شونډې کښل کړم پرې محظوظ شم
څـــوک بـــه هـــم په مې خوړل نه وي محظوظه

(٣٤م ٩٢)

شونډې (مشبه) مې (مشبه به) و جه شبه یې (لوړ کیفیت) دی ، شونډې او مې دواړه محسوس نومونه دي.

ذوالفقار یې اژدها و دوې یې ژبې
چې د دین مخالفان یې وو خوراک

(٣٤م ١٠٣)

ذوالفقار (مشبه) اژدها (مشبه به) و جه شبه یې (له منځه وړل) دي. ذوالفقار او اژدها دواړه محسوس نومونه دي.

واړه عشق دی چې یې سر راته ګیاه کړ
ګنه ! زه په ځان مین د سر ښندل څوک

(٣٤م ١٠٤)

سر (مشبه) ګیاه (مشبه به) ارزښت نلرل یې (وجه شبه) ده ،سر او ګیاه دواړه محسوس نومونه دي.

لکه سېب زما په خوله کې
غـــــه شرین ذقن وای تل

(٣٤م ١٠٩)

ذقن (مشبه) سېب (مشبه به) خوږوالی یې (وجه شبه) ده. ذقن او سېب دواړه محسوسې کلمې دي.

چې په خوب شم ستا له خیاله سره خواب کړم
چـــې بیدار شم د مخ سود دې په افتاب کړم

(٣٤م ١٢٢)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د محبوب مخ (مشبه) افتاب (مشبه به) وجه شبه یې (نورانیوالی) دی ، مخ او افتاب دواړه محوسې کلمې دي.

چـــې ډېر ډېر یې کښلي مخ ته کتی نشم
دواړه سترګې یې مزري دي ځنې ډار کړم
(٣٤م ١٣٢)

دواړه سترګې (مشبه) مزري (مشبه به) (په ښکار پسې تلاش) یې وجه شبه ده ، سترګې او مزری محسوسې کلمې دي.

خـــــلق تـشې تسلي کا زه له ځلې
د هلک غوندې د هر سړي په خوله شم
(٣٤م ١٤٦)

مـتکلم (مـشبه) هلـک (مـشبه بـه) غولیـدل یـې (وجـه شـبه) ده. مـتکلم او هلک محسوس نومونه دي.

پـــه کاته شم و عالم و ته حیران
چې د نس لپاره څه کا دا سګان
(٣٤م ١٥٣)

عالم (مشبه) سګان (مـشبه بـه) او د نـس لپـاره پـه مـرداره ښـتل یـې (وجـه شبه) ده ، عالم او سګان دواړه محسوس نومونه دي.

زړه مې لکه ګوی دی د مستیې په میدان کې
تـــــل یــــــې هغه ترک وهي د زلفو په چوګان
(٣٤م ١٦٠)

زړه او زلفـې (مـشبه) دي ګـوی او چوګـان (مـشبه بـه) چـې ټـول محـسوس نومونه دي.

د ښو په ناوکیو دي غلبېل کړ
ښانه مې د رته ځان دی لکه و
(٣٤م ١٨٢)

(c) ketabton.com: The Digital Library

بانه او ځان (مشبه) ناوكي اونبنان (مشبه به) ټول محسوس دي.

پيغام راوړي د وصل ، عجب ښه راځي په مهر
هـــد هـــد د يار له لوريه نن په ما باد سبا شو
(۳٤ م ۱۸٦)

د سبا باد (مشبه) هد هد (مشبه به) د پيغام راوړل يې(وجه شبه) ده. باد او هد هد محسوس دي.

د خپل پله خاورې دې بيه په عنبر كړې
درتـــــه چــاوې چې په دا بها يې پلوره
(۳٤ م ۲۱۰)

د محبوب د پله خاورې (مشبه) عنبر (مشبه به) خوشبويي يې (وجه شبه) ده ، مشبه او مشبه به د واړه محسوس دي .

يو زړه د خوشحال نه دی چې جهان پكې ليده شي
د هـــــــر چـــا زړه مراءت دی صفايي ورلره بويه
(۳٤ م ۲۷۲)

زړه (مشبه) مرات (مشبه به) (پاكوالی) يې وجه شبه ده. زړه او مرات دواړه محسوس دي.

شوندې دې حلوا دي عاشقان د حلوا وږي
ښـــــه په وږيو ځه ، په پلو پټه دا حلوا وړه
(۳٤ م ۲۹۸)

شونډې (مشبه) حلوا (مشبه به) او خوږوالی يې (وجه شبه) ده، چې مشبه او مشبه به دواړه محسوس دی.

هېڅ خــــبره نه وه چې به ما تر خولې ايسته
ستا د خولې تشبيه مې غوټۍ ولې راوسته
(۳٤ م ۳۰۳)

د مخاطب خوله (مشبه) غوټۍ (مشبه به) ښكلا يې (وجه شبه) ده ، چې مشبه او مشبه به د واړه محسوس دي.

زړه مې ستا په زلفو بند شو تا كباب كړ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځوک شهباز هم د کباب لپاره نیسي ؟

(۳٤ م ۳۵۲)

د متکلم زړه (مشبه) شهباز (مشبه به) دی، دواړه محسوس دي.

ځومې ستا مړوند د سر سروبړ دی نه شي

ســر به هېڅکله کښې نږدم په سروبړ دي

(۳٤ م ۳۵٦)

د مخاطب مړوند (مشبه) سروبړدی (مشبه به) ، دواړه محسوس دي.

زویه پلار سره کارونه د غلیم کا

لونه مور ته لکه بنې دي تیارې

(۳٤ م ٤۳۸)

زوی (مشبه) غلیم (مـشبه بـه) ، لونې (مـشبه) بنې (مـشبه بـه) چې دواړه محسوس دي.

ب - معقوله لـه معقولې سره: کـه مـشبه او مـشبه بـه دواړه د معنی نومونـه وي ، پـه سترګو نه لیدل کېږي، د لمس وړ نه وي ، نو نومو ړې تشبیه یې بولي:

که ځوک غواړي چې خپل زړه په غم اخته کا

اشـــــنایـــــي ده لاس پــــــه لاس فتنه تیاره

(۳٤ م ۲۰۹)

اشنا يي (مـشبه) فتنـه (مـشبه بـه) ، (پـه غـم اختـه کـول) یـې وجـه شبـه ده. اشنایي او فتنه دواړه د معنی نومونه دي.

د وه قدمه بېلتون هم له یاره مرګ دی

ځـوک به ځو پایي ژوندي له یاره لرې

(۳٤ م ٤۳٤)

بېلتون (مشبه) ، مرګ (مشبه به) (حرکت نه کول) یې وجه شبه ده. بېلتـون او مرګ دواړه د معنی نومونه دي.

د عشق بخره عطایي لکه ایمان ده

(c) ketabton.com: The Digital Library

مونده نشي په کوښښ په ځلې ځلې

(۳٤ م ٤٥٢)

د عشق بخره (مشبه) ایمان (مشبه به) د ازل ورکړه يې (وجه شبه) ده.
د عشق بخره او ایمان دواړه د معنی نومونه دي.

چې د خلکو نېکخواهي لرې په زړه کې
مبارک شه بادشاهي لرې په زړه کې

(۳٤ م ٤٧٢)

نېکخواهي (مشبه) بادشاهي (مشبه به) وجه شبه يې (خير رسول) دي.
نېکخواهي او بادشاهي دواړه د معنی نومونه دي.

ج - محسوس له معقولې سره: که مشبه (حسي) وي او مشبه به (معقول) راغلی وي يا دا چې مشبه د (ذات) نوم وي او مشبه به د (معنی) نوم راغلی وي.

په سپينوالي د مخ سپين لکه مومنه
په توروالي د طرې لکه کافره

(۳٤ م ٢١٥)

د مخ سپینوالی (مشبه) مومن (مشبه به) ، سپینوالی ، سپیڅلتيا يې (وجه شبه) د طرې توروالی (مشبه) کافره (مشبه به) (توروالی) يې وجه شبه ده. د مخ سپینوالی او د طرې توروالی محسوس نومونه دي ، مومنه او کافره د معنی نومونه دي.

بخت غوندې ناګاهه زما خوار کړه سیده شوې
راغله دې په قصد وو ، که دا راغلې بې نمطه

(۳٤ م ٢٢٦)

مخاطب (مشبه) بخت (مشبه به) په ناڅاپي ډول پېښبدل يې (وجه شبه) ده.
مخاطب محسوس نوم دی ، بخت د معنی نوم دی.

په بلبلو د ګل بوی لکه وصال دی
که يې رنګ په سترګو نه وینې ندیمه

(c) ketabton.com: The Digital Library

(٣٤ م ٢٣٨)

د ګل بوی (مشبه) محسوس دی. وصال (مشبه به) معقول دی. وجه شبه یې (خوښي) ده.

اشرف سره تر سره نفس اماره دی
په حسد په حماقت کې اواره دی
(٣٤ م ٣٥٤)

اشرف (مشبه) نفس اماره (مشبه به) (په غلطو لارو تلل) یې وجه شبه ده. اشرف د خوشحال خټک مشر زوی دی، چې محسوس دی او نفس اماره معقول نوم دی.

چې په تلل شوې له خوشحاله لکه عمر
کــه یــــې ډېره بلا کړه نه درېدلې
(٣٤ م ٤٥٣)

مخاطب (مشبه) عمر (مشبه به) دی، نه پاتې کېدل یې (وجه شبه) ده. مخاطب محسوس او عمر معقول نوم دی.

د – معقوله له محسوسې سره: چې مشبه د معنی نوم (عقلي) وي او مشبه به د ذات نوم (حسي) وي:

چې مشال یې د جمال راته ښکاره کړ
بــــیا به ما باندې پتنګ کا هغه یار
(٣٤ م ٦٥)

جمال (مشبه) چې معقول نوم دی او مشال (مشبه به) دی چې حسي دی، د دواړو ترمنځ نوراني والی او ښکلا (وجه شبه) ده. په دویمه مسره کې متکلم (مشبه) او پتنګ (مشبه به) دی، چې دواړه محسوس دي.

چــــې د صبر په آهن مې وتړلی
تا د زلفو په حلقه هغه ورمات کړ
(٣٤ م ٧٦)

صبر (مشبه) دی چې معقوله کلمه ده او آهن (مشبه به) دی، چې حسي راغلی ده. (بندول او کلکوالی) یې وجه شبه ده.

د ښــه یار دیدن د دواړو سترګو نور دی

(c) ketabton.com: The Digital Library

خدای دې نه کا د هیچا سترګې بې نوره

(۳٤ م ۳۰۲)

د یار دیدن(مشبه) د سترګو نور (مشبه به) ، سکون او ارام یې (وجه شبه) ده (دیدن) د معنی نوم دی او نور د ذات نوم دی.

پــه دادوه سواره د مخ یعنې ستا سترګې

تا مې درست دپار سا ییه لښکر مات کړ

(۳٤ م ۷۲)

د محبوب دوه سترګې یې لـه سوارو سره تـشبیه کړي، چې دواړه حسي دي.

خو په دویمه مسره کې پارسایي (مشبه) چې معقول دی او لښکر (مشبه بـه) چې محسوسه کلمه ده او وجه شبه یې (ساتل ، دفاع کول) دي.

نصیحت د دانا یانو لکه باد دی

د وګړي خود رایې دي چې کېږي

(۳٤ م ۳۸۳)

نصیحت(مشبه)او باد (مشبه به) دی ، په ځای نه پاتې کېدل یې وجه شبه ده ، نصیحت د معنی نوم دی او باد د ذات نوم دی.

چــــې یې توره د غمزو راته تېره کړه

اوس خوبه شهیدي ده ستا په وړاندې

(۳٤ م ٤۲۸)

غمزه (مشبه)، توره (مشبه به) ، وژل او شهیدول یې (وجه شبه) ده. غمزه د معنی نوم دی او توره د ذات نوم دی.

فهم وکړه چې ضایع در څخه نشي

لــــکه در بــــې بهادی دا نفس

(۳٤ م ۸٤)

نفس (مشبه) عقلي دی ، همدارنګه در (مشبه به) حسي دی (بې بها) یې وجه شبه ده.

د همت په بال و پر سړی الوزي

مــــرغه پورته الواته کا په وزرو

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۳٤م ۱۷۱)

همت (مشبه) معقول دی، بال او پر (مشبه به) محسوس دی، پرمختګ یې (وجه شبه) ده.

عـــارفان د قناعت په ګنج توانګر دي
چې یې نه راځي د خلکو مال په سترګو

(۳٤م ۱۷۹)

قناعت (مشبه) معقول نوم دی، ګنج (مشبه به) دی چې محسوسه کلمه ده، (د خلکو مال ته سترګې نه نیول او مړښت) یې وجه شبه ده.

چې په زړه یې د وحدت ډیوه شوه بله
تــــجلی به یې له مخه ځي افتاب شو

(۳٤م ۱۸۹)

وحدت (مشبه) معقول نوم دی، ډیوه (مشبه به) دی، چې محسوس راغلی دی.

په نوبت به د هر چا تر ځیګر خېژي
د قـــــضانــېزه و هر چا وته نېغه

(۳٤م ۲۲۸)

قضا (مشبه) معقول دی، نیزه (مشبه به) چې محسوس دی، له منځه وړل یې (وجه شبه) ده.

چې دوه ښه خوارړه مین سره دلګیر کا
د غـــمازو وینا څه د سترګو خس ده

(۳٤م ۲۷٦)

د غمازو وینا (مشبه) معقول ده او د سترګو خس (مشبه به) محسوس دی.

تا چې واغوستې د خیال جامې رنګینې
بـــــله ســـتا پـــــه ډول نشته رنګینه

(۳٤م ۲۸۸)

(خیال) معقول مشبه دی او (جامې) محسوس مشبه به دی. (کبر او غرور) یې وجه شبه ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

غـــــم يې بې حکمته نه دی پیدا کړی
د نامرد د مرد په منځ کې غم محک دی
(٣٤م ٣٢٣)

(غـم) معقـول مـشبه دی او (محـک) محـسوس مـشبه بـه دی.(کـره او نـا کره معلومول) یې وجه شبه ده.

چـــې د فکر مرجونا له بحره وکېښې
راشه ګوره د خوشحال کلام ګوهر دی
(٣٤م ٣٢٤)

(فکر) معقول مشبه دی (مرجونا) محسوس مشبه به دی او (فعالیت او هنر مندي) یې وجه شبه ده. همدارنګه (کلام معقول مشبه دی ، (ګوهر) محسوس مشبه دی او (ارزښت) یې وجه ده. (کلام) معقول مشبه دی. (ګوهر) محسوس مشبه به دی.

عشق یو مست هاتي ولاړ سره ښوریږي
دا پـه ځان خوني عاشق یې مهاوت دی
(٣٤م ٣٢٨)

(عشق) معقول مشبه دی او (مست هاتي) محسوس مشبه به دی ، (سرکښي او پـه قبـضه کـې نـه راتلـل) یـې وجـه شـبه ده. همدرانګـه (خـوني عاشـق) مـشبه او(مهاوت) مشبه به دی چې دواړه محسوس دی.

علم څه دی په معنی کې ګبینه دی
کاســــه هم ورسره بویه خراجي
(٣٤م ٣٦٣)

(علم) معقول مشبه دی او (ګبینه) محسوس مشبه به دی. وجه شبه یې (ګټه رسول) دي.

چې همت د سړي څو قدر یې هومره
د تــــــمیز په تله هر سړی تاله شي
(٣٤م ٣٧١)

(تمیز) معقول مشبه دی او (تله) محسوس مشبه به دی ، (اندازه کول) یې وجه شبه ده.

د وصال د ناوې مهر څه دی غم دی

(c) ketabton.com: The Digital Library

هـــــغه هم واړه یکباره معجل شي

(۳٤ م ۳۸٥)

(وصال او غم)، معقول مشبه ګانې دي (ناوې او مهر) محسوس مشبه به دي، د وصال او ناوې تر منځ وجه شبه (خوښي) ده، همدارنګه د غم او مهر تر منځ وجه شبه (تکلیف او احتیاج) دی.

بیا د عشق دریاب راوخوت چلې چلې

عـــاشــــقان پکې لاهو شو بلې بلې

(۳٤ م ٤٥۲)

(عشق) معقول مشبه دی، (دریاب) محسوس مشبه به دی، وجه شبه یې (ډوبېدل او پای نه لرل) دي.

مسلمان به درته څوک وایي خوشحاله

د هــــــوی زنار په غاړه یو ترسا یې

(۳٤ م ٤٥۸)

(هوی) معقول مشبه دی. (زنار) محسوس مشبه به دی، (ګمراهي یا لاره ورکول) یې وجه شبه ده.

۷- د طرفینو د مرکبوالي او بسیطوالي له مخې:

مخکې تر دې چې د دې ډول تشبېه ډولونه له بېلګو سره راوړو د (بسیط او مرکب) مشبه او مشبه به په توپیر به یو څه رڼا واچوو:

الف- بسیط مشبه او مشبه به: هغه مشبه او مشبه به ته وایي، چې یو ذهني انځور وښیي او تر دې له ډېرو اجزاوو څخه تشکیل شوی نه وي په دوه ډوله دی:

- مجرد بسیط:

مجرد بسیط هغه ذهني انځور ته وایي چې یوازې یوه کلمه وي او په ترکیب کې بله کلمه یا جز ورسره نه وي راغلی. (۲۱ م ۱۰۱)

(c) ketabton.com: The Digital Library

لکه: (د مخ ورته کول له ګل سره) چې دلته مخ مشبه او ګل مشبه به دی ، چې دواړه ځانته ځانته یو ذهني انځور را په ګوته کوي.

- مقید بسیط: هغې کلمې ته وایي چې صفت (ستاینوم) مضاف الیه یا د قید په ډول بله کلمه ورسره راغلې وي ، لکه: سرې شونډې له سرو یا قوتو سره ورته کول چې د شونډو او یا قوتو لپاره (سوروالی) د صفت په بڼه راغلی دی.

د مخ خال له بورا سره ورته کول ، چې مخ (مضاف الیه) دی او خال ورته مضاف شوی دی (مشبه) دی چې د مقید بسیط په بڼه راغلی دی او بورا مشبه به دی.
ب- مرکب مشبه او مشبه به: هغه مشبه او مشبه به ته ویل کېږي ، چې د څو ذهني انځورنو له یو ځای والي څخه منځته راغلی وي، په بله وینا هغه جوړښت چې په تخییل کې له څو ذهني انځورو یعنې د کلمو له ترکیب څخه رامنځته شوی وي.
(۲۱ م ۱۰۲)

هر دم چې ډېره ځله اضطراب شي ستا دیدن ته
پـــــه تـــــرېي بـــاندې تل وي د اوبو مینه غالبه
(۳٤ م ۱۹۱)

پورته مشبه له یوه مرکب جوړښت څخه تشکیل شوی ، هره ګړۍ په ډېر حرکت (خوځېدا کول د محبوب دیدن ته) او مشبه به پرترېي د اوبو مینه غالبېدل) هم په مرکب ډول راغلي دي.

اوس د مجردې بسیطې او مرکبې تشبیه بېلګې راوړو او د مقیدې بسیطې او مرکبې تشبیه بېلګې به تر جلا سرلیک لاندې په ځانګړي ډول راوړل شي.
یادونه: د درې ژبې او ځینو نورو ژبو کتابونو کې د بسیط لپاره د ترکیب په وړاندې مفرد لیکل شوي، چې په پښتو ژبه کې مفرد اصطلاح ته د بسیط اصطلاح راوړو.
الف - بسیطه له بسیطې سره: هغه تشبیه ده ،چې دواړه خواوې (مشبه او مشبه به) یې مجردې بسیطې کلمې وي:

تـــر سنبلو بېې ښې زلفې

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر ګلونو يې رخسار ښه
لکه در هــــسې غـــاښونه
لا تر درو سپين هموار ښه
(۳٤ م ۲٦٤)

(زلفې ، رخسار ، غاښونه) مشبه دي ، چې درې واړه مجردې بسيطې کلمې دي (سنبل ، ګلونه او در) مشبه به دي چې درې واړه مجردې بسيطې کلمې دي.

رقيبان دې لکه سپي دي په کوڅه کې
چــې انګړ دې پاکيزه شي واړه چغ کړه
(۳٤ م ۲٦٥)

(رقيبان) مجرد بسيط مشبه دی او (سپی) مجرد بسيط مشبه به دی (چټلي او مرداري پيدا کول) يې وجه شبه ده.

کــه زما په مرګ دې زړه دی تېغ راواخله
د قصاب غوندې مې بند په بند جدا کړه
(۳٤ م ۲۷۸)

دې (مخاطب) مجرد بسيط مشبه دی او (قصاب) مجرد بسيط مشبه به دی، (بند په بند پرېکول) يې وجه شبه ده.

غــر به هم لکه وينښته هسې نرى کا
که غمونه د خوشحال کېږدي په کوه
(۳٤ م ۲۸٤)

(غر) مجرد بسيط مشبه دی او (وينښته) مجرد بسيط مشبه به دی ، (نری کېدل) يې وجه شبه ده.

چې په خلکو کې دوزخ دوزخ ياد ېږي
بـــــل دوزخ په جهان نشته جدايي ده
(۳٤ م ۲۹۱)

(c) ketabton.com: The Digital Library

(جدايي) مجرد بسيط مشبه دی او (دوزخ) مجرد بسيط مشبه به دی ، (تکليف او کړاو) يې وجه شبه ده.

ښکلي ډېرو ماته يار کړې
تـــــل د ګلو انتخاب شته
(٣٤ م ٢٩٤)

مخاطب (تـه) مجرد بسيط مشبه دی او (ګـل) مجرد بسيط مشبه به دی ، (ښکلا) يې وجه شبه ده.

د اولاد په کار خبر شوم
اولاد واړه لړم مار دی
(٣٤ م ٣٠٩)

(اولاد) مجرد بسيط مشبه دی او (لړم ، مـار) مجرد بسيط مشبه بـه دي. (تکليف او غم) يې وجه شبه ده.

چې هو مره ښه مخونه په دا خاورو کې په ګور دي
چــــې دوی لـره ور دروم ګورو ماوته ارم دی
(٣٤ م ٣١٥)

(ګور) مجرد بسيط مشبه دی او (ارم) مجرد بسيط مشبه به دی. (سکون او ارام)يې وجه شبه ده.

نـــــه مــــچ يـــــم نه کارغه يم چې په ګړو مړو ګرځم
يا باز يم يا شاهين يم په خپل ښکار مې زړه خورم دی
(٣٤ م ٣١٦)

(متکلم) مجرد بسيط مشبه دی او (مچ ، کارغـه ، باز او شاهين) مجرد بسيط مشبه به دي.

رقـــيبان دې لکه سپي په کوڅه غاپي
هم ترې څيرې جامې درومم هم خوړلی

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۳٤ م ۳۳۱)

(رقیبان) مجرد بسیط مشبه دی او (سپي) مجرد بسیط مشبه به دی. (زیان رسلو) یې وجه شبه ده.

عـــشق لکه پـــا چـــا دی زه په مثل د چا کریم
چاکر چې د صاحب په حکم نه وي نا معقول دی

(۳٤ م ۳٤۳)

(عـشق) مجـرد بـسیط مـشبه دی او (پاچـا) مجـرد بـسیط مـشبه بـه دی، همدارنگه (متکلم زه) مجرد بسیط مشبه دی او (چاکر) مجرد بسیط مشبه به دی.

پښتانه لکه مګس ورباندې ګرځي
ورتـــه ایښی د مغل د حلوا تال دی

(۳٤ م ۳٤۷)

(پښتانه) مجرد بسیط مشبه دی او (مګس) مجرد بسیط مشبه به دی.

غاړې غرونه خبر دار دي چې مجنون یم
کـــــه جهان په دا خبر دی چې لیلا یې

(۳٤ م ٤۸۱)

(متکلم او مخاطب) مجرد بسیط مشبه دی (مجنون او لیلا) مجرد بسیط مشبه به راغلي دي.

تـــــه هم خر ورسره مه شه
که څوک خر شـــي په خری

(۳٤ م ٤۹۳)

مخاطب (ته) مجرد بسیط مشبه دی او (خر) مجرد بسیط مشبه به دی.

ب – مرکبه له مرکبې سره: چې مشبه او مشبه به دواړه په مرکبه بڼه راوړل شوي وي:

زما اوښکې د ګوګل په څوښ پیدا شي
لـــــکه اور چــــې له کبابه نم اخراج کا

(۳٤ م ۲)

(c) ketabton.com: The Digital Library

(لومړی مسره) مرکب مشبه دی او دویمه مسره مرکب مشبه به دی ، (لکه) د تشبیه توری دی.

عشق تر ځوانه نه زوړ لا کاندې نسکور
پــــه پــــخه ونــــه لا نښه لګېږي اور
(۳٤ م ٦۳)

لومړی مسره مرکب مشبه دی او دویمه مسره مرکب مشبه به دی.

زمــــا زړه یــــې په حلقه د زلفو یو وړ
لکه لوی ماهــــي په شصت د ماهي ګیر
د شــــکرو پــــــه دکان ماهي بچه دی
که تور خال دی ستا په شونډو جای ګیر
(۳٤ م ٦٦)

د هر بیت لومړی مسرې مرکب مشبه راغلې دي او دویمې مسرې یې مرکب مشبه به راغلې دي.

غــــافلان له دې دنیا سره کالو بې
لکه پېغله جن بازي کا په لوځکو
(۳٤ م ۱۷۸)

لومړی مسره مرکب مشبه دی او دویمه مسره مرکب مشبه به دی.(ځان غولول او بې خبري) یې وجه شبه ده.

تا چې زلفې پېچا پېچ سره ولول کړې
پــه ګلونو کې یو تور منګور خفته شو
(۳٤ م ۱۸۰)

لومړی مسره مرکب مشبه دی او دویم مسره مرکب مشبه به دی.

لکه څوک چې له تېرو تورو وېرېږي
هسې ډار کوم زه هم ستا له عتابه
(۳٤ م ۱۹۳)

دویمه مسره مرکب مشبه دی او لومړی مسره مرکب مشبه به راغلی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لـــکه روح چــې له قالبه نه واته کا
په دا شان مې جدايي کېږي بې ياره
(۳٤ م ۲۰۹)
دويمه مسره مرکب مشبه دی او لومړۍ مسره مرکب مشبه به دی.

زړه مې ستا په لا سو در کړ تا خراب کړ
هـــلک څـــــه زده د زیبا توتا ساتنه
(۳٤ م ۲٤٥)
لومړۍ مسره مرکب مشبه دی او دويمه مسره مرکب مشبه به راغلی دي.
په معنی کلپه روپۍ ده مخ يې تور شه
هر سړی چې په ياری کې په زړه غل وي
(۳٤ م ۳۱٤)
دويمه مسره مرکب مشبه او لومړۍ مسره مرکب مشبه به دی.
د نــــاکس له تربيت سره څه کاری
د سنګېړ له زراعت سره څه کار دی
(۳٤ م ۳۲۹)
لومړۍ مسره مرکب مشبه دی او دويمه مسره مرکب مشبه به دی.
چـــــې ديدن د مين وکړمه تا زه شم
لکه کښت چې په باران سره اوبه شي
(۳٤ م ۳٥۹)
لومړۍ مسره مرکب مشبه او دويمه مسره مرکب مشبه به دی.

د خپل يار د جدايۍ هسې کار دی
لکه ساه چې له وجوده په وا ته شي
(۳٤ م ۳٥۹)
لومړۍ مسره مرکب مشبه او دويمه مسره مرکب مشبه به دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ببلتانه زما په قـــصد چاړه تېره کړه
دقصاب دلسوزي نشي په ورغومي
(٣٤ م ٣٦٦)
لومړی مسره مرکب مشبه او دویمه مسره مرکب مشبه به دی.

د خوشحال خاطر یې هسې ځنې یو وړ تورو سترګو
لکه صید د شاهینو تر مښوکو تـــــــر منګول شي
(٣٤ م ٣٧٠)
لومړی مسره مرکب مشبه او دویمه مسره مرکب مشبه به دی.
چې وربل دې په سپین مخ اشفته کېږي
پـــــه ماښام کې رڼا ورځ نهفته کېږي
(٣٤ م ٣٧٣)
لومړی مسره مرکب مشبه اودویمه مسره مرکب مشبه به دی.
یـو ګلزار په یوه درنګ کې شګفته شي
چې یې زلفې په بار خوباندې ولول شي
(٣٤ م ٣٨٥)
دویمه مسره مرکب مشبه او لومړی مسره مرکب مشبه به دی.
لکه بـــځن چـې حلوا خوري
عاشق سپینه خوله د شا خوري
(٣٤ م ٤٠٩)
دویمه مسره مرکب مشبه او لومړی مسره مرکب مشبه به دی.
خـــولـــه یې پټه خوره خوشحاله
باز د ښکار غوښې په غلا خوري
(٣٤ م ٤٠٩)
لومړی مسره مرکب مشبه او دویمه مسره مرکب مشبه به دی.
ستا په زلفو کې مې خوار خاطر ښاد نه شو

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مـــــومن په کفر ستان کې څه حرمت وي
(٣٤ م ٤٢٠)
لومړی مسره مرکب مشبه او دويمه مسره مرکب مشبه به دی.

درسته شپه هسې بيدار يم
لکه لـــنګه زويـــه ژغوري
(٣٤ م ٤٢٥)
لومړی مسره مرکب مشبه او دويمه مسره مرکب مشبه به دی .

دا څه بار خونه دي نه پرېشانې تورې زلفې
پـــــروتـــــې دي په ګلو د سنبلو پانې تاندې
(٣٤ م ٤٢٩)
لومړی مسره مرکب مشبه او دويمه مسره مرکب مشبه به دی .
د ښهو ناوک يې ښوی درومي تر زړونو
د تـرکانو غشي ښوی درومي تر زغرو
(٣٤ م ٤٣٤)
لومړی مسره مرکب مشبه او دويمه مسره مرکب مشبه به دی .
زړه مې ستا په زلفو بند شو پرې خوشحال شوم
لـــــېونـــــی تــــړلـــی ښه دی په زنځير کې
(٣٤ م ٤٨٨)
لومړی مسره مرکب مشبه او دويمه مسره مرکب مشبه به دی .

ج – بسيط له مرکبې سره : چې په يوه تشبيه کې (مشبه) بسيطه کلمه وي او (مشبه به) په مرکب شکل راغلی وي:

لکه ګل شګفته روی تازه په باغ کې
همــــــېشه د ښو بلبلو پرې بلغاک

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۳٤م ۱۰٥)

چون دا غزل د مرد په ستاینه کې ویل شوې ده نو دلته هم (مرد) مجرد بسیط مشبه او هغه گل چې تر او تازه وي او تل د بلبلو شور یې پر سر وي، مرکب مشبه به دی.

د وروستي سپرلي نرگس دی
د خـــــوشحـــال قــدر لرئ

(۳٤م ٤۹۳)

(خوشحال) مجرد بسیط مشبه دی او (د وروستي سپرلي نرگس دی) مرکب مشبه به دی.

دنـــــیا لکه حـــــلوا ده ښـــه شرینه مزه ناکه
حریص یې لکه مچ دی باندې غورځي نه مړیږي.

(۳٤م ۳٦۲)

(دنیا) مجرد بسیط مشبه دی او (ښه شرینه مزه ناکه حلوا ده) مرکب مشبه به دی.
(حریص) مجرد بسیط مشبه دی او (د مچ غوندې غور ځېدل او نه مړېدل) مرکب مشبه به دی.

د –مرکبه له بسیطې سره: چې مشبه په ترکیبي بڼه راغلی وي او مشبه به بسیطه کلمه وي:

قند و گل سره دا هومره لذت نه کا
چــې خوله ورکا له زورل سره امېزه

(۳٤م ۲۱۹)

(له زورلو سره امېزه خوله ورکول) مرکب مشبه دی او (قند او گل) مجرد بسیط مشبه به دي.

په خدمت کې تر صباحه لکه شمع
پـــــه یـــوه قدم ولاړې جانگدازې

(۳٤م ٤٤۸)

(هغه محبوبې چې په یوه پښه تر صباحه ولاړې وي) مرکب مشبه دی او (شمع) مجرد بسیط مشبه به دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ښو څوکې يې نېغې ځي تر زړونو
چـــې تېره تېره کاته کا لکه بازې
(۳٤ م ٤٤۸)

(په تېره تېره کتو يې د ښو څوکې نېغې تر زړونو تلل) مرکب مشبه دی او (بازې) مجرد بسيط مشبه به دی.

۸ - د طرفينو د قيد له مخې:

الف - مقيده بسيطه له بسيطې سره: چې له مشبه سره صفت ، مضاف او يا د قيد کلمه راغلې وي او مشبه به بسيط راغلی وي.

دا رنګينې معنی چېرې دي خوشحاله
چـــې را درومي لکه ګل په بياض ستا
(۳٤ م ٥)

(رنګينې معنی) مقيد بسيط مشبه دی او (ګل) مجرد بسيط مشبه به دی. (ښکلا او لوړ کيفيت) يې وجه شبه ده.

که د اوسپنو کلا وي چې بخت يار شي
خاوند خدای به يې اسانه لکه شپول کا
(۳٤ م ۱۳)

(د اوسپنو کلا) مقيد بسيط مشبه دی او (شپول) مجرد بسيط مشبه به دی.

له جاهل سره ګلګشت لکه دوزخ دی
لـــه دانا سره راضي يم که مې بند کا
(۳٤ م ۲٥)

(له جاهل سره ګلګشت) مقيد بسيط مشبه دی او (دوزخ) مجرد بسيط مشبه به دی.

تـــورې تــــورې زلفې کبود خال لکه کوتره
راشه که يې ګورې پرې بندې يو څه شهباز دی
(۳٤ م ۳۱۳)

(شين خال) مقيد بسيط مشبه دی او (کوتره) مجرد بسيط مشبه به دی.

خپلې اوښکې مې درياب شوې

(c) ketabton.com: The Digital Library

پـــــکې نـــــه مـــومم کنار

(۳٤ م ٦٧)

(خپلې او ښکې) مقید بسیط مشبه دی او (دریاب) مجرد بسیط مشبه به دی.

د خـوشحال د زړه خوښي نشي بې سرایه

خپل وطن یې په هر چا باندې کشمیر کړ

(۳٤ م ۷۵)

(خپل وطن) مقید بسیط مشبه دی او (کشمیر) مجرد بسیط مشبه به دی.

غر ګناه راته د خس غوندې ښکارېږي

چـــې پـــه مهر کرم رایشم بخښل کړم

(۳٤ م ۱۲۷)

(غر ګناه) مقید بسیط مشبه دی او (خس) مجرد بسیط مشبه به دی.

بخت دی که طالع دي که دا خپله فقیري ده

خـــدای مې چې شړیه برابره د اطلس کړه

(۳٤ م ۲٦۸)

(شړۍ مې) مقید بسیط مشبه دی او اطلس مجرد بسیط مشبه دی.

د بـــې دردو یاري ما غنم ګڼله

چې مې وکتله سر تر پایه جو وه

(۳٤ م ۲۸٦)

(د بې دردو یاري) مقید بسیط مشبه دی او (غنم او اوربشې) مجرد بسیط مشبه دی.

چې بندي د یار د زلفو په کمند دی

بـــهانه یې د خلاصیه دغه بند دی

(۳٤ م ۳۱۷)

(د یار زلفې) مقید بسیط مشبه دی او (کمند) مجرد بسیط مشبه به دی.

ناقابل فرزند دوزخ غوندې پیدا شي

ښـــه قابل د پلار په خونه کې ارم دی

ښه فرزند د پلار په خونه کې څراغ دی

بد فرزند د پلار په خونه کې تورتم دی

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۳٤ م ۳٤۷)

(ناقابل فرزند) مقید بسیط مشبه دی او (دوزخ) مجرد بسیط مشبه به دی ، (ښه قابل) مقید بسیط مشبه دی او ارم مجرد بسیط مشبه به دی.

(ښه فرزند) مقید بسیط مشبه دی او (څراغ) مجرد بسیط مشبه به دی ، همدارنګه (بد فرزند) مقید مشبه دی او (تورتم) مجرد بسیط مشبه به دی.

چې سیلاب زما د اوښکو را روان شي

عــــمارت زمـــا د صـــبر نـړوي

(۳٤ م ٤١٤)

(زما د اوښکو) مقید بسیط مشبه دی او (سیلاب) مجرد بسیط مشبه به دی.

همدارنګه (زما د صبر) مقید بسیط مشبه دی او (عمارت) مجرد بسیط مشبه به دی.

عاشقان چې تر سر تېر شي هاله کښل کا

د دلـــبرو پـــستې خولې لکه بخملې

(۳٤ م ٤٥٤)

(پستې خولې) مقید بسیط مشبه دی او (بخملې) مجرد بسیط مشبه به دی.

ب – بسیط له مقیدې بسیطې سره : په دې ډول تشبیه کې مشبه یوازې بسیطه کلمه وي او مشبه به یکې په صفت ، مضاف او یا د قید په توري مقید شوی وي:

که جـــهان شــي تېره توره

ستا په مرګ شي خلک خبر

(۳٤ م ٥٢)

(جهان) مجرد بسیط مشبه دی او (تېره توره) مقید بسیط مشبه به دی.

دولت څه دی ؟ په مثال ښایسته ناوې

د نـــــامــــرد کره یې عمر وي په اور

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۳٤ م ٥٨)

(دولت) مجرد بسیط مشبه دی او (ښایسته ناوې) مقید بسیط مشبه به دی.

حاسد مې لکه کاڼی د صحرا په هېڅ حساب دی
په قدر په قیمت کې یا یـــاقـــوت یم یا الماس
(۳٤ م ۸۹)

(حاسد) مجرد بسیط مشبه دی او (د صحرا کاڼی) مقید بسیط مشبه به دی.
(متکلم) مجرد بسیط مشبه دی او (یاقوت او الماس) هم مجرد بسیط مشبه به دي.

په هر لور مې غورځوي په سر لګېږم
زمـــانې کړم لکه سنګ د منجنیق
(۳٤ م ۱۰۱)

(متکلم) مجرد بسیط مشبه دی او (د منجنیق سنګ) مقید بسیط مشبه به راغلی دی.

دا دنـــیا خار ښتي بزه ده په ساتل یې څه مزه ده
شپون یې وشړي بزونه چې یې پوه شي له خارښته
(۳٤ م ۱۹۷)

(دنیا) مجرد بسیط مشبه دی او (خارښتي بزه) مقید بسیط مشبه به راغلی دی.

مـــاوې عشق خو یو ښه ځیز دی خبر نه وم
چې دی لا تر مست هاتي نه خونخواره دی
(۳٤ م ۳٤۹)

(عشق) مجرد بسیط مشبه دی او (مست هاتي) مقید بسیط مشبه به دی.

دنیا د مست هاتي په خوی خصلت ده که یې ګورې
چـــې یـــو مـــهاوت ومړ بل یې شاته تیار ېږي
(۳٤ م ۳۸۸)

(دنیا) مجرد بسیط مشبه دی او (مست هاتي) مقید بسیط مشبه به دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ج – مقيده بسيطه له مقيدې بسيطې سره: که په يوه تشبيه کې له مشبه او مشبه به دواړو سره صفت ، مضاف يا د قيد کلمه راغلې وي، نو موږ تشبيه بلل کېږي.

توربانه يې تور توبري په زړه څر خېږي
که راپـــورته محبوبا سترګې شهلا کا
(٣٤ م ٧)

(تور بانه) مقيد بسيطه مشبه دی او (تورتوبري) مقيد بسيطه مشبه به دی.

بـــــد عمل لېونی سپی دی
چې حملې په خپل کنډک کا
(٣٤ م ١٤)

(بد عمل) مقيد بسيط مشبه دی او (لېونی سپی) مقيد بسيط مشبه به دی.

دوې دې تـــورې سترګې لکه دوې تورې بلا
دوې دې تورې وروځې لکه دوې تورې تر ملا
(٣٤ م ١٧)

(دوې دې تورې سترګې) مقيد بسيط مشبه دی او (دوې تورې بلا) مقيد بسيط مشبه به دی ، (دوې دې تورې وروځې) مقيد بسيط مشبه دی او (دوې تورې تر ملا) مقيد بسيط مشبه به دی.

د شوم سړي له کوره که اوبه وي د حيات
پـــه ماباندې لګېږي لکه زهر د ممات
(٣٤ م ٣٩)

(د حيات اوبه) مقيد بسيط مشبه دی او (د ممات زهر) مقيد بسيط مشبه به دی.

طبع د خوشحال ده لکه ښه باغبان په باغ کې
ګـل د هر چا ور کا چې يې زړه وي علی الفور
(٣٤ م ٤٩)

(د خوشحال طبع) مقيد بسيط مشبه دی او (په باغ کې ښه باغبان) مقيد بسيط مشبه به دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هنر مند سړی په هر دیار عزیز وي
په هر ځای قدر و قیمت لري سره زر
(۳٤ م ٦۹)

(هنر مند سړی) مقید بسیط مشبه دی او (سره زر) مقید بسیط مشبه به دی.

عشق یې د زلفینو لکه زهر د مارونو
ښوري په ځیګر کې دواړه لب یې دي تریاق
(۳٤ م ۱۰۱)

(د زلفینو عشق) مقید بسیط مشبه دی او (د مارونو زهر) مقید مشبه به دی.
(دواړه لب) مقید بسیط مشبه دی او (تریاق) مجرد بسیط مشبه به دی.

د خوشحال شعر حلوا ده د شکرو
ستا په دا حلوا څه کار غول خوره خره
(۳٤ م ۲۱۲)

(دخوشحال شعر) مقید بسیط مشبه دی او (د شکرو حلوا) مقید بسیط مشبه به دی.
په دویمه مسره کې بیا (ستا) مجرد بسیط مشبه دی او (غول خور خر) مقید بسیط مشبه به دی.

د ګلونو پاڼې بویه چې کمیس شي د ملوکې
د وریښمو د کمیسه یې نازک بدن ملول دی
(۳٤ م ۳٤٤)

(د ملوکې کمیس) مقید بسیط مشبه دی او (د ګلونو پاڼې) مقید بسیط مشبه به دی.

دواړه شونډې دي خوږې شکر پارې دي
د ګلابو ګل دې دواړه رخسارې دي
(۳٤ م ۳۸۰)

(دواړه شونډې) مقید بسیط مشبه دی او (خوږې شکر پارې) مقید بسیط مشبه به دی. (د ګلابو ګل) مقید بسیط مشبه به دی او (دواړه رخسارې) مقید بسیط مشبه دی.

خپل ځان و ته یې وایي خوشحال دا خوږې خبرې
حلوا ده د نباتو که ترخوله دې د احلوا شي

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۳٤م ۳۸۷)

(خوږې خبرې) مقيد بسيط مشبه دی او (دنباتو حلوا) مقيد بسيط مشبه به دی.

تورې سترګې ستا دې ای زيبا نګارې مستې
تـــور نرګس شهلا دي ای زيبا نګارې مستې

(۳٤م ٤۲٦)

(تورې سترګې) مقيد بسيط مشبه دی او (تور نرګس شهلا) مقيد بسيط مشبه به دی.

د - مقيده بسيطه له مرکبې سره : چې له مشبه سره صفت ، مضاف يا د قيد کلمه راغلې وي او مشبه به ترکيبي بڼه ولري.

د خوشحال درندۍ حال هسې ښکاره شو
لکه بـــانګ چـــې مــوءذن په مناره کا

(۳٤م ۱۹)

(د خوشحال رندي) مقيد بسيط مشبه دی او (په مناره د موذن بانګ ويل) مرکب مشبه به دی.

ستا له تورو شهلا سترګو يې سيالي کړه
نـــــرګس ځکه کېښود سرد دار په چوب

(۳٤م ۳٦)

(تورې شهلا سترګې) مقيد بسيط مشبه دی او (دار پر سر د نرګس سر اېښودل) مرکب مشبه به دی.

د خوشحال په زړه يې هسې چارې وکړې
لکه بـــــاز چې زرکه يوسي په منګولو

(۳٤م ۱٦۹)

(د خوشحال زړه) مقيد بسيط مشبه دی او (د باز په منګولو کې د زرکې وړل) مرکب مشبه به دی.

و عاشق ته نصيحت په مثال څه دی
لکــــه اور پـــه پوکولو تازه کېږي

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۳٤م ۳۸۱)

(عاشق ته نصیحت) مقید بسیط مشبه دی او (د اور په پوکولو تازه کول) مرکب مشبه به دی.

په بل ځای مې پېرزونه یې د یار غمه
ته زما د زړه د مات کودي ریحان یې
(۳٤م ٤٦٤)

(د یار غم) مقید بسیط مشبه دی او (د زړه د مات کودي ریحان) مرکب مشبه به دی.

هـ- مرکبه له مقیدې بسیطې سره: چې مشبه مرکب راغلی وي او له مشبه به سره صفت، مضاف یا د قید کلمه راغلې وي:

مخ دې هسې شان لیده شي په خالونه
کــــه یــــې ګورې لکه ګل د پېغمبر
(۳٤م ٥١)

(مخ دې هسې شان لیده شي په خالونه) مرکب مشبه دی او (ګل د پیغمبر) مقید بسیط مشبه به دی.

سپین نمري اغوستي په پښو سرې کوښې نو خطه
څــــه رنګــــه رادورمي لکه تکه سپینه بته
(۳٤م ۲۲٥)

(سپین نمري اغوستي په پښو سرې کوښې نو خطه او د هغې راتلل) مرکب مشبه دی او (تکه سپینه بته) مقید بسیط مشبه به دی.

چــــې د زفلو نافې تل، تل ځنډوې د باد و مخ ته
خوشحال خو د په تا پوهېږي چې هوسیه د ختایې
(۳٤م ٤٧٦)

(c) ketabton.com: The Digital Library

(دزلفو نافې د باد و مخ ته تل څنډوهل) مرکب مشبه دی او (د ختا هوسۍ)
مقيد بسيط مشبه به دی.

دا يو ستوری د اسمان دی که ټيکه ده
چــــې يې ايښې په جبين هسې لرې
(٣٤ م ٤٨٨)

(په جبين باندې د ټيکې ايښودل) مرکب مشبه دی او (د اسمان ستوري)
مقيد بسيطه مشبه به دی.

٩ -د قوت او ضعف له مخې: د قوت او ضعف له مخې تشبيه په دريو ډولو ده:
الف -اعلی تشبيه: دا ډول تشبيه چې خبره د قوت او ښکلا تر وروستي بريده
رسوي په دوو ډولو ده:

- بليغه تشبيه: هغه تشبيه ده ،چې د تشبيه دواړه خواوې مشبه او مشبه به پکې
راوړل شوي وي ، خو وجه شبه او د تشبيه توري پکې نه وي راغلي. (٢٦ م ٤٩)
دې ډول تشبيه ته ځکه بليغه وايي چې لوستونکی د مشبه او مشبه به
ترمنځ بې له دې چې وجه شبه او توري راوړي. پخپل فکري ځواک وجه شبه
پيدا کوي او په دې سره په تشبيه کې قوت لا پسې زياتيږي او د مشبه به غوره
والی پر مشبه د يو تناسب له مخې کيږي. که چرته وجه شبه راوړل شي مشبه په
يو ځانګړي صفت پورې تړي او که چرته توري ورسره راوړل شي نو د مشبه او
مشبه به اړيکه لا را څرګنده شي ، چې بيا دې تشبيه ته ضعيفه وايي.

سترګو ته يې وګوره څه ښې توري زلفې
څر په سنبل زار کې دوه هوسيه د ختن کا
(٣٤ م ١١)

لومړۍ مسره مرکب مشبه دی او دويمه مسره مرکب مشبه به راغلی دی. وجه
شبه د تورو ښو او زلفو په منځ کې سترګو ته له کتلو څخه داسې يو کيفيت دی
لکه دوه هوسۍ چې د ختن په سنبل زار کې څرکوي، چې ډېر فکر او

(c) ketabton.com: The Digital Library

سوچ غواړي او په هغه کيفيت ځان پوه کړي.

که ځان غواړې خوشحاله له چشمانو يې حذر کړه
خپل ځان وژني تمځری چې شاهين سره پيوند کا
(۳٤ م ۱۷)

(ځان) مجرد بسيط مشبه دی او (تمځری) مجرد بسيط مشبه به دی، همدارنګه وجه شبه د دواړو ترمنځ کمزوري ده، (چشمان) مشبه او شاهين مشبه به دی، وجه شبه د دواړو ترمنځ (طاقت، زور او ښکار دی) چې غور او فکر غواړي.

د غمزې په تېغ مې وژنه صرفه مه کړه
څـــــوک به نه غواړي له تانه ساز زما
(۳٤ م ۲۱)

(غمزه) مشبه او (تېغ) مشبه به، (درد او غم رسول) وجه شبه ده، چې غور غواړي.

دا چيستان د يار د شونډو راته حل شو
اور بېـــــده شو يو ځای نقل هم شراب
(۳٤ م ۳٤)

(شونډې) مشبه او (شراب) مشبه به (لوړ کيفيت) وجه شبه ده، همدا شان نقل (مشبه به) او غاښونه (مشبه) دي، چې دلته غاښونه نه دي راغلي نو د شونډو په قرينه غاښونه ترې مراد ېږي چې استعاره ده.

- مضمره يا ضمني تشبيه: دا هغه ډول تشبيه ده، چې پر وجه شبه او تورو سربېره چې نه راوړل کېږي، د تشبيه دواړه خواوې (مشبه او مشبه به) داسې څرګند او ښکاره نه وي، يوازې کولای شو، چې د معنی د قرينې له مخې د دواړو خواوو په تشخيص او ټاکلو بريالي شو. (۲٦ م ٥۰)

د نـــاکس له اشنايۍ توبه توبه
د شونټي له روڼا يۍ توبه توبه
(۳٤ م ۲۸۰)

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی مسره (مشبه) ده او دویمه مسری (مشبه به) ده ، وجه شبه یې (خیر نه رسېدل) دي.

نامرد مل د چا مل مه شه
ســـر په بد نايي کل مشه
(۳٤ م ۲۹۸)

لومړی مسره (مشبه) ده او دویمه مسره مشبه به ده. دلته هم (د ګټې پر ځای تاوان رسول) وجه شبه ده.

لاس يې مه پرېږده له لاسه خوله يې واخله
پـــــريــــــو تلی په ياغي راجا قلنګ دی
(۳٤ م ۳۱۰)

(محبوب) مشبه (یاغي راجا) مشبه دی ، (په زور څه لاسته راوړل) یې وجه شبه ده.

که نیولې زر که باز پرېږ دي له چنګه
زه بــه هم له لاسه پرېږدم شوخه شنګه
(۳٤ م ۲۳۰)

لومړی مسره مشبه ده او دویمه مسره مشبه به ده (هدف له لاسه نه ورکول) یې وجه شبه ده.

همېشه به دې داهسې بنایست نه وي
د ګلــشن ګـــلونـــه نـــه وي تر کالونه
(۳٤ م ۲٤۱)

لومړی مسره مشبه او دویمه مشبه به ده. (نه پایښت یا نه تلپاتېو والی په دنیا کې) یې وجه شبه ده.

چې پلو له مخه واخلې زه دعا کړم
هر چا زده چې دعا ښه ده د ســحر
(۳٤ م ٥۱)

(مخ) مشبه او (سحر) مشبه به دی ، (خیر رسېدل او خوشحالي) یې وجه شبه ده.

هـــــر عمل چې سړی کا مضمر به نشي

(c) ketabton.com: The Digital Library

درته چاوې چې لوګی مه کړه اوربل کړه
(۳٤ م ۲۸۱)

لومړۍ مسره مشبه او دويمه مسره مشبه به ده ، (دراز پټ نه پاتې کېدل) يې وجه شبه ده.

ب – منځنۍ تشبيه: هغه تشبيه ده چې پر مشبه او مشبه به سربېره يوازې د تشبيه توري يا وجه شبه پکې راغلې وي (۲٦ م ٥١)

- هغه چې يوازې وجه شبه پکې راغلې وي:

تـــندر هـــم زمـــا لـه ذاته نه پيدا دی
په سپين زړه که د باران سپينې اوبه يم
(۳٤ م ۱۲٥)

د (شاعر زړه) مشبه او (د باران اوبه) مشبه به دی. سپينوالی د دواړو تر منځ (وجه شبه) ده.

دلاله غوندې داغدار په جهان راغلم
همـــدا داغ به له جهانه د صنم وړم
(۳٤ م ۱۳٥)

(شاعر) مشبه او (لاله) مشبه به دی ، (داغ لرل) د دواړو ترمنځ وجه شبه ده.

حـاسدان مې په مثال لکه کلاب دي
حيف نه دی چې به جور د کلاب کښم
(۳٤ م ۱٤۳)

(حاسدان) مشبه او (کلاب) مشبه به دی ، (ځور) يې وجه شبه ده.

- هغه چې د تشبيه توری پکې راغلی وي او وجه شبه پکې نه وي راغلې:

د دنـــيا مينه په مـثل د خاربښت ده
هيڅوک نه وينم خالي له دې خاربښته
(۳٤ م ۱۹۷)

(د دنيا مينه) مشبه او (خاربښت) مشبه به دی ، (مثل) د تشبيه توری دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځای د چپ او راست چې د کافور د پاسه نه دی
تـــــه یې ځه سیالي له تورو زلفو کړې عنبره !
(۳٤ م ۲۱۷)

(تورې زلفې) مشبه او (عنبر) مشبه به دی.(سیالي) یې د تشبیه توری دی.

چـــې هر لورې وته د رومم په غم اوړم
ته به وایې غم یکلخته ښکار زما دی
(۳٤ م ۳۲۱)

(غم) مشبه او (ښکار) مشبه به دی ، (ته به وایې) د تشبیه تور دی.

ج- ادنی تشبیه: هغه تشبیه ده ، چې پر مشبه او مشبه به سربېره وجه شبه او د تشبیه توري پکې راغلي وي ، یعنې د تشبیه څلور واړه رکنونه پکې په څرګند ډول راوړل شوي وي. (۲٦ م ٥۱)

هـــــم مهره لري هم زهر
ښه مردان په شان د مار
(۳٤ م ٦۷)

(مـردان) مـشبه او (مـار) مـشبه بـه دی ، (لکـه) یـې د تـشبیه تـوری دی ، همدارنګه (مهره او زهر درلودل) د تشبیه وجه ده.

هم د اوښ غوندې هلک سره په لار ځم
چـې په بده لار مې بیایي مل یې نه یم
(۳٤ م ۱۲٦)

(متکلم) مشبه (اوښ) مشبه به ، (غوندې) د تـشبیه تـوری او (هلـک سـره پـه لار تلل) یې وجه شبه ده.

په کوم لوري پسې ځم چېرته یې غواړم
د کیـــمیا غوندې نایاب شول دانایان
(۳٤ م ۱٥۳)

(دانایان) مشبه (کیمیا) مشبه به (غوندې) د تشبیه توری او (نایاب) یې وجه شبه ده.

بیا د مار غوندې راضي له خپله بخته
چـــــې د غـــم له پوسته ووتم یکلخته

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۳٤ م ۱۹۵)

(متکلم) مشبه (مار) مشبه به ، (غونډۍ) د تشبیه توری او (پوستکی اچول) یې وجه شبه ده.

ته لا اوس لکه غونچه په غوړېدو یې
د ښـــایست خبرې لاړې په جهان ستا

(۳٤ م ۳۲)

(مخاطب) مشبه (غونچه) مشبه به (لکه) د تشبیه توری او (ښایست) یې وجه شبه ده.

ته په دا حسن د ګل غونډې زیبا یې
کـــه زو ولې یې له خپله پلاره موره

(۳٤ م ۲۱۰)

(مخاطب) مشبه ، (ګل) مشبه به ، (غونډې) د تشبیه توری او (زیبا) یې وجه شبه ده.

لکه ګـــوی هـــسې په حکم د چوګان یم
درست وجود پر هار پر هار یم له چوګانه

(۳٤ م ۲۵۳)

(متکلم) مشبه ،(ګوی) مشبه به ، (لکه) د تشبیه توری او (پرهار پرهار وجود) یې وجه مشبه ده.

مخ یې کله د یوسف غونډې زیبا دی
د یوسف تر مـــخ یې زیاته زیبا یې ده

(۳٤ م ۲۹۰)

(د غایب مخ) مشبه ، (دیوسف(ع) مخ) مشبه به ، (غونډې) د تشبیه توری او (زیبا یې) یې وجه مشبه ده.

ابـــــا سیـــــند وتـه نظر کړه ودربېږه
ستا د عمر د اوبو غونډې چل چل دی

(۳٤ م ۳۱٤)

(c) ketabton.com: The Digital Library

(عمر) مشبه ، (اوبه) مشبه به ، (غوندې) تشبیه توری او (**چل چل یعنې تلل تلل** او تېرېدل) یې وجه شبه ده .

کــــــه هــر څو له زېبا مخه خاطر نیسم
زړه مې بیا په اضطراب لکه سیماب شي
(۳٤ م ٤٠٣)

(زړه) مشبه ، (سیماب) مشبه به ، (لکه) د تشبیه توری او (اضطراب) یې وجه شبه ده.

کــه مـــې لاس لکه دریاب له دروتش وي
ولې سترګې مې دریاب غوندې دي سېرې
(۳٤ م ٤٣٢)

(د متکلم لاس) مشبه ، دریاب مشبه به ، (لکه) د تشبیه توری او (له دروتشوالی) یې وجه شبه ده .

(د متکلم سترګې) مشبه ، (دریاب) مشبه به ، (غوندې) د تشبیه توری او (سېرې یا مړښت) یې وجه شبه ده .

۱۰ - د حقیقت له مخې: په دریو ډولو ده (حقیقي ، وهمي او خیالي)

الف - حقیقي تشبیه: دا هغه ډول تشبیه ده ،چې دواړه خواوې (مشبه او مشبه به) یې په حقیقي ډول په طبیعت کې موجود وي.

زه چې ستا د وره په تورو خاورو پروت یم
راتـــــه خــــس دي د بخـــملو نهالۍ
(۳٤ م ٤٨٩)

(دبخملو نهالۍ) مشبه ، (خس) مشبه به ، (د ارزښت کموالی) وجه شبه ده.
د تشبیه توری نه لري ، د بخلمو نهالۍ او خس دواړه په حقیقي بڼه وجود لري.

لکه مـــــــخ زما دیار دی ای باغوانه
په درست باغ کې یو نسرین هسې لري
(۳٤ م ٤٨٨)

(c) ketabton.com: The Digital Library

(دیار مخ) مشبه (نسرین) مشبه به، وجه شبه یې (ښکلا) ده (لکه) د تشبیه توری ، مخ اونسرین دواړه په طبیعت کې موجود دي.

لکه بــــاز د زړه پـــــه وینو اموخته شو
بل به نه وي هسې ترک په خونخوارۍ کې
(٣٤ م ٤٦٦)

(ترک یا ښکلي) مشبه ، (باز) مشبه به ،(لکه) د تشبیه توری او (خونخواري) یې وجه شبه ده. (ترک اوباز) دواړه په حقیقي بڼه په طبیعت کې وجود لري.

دواړه شونډې دي یاقوت دي
مــــلغـــلرې پــــه دندان یې
(٣٤ م ٤٦١)

(شونډې او غاښونه) مشبه ،(یاقوت اوملغلرې) مشبه به (سوروالی او سپینوالی) یې وجه شبه ده. شونډې او غاښونه همدارنګه یا قوت او ملغلرې په حقیقي ډول په طبیعت کې شته.

په دا خوی دې اور زما په ګوګل بل کړ
زه د شــــمع غوندې ژاړم ته خندا کړې
(٣٤ م ٤٤٦)

(متکلم) مشبه ، (شمع) مشبه به (غوندې) د تشبیه توری ، (ژړا) یې وجه شبه ده. متکلم او شمع دواړه په حقیقي بڼه په طبعیت کې شته.

ب- وهمي تشبیه: دا تشبیه د عقلي تشبیه له جملې څخه ده ، ددې تشبیه مشبه به چې یو ناموجود څیز دی له دوو اجزاوو څخه ترکیب شوی وي، چې یو جز یې بهرنی وجود لري او یو یې نلری، لکه د یوشي تشبیه د غول له اواز یا غاښو سره ورکړل شي. (٢٨م ٣٩)

یا لکه د ببو یعنې د بلا غاښونه ، چې ببو او بلا څرګند وجود نلري او غاښونه یې لري. (٢٠م ١١٤)

بلا کاندې خوله وازه د فتنو اتش تازه شي

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې ناز و جلوه دوا ړه نازنين سره پيوند کا

(۳٤ م ١٧)

(د نازنين له خوا د ناز او جلوې پيوندول) مشبه ، (د بلا خوله خلاصېدل) مشبه به ، (فتنه او ستونزې پيدا کېدل) يې وجه مشبه ده.

(بلا) څو معنا وې لري چې يوه يې له موږ سره د فارسۍ د غول په معنى ده (خوله) بهرنی وجود لري او بلا يې نلري دلته د (بلا خوله) يو وهمي ترکيب دی ، يعنې څرګند وجود نلري هسې وهم جوړه کړې ده.

دوې دې تـــورې سترګې لکه دوی تورې بلا

دوې دې تورې وروځې لکه دوې تورې تر ملا

(۳٤ م ١٧)

(دوې دې تورې سترګې) مشبه ، (دوې تورې بلا) مشبه به ، (لکه) د تشبيه توري او (په فتنه او ستونزو کې اخته کېدل) يې وجه شبه ده. (دوې تورې بلا) يو وهمي ترکيب دی چې په څرګند ډول وجود نلري.

چې يې سوری په ما وه لکه بادشاه وم

هـــــما يې وه ستا د تورو زلفو سيوره

(۳٤ م ٢١٠)

په لومړۍ مسره کې (متکلم) مشبه او (بادشاه) مشبه به دی ، د (مرتبې لوړوالی او شان شوکت) يې وجه شبه ده ، چې حقيقي تشبيه ده. مګر په دويمه مسره کې بيا (د تورو زلفو سيورى) مشبه او (همايي) مشبه به دی ، چې (همايي) يو وهمي ترکيب دی.

ج - خيالي تشبيه: خيالي تشبيه د حسي تشبيه له جملې څخه ده، په دې کې مشبه به له دوو کلمو څخه ترکيب شوی وي، چې هره کلمه په يوازې ځان په حقيقي نړۍ کې وجود لري ، خو که چرته په ترکيبي بڼه راشي بيا د هغه څيز ماده په حقيقي نړۍ کې بهرنی وجود نلري ، جلال الدين همايي ليکي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

((در صورتی که اجزا و مواد مشبه به هر کدام به تنهایي وجود خارجی داشته باشند ،ما هئیت مرکب آنها مربوط به توهم و تخیل گوینده باشد ، آن را تشبیه خیالی می گویند.)) (۱۱ م ۲۳۳)

لکه په فارسۍ کې د (ماهي زرین) ترکیب ، چې ماهي او زر په حقیقي نړۍ کې وجود لري خو ماهي زرین خیالي ترکیب دی یا په پښتو کې (د سرو زرو ونه) چې (سره او ونه) په حقیقي نړۍ کې وجود لري خو (د سرو زرو ونه) یو خیالي ترکیب دی.

محبت بې خدایه واړه که یې ګورې
د دریـــــاب په مخ د خلیو پول تړئ
(۳٤ م ٤۹۰)

(محبت) مشبه ، (د دریاب پر مخ د خلیو پول) مشبه به دی ، (عدم یا نشتوالی) یې وجه شبه ده. (دریاب پر مخ د خلیو پل) په حقیقي نړۍ کې وجود نلري ، نوځکه یې موږ یو ازې په خیال کې جوړولی شو او په حقیقت پورې تړاو نلري.

که د اوسپنو کلا وي چې بخت یار شي
خاوند خدای به یې اسانه لکه شپول کا
(۳٤ م ۱۳)

(د اوسپنو کلا) مشبه ، (شپول) مشبه به ، (له کلکوالي سره لمنځه تلل) وجه شبه او (لکه) د تشبیه توری دی. (اوسپنه او کلا) په څرګند ډول په یوازې توګه په حقیقي نړۍ کې بهرنی وجود لري ، خو د (اوسپنې کلا) په ترکیبي بڼه یو خیالي انځور دی ، چې په تخییل کې یې جوړولای شو.

عـــطارد دې نور قلم له لاسه کېږدي
چې په دا خوبۍ بهرام انشاء املا کړه
(۳٤ م ۲۷)

(د بهرام انشا) مشبه ، (د عطارد قلم) مشبه به دی. (د انشا ښکلا) یې وجه شبه ده ، (عطارد او قلم) په یوازې توګه په حقیقي نړۍ کې بهرنی وجود لري، خو د (عطارد په لاس کې د قلم نیول) یو خیالي انځور دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خــوږې شونډې دې په تن آب حيات دي
نوم يې شته لا هېڅوک نه دي پرې خړوب
(۳٤ م ۳٦)

(خوږې شونډې) مشبه ، (آب حيات) مشبه به ، (لطف او کيفيت) يې چې د عمر د اوږدوالي سبب کېږي وجه شبه ده. (آب او حيات) دواړه ، په حقيقي نړۍ کې وجود لري او به د ذات نوم دی او حيات د معنی نوم دی، چې وجود يې په بل ځيز کې محسوسولای شو. خو آب حيات يو خيالي انځور دی.

په دا سرو شونډو يې نه ده وينځه توره
راشـــه حضر د حيوان په چشمه ګوره
(۳٤ م ۲۱۰)

(د سرو شونډو تر څنګ يې توره وينځه(زخه)) مشبه ، (د حيوان د چينې په خوا د حضر (ع) (موجوديت) مشبه به ، دی. حضر (ع) او د حيوان چشمه دواړه په حقيقي نړۍ کې وجود لري.

حضر (ع) او چشمه د ذات نوم دی او حيوان د معنی نوم دی ، چې وجود يې په بل جسم متکي دی خو د حيوان په چشمه د حضر (ع) کښېناستل يو خيالي انځور دی، چې يوازې په تخييل کې يې جوړولای شو.

په بڼو مې زړه وستر ګو ته راګـاږي
لکه مست لره کباب ځي په سيخونه
(۳٤ م ٤۲)

(په بڼو مې زړه و سترګو ته راګاږي) مشبه (مست لره په سيخونو کې د کباب تلل) مشبه به دی.

(باڼه ، زړه ، سترګې ، او راکښل) څلور واړه په حقيقي نړۍ کې بهرنی وجود لري ، خو په ترکيبي بڼه (د بڼو پواسطه د زړه راکښل د سترګو خواته) يو خيالي انځور دی چې يوازې په تخييل کې يې ليدلای شو او له بهرنۍ نړۍ سره يې کار نشته.

۱۱ – د ابتذال او ندرت له مخې: په دوو ډولوده ، نادره او مبتذله:

(c) ketabton.com: The Digital Library

الف – نادره تشبيه: هغه تشبيه چې په شاعرانو کې رواج ونلري او يا يو شاعر د لومړي ځل لپاره کارولې وي.

د چا زړه لکه کابل د چا بګرام دی
ديـــــــوه نصيب ساړه د بل ګرما
(۳٤ م ۲٥)

(زړه) مشبه ، (کابل او بګرام) مشبه به ، (ساړه او ګرمي) يې وجه شبه ده او (لکه) يې د تشبيه توری دی ، زړه له کابل او بګرام سره تشبيه کول يوازې د خوشحال په کلام کې راغلې ده، ځکه يې نادره ګڼو.

چې مسته په خمار کې د غمزې سمند جولان کړي
لـــــه قتله له کشتنه به هم څوک نيسي جلب ستا
(۳٤ م ۳۳)

(چې مسته په خمار کې د غمزې سمند جولان کړي) په داسې ترکيب راوړو چې په خمار او مستۍ کې غمزې ته د سمند يعنې اس) له حرکته سره تشبيه ورکول د خوشحال په ديوان کې شته او د لومړي ځل لپاره هم په پښتو کې دا ترکيب همده راوړی، ځکه ورته نادره وايو.

طالبان يې د جمال لکه حاجيان دي
چــــې کعبې لره ورځي په لارو لارو
(۳٤ م ۱٦۸)

(د جمال طالبان) مشبه او د کعبې شريفې ته له ګڼو لارو د حاجيانو تلل) مشبه به دی ، چې دا تشبيه هم خوشحال ته ځانګړې ده.

و ښــه مخ وته له ورايه ځلبلاند شم
لکه وويني لوغوسی تال په سترګو
(۳٤ م ۱۷۹)

(د متکلم ښه مخ ته بې صبره کېدل) مشبه او (د وږ سترګي د خوراک کاسې ته ليدل) هم په پښتو شاعرۍ کې د خوشحال نوښت دی.

يادونه: يوه تشبيه تر هغه وخته نادره ده ، چې د لومړي ځل لپاره يې څوک و کاروي کله چې نور و هم عين تشبيه وکاروله بيا د مبتذلې په ډله کې دربېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب- مبتذله تشبیه: هغه تشبیه چې د لومړي ځل لپاره کوم شاعر و کاروله که هر ډول وي دې ته نادره وايي، خو کله چې يې بيا نور شاعران کاروي مبتذله شي ، لکه مخ له ګل ، لمر ، سپوږمۍ ، برق او... سره يا زلفې له مار ، ښامار ، سنبل ، زنځير.... او دې ته ورته تشبیه ګانې، چې په شاعرانو کې ډېرې عامې او زياتې کارول کېږي.

وريـــي واچول د زلفو زنځيرونه

که هر ګز اموخته نه و په تړل زړه

(٣٤ م ٢٧١)

(زلفې) مشبه او (زنځيرونه) مشبه به (تړل) وجه شبه ، د زلفو او زنځيرونو تشبیه ډېره عامه ده ځکه يې مبتذله ګڼو.

چې يې ګل د بهار ستا و مخ ته وينو

ســــتا د مخ خوبي تر ګلو لا زېبا ده

(٣٤ م ٢٨٠)

(مخ) مشبه ، (ګل) مشبه به ، (زېبايي) وجه شبه ، د مخ او ګل تشبیه هم ډېرى شاعران تر نن ورځې راوړي.

لکه مـــخ زما ديار دى نمر خو هسې وي که نه

لکه زه په عشق کې زرد يم زر خو هسې وي کنه

(٣٤ م ٢٩٥)

(مخ) مشبه ،(لمر) مشبه به ، (ځلېدل) وجه شبه. د مخ او لمر تشبیه هم ډېره عامه او حتى په خبرو اترو کې هم کارول کېږي.

وروځې دې ليندې دي تور باڼه دې تېره غشي

ولـــه !صرفه مه کړه ، چې دې ډکه ده درسته

(٣٤ م ٣٠٤)

(وروځې) مشبه ، (ليندې) مشبه به ، (تورباڼه) مشبه او (غشي) مشبه به ، چې دا تشبیه هم ډېره عامه ده. نو ځکه يې مبتذله تشبیه بولي.

١٢ –د شرط او نه شرط له مخې: په دوه ډوله ده ، مشروطه او نا مشروطه تشبیه:

(c) ketabton.com: The Digital Library

الف مشروطه تشبیه: هغه تشبیه ده چې د مشبه او مشبه به تر منځ یې وجه شبه په یوه شرط سره تړل شوې وي چې د شرط ویيکې (ادات) (که) هم ورسره راغلی وي.

تــــه دلبره که غذرا یې زه وامق یم
ستا په مینه کې هر ګوره موافق یم
(٣٤ م ١١٤)

(مخاطب) مشبه ، (عذرا) مشبه به ، (متکلم) مشبه او (وامق) مشبه به دی. متکلم ځان له وامق سره تشبیه کړی. خو شرط یې د خپلې محبوبې عذرا کېدل راوړي دي ، هغې ته وایي که ته عذرا یې زه وامق یم که ته عذرا نه یې نو زه وامق نه یم.

ته مــحبوبه که شیرینه ددې وخت یې
زه خوشحال د اوسني دور کوهکن یم
(٣٤ م ١٢٤)

(مخاطب) مشبه (او شیرینه) مشبه به دی ، همدرانګه (متکلم) مشبه او (فرهاد چې دلته یې صفت کوهکن راغلی) مشبه به دی ، دلته بیا خپلې محبوبې ته د شرط په راوړلو یعنې که ته ددې دور شیرینه یې نو زه هم ددې دور فرهاد یم. وجه شبه یې په مینه کې زیاددښت او د هر شرط پوره کول دي.

که ته لکه لیلا یې ما مجنون بوله په عشق کې
که ته لکه عذرا یې زه هم کم تر وامــــق نه یم
(٣٤ م ١٣١)

(مخاطب) مشبه ، (لیلا) مشبه به ، (متکلم) مشبه (مجنون) مشبه به ، همدرانګه (مخاطب ته) مشبه (عذرا) مشبه به او (متکلم) مشبه ، (وامق)مشبه به دی، چې په دواړو تشبیه ګانو کې متکلم خپل مجنون کېدل او وامق کېدل په محبوبې پورې د شرط په بڼه راوړي دي.

په چارم اسمان به ناست لکه عیسی وم
کـــــه اســــمان ته الواته شو په خبرو
(٣٤ م ١٧٩)

(متکلم) مشبه ، (عیسی) مشبه به ، (لکه) د تشبیه توری ، (پورته تګ یا درجه لوړېدل) یې وجه شبه ده ، دلته له عیسی (ع) سره درجې او پورته تګ لپاره شرط (خبرې)

(c) ketabton.com: The Digital Library

راوړې یعنې که په خبرو الوته وای ما سره داسې خبرې شته، چې د هغو په وجه به د عیسی(ع) غوندې په ځلورم اسمان کې ناست وای.

د مېنکو ګل قندي به یې خوشحال ترې صدقه کا
کـــه ته مې سرفراز کړې په دشنام په ورځ و شپه
(٣٤ م ٢٩٦)

(دشنام) مشبه ، (د مېنکو ګل قندي) مشبه به ، وجه شبه یې (ارزښت) دی دلته د مشبه او مشبه به ترمنځ تشبېه د (که ته مې سرفراز کړې په دشنام په ورځ و شپه) سره د شرط په بڼه راغلی دی.

له خپل یار سره دوزخ زما قبول دی
که بې یاره جــنت مومم نار زما دی
(٣٤ م ٣٢١)

(جنت) مشبه ، (نار) مشبه به دی. خو شرط یې بې له یاره یوازې والی دی (سختي او شفقت) یې وجه شبه ده.

چاویــــــل د کښلو جنګ لکه اشتي ده
تل یې ما سره اشتي ده که په جنګ شي
(٣٤ م ٣٩١)

(د کښلو جنګ) مشبه ، (اشتي) مشبه به ، دلته یې جنګ له اشتۍ سره غبرګ د مشبه به په بڼه د شرط له مخې راوړې ده.

که قدم دې د وفا په لار کې ټینګ کړ
د خــــوشحال په پوهه داده رستمي
(٣٤ م ٣٩٢)

(دوفا په لاره قدم ایښودل) مشبه ، (رستمي) مشبه به ، دلته د رستمۍ لپاره د وفا پر لار قدم ایښودل د شرط په بڼه راغلې ده.

زور لـــــرې کـــــه عــــقل پــه دا دواړه مه نازېږه
بخت راوړه خوشحاله ! چې دې کار لکه سر زر شي
(٣٤ م ٣٩٩)

دلته د کار د سره زر کېدو لپاره بخت د شرط په بڼه راغلی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب- نا مشروطه تشبېه:

که چرته د مشبه او مشبه به تر منځ اړیکه په کوم شرط پورې تړل شوې نه وي نامشروطه تشبېه ورته وايي ، دلته يې دوې بېلګې د لاڅرګندونې لپاره راوړو.

د خوشحال زړه په تقوی کې لکه غر و
ســـتا پـــه مینه یکباره شو د وړی

(٣٤ م ٤٩٠)

دلته د تقوی له مخې د خوشحال زړه په کلکوالي کې د غره غوندې دی او په مینه کې بيا د وړی غوندې سپک دی.

د خوشحال ویل په نورو کې څرګند دي
لکـــــه بڼ د ویـره ژلي په ګڼ ویر کې

(٣٤ م ٤٨٩)

(د خوشحال ویل) مشبه ، (د ویرژلي بڼ) مشبه به ، (له ډېره درده چیغې وهل) يې وجه شبه ده او (لکه) يې د تشبېه توری دی.

١٣ - د مقبولوالي او مردودو والي له مخې:

الف - مقبوله تشبېه: هر شاعر یا لیکوال یو شی له بل شي سره د څه خاص غرض لپاره ورته کوي ، که چرته د شاعر غرض په پوره ډول پکې څرګند او لاس ته راغلی وي مقبوله ورته وايي (١٤ م ٢٢)

ب - مردوده: که چرته د شاعر غرض په کومه تشبېه کې په سم ډول لاسته راغلی نه وي مردوده ورته وايي يا د مشبه او مشبه به ترمنځ ګډ صفتونه د قيق نه وي.

تـــــا پانې پانې زلفې په جبین کرلي دي
جانان مې په سینه کې لونګین کرلي دي

(حفیظ الله کامه وال ١٣٨٧ ل)

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پورته بیت کې زلفو ته له پاڼو سره تشبېه ورکړل شوې ده، چې نامناسبه ده ځکه پاڼې پلنې او شنې وي خو زلفې تورې او نرۍ وي ، بلـه دا چې پـاڼې کـرل کېږي نه، بلکې شنې کېږي.

په دویمه مسره کې لونګین نا مناسبه راغلی دی ځکه چې لـونګین ځونډې دی چې دا هم نـه کـرل کېږي ، بلکې لونـګ کـرل کېږي او بلـه دا چې ردیف ورسره ناپخلا دی یعنې د جمع په ځای راغلی دی که لونګین راشي نو (کرل) پـه (کرلـي دي) په ځای نه د (کرلی دی) په ځای بدلېږي.

وړاندیزونه

د خوشحال خان خټک ادبي اړخ کـه نثـر دی کـه نظم د بحر پـه ډول لـه ډېرو قیمتي فني کاڼو څخه ډک دی هیله ده په راتلونکي کې یې ادبي کـره کتـونکي پـرې خپله څېړنه وکړي.

د نوموړي پر اثارو چې څومره کار شوی دا کم دی نور کار تـه هم اړتیـا لـري. د مجاز په اړه هم دده دیوان پوره مالامال دی هیله ده، چې په دې اړه هم دیـو څـړنیز اثـر په ډول څیړنه وشي او راڅرګند شي.

په پای کې دا وړاندیز هم کوم چې ددې اثر (دخوشحال پـه غزلـو کـې د تـشبېه ډولونه) د چاپ لپاره دې زمینه برابره شي ، چې محصلان او د ادب لارویان ترې ګټه واخلي.

مناقشه

کومه څېړنه چې (د خوشحال خان خټک په غزلو کې د تشبېه ډولونه) پـه اړه شوې د تشبېه په هغو ټولو خواوو پکې رڼا اچول شوې او بېلګې یې پـه څرګنـد ډول راوړل شوي چې په عربي ، دري ، اردو او پښتو ژبو کـې د نومـوړي علـم پوهـانو پـه خپلو اثارو کې راوړي دي. همدارنګه په دې اثر کې په هغو تشبېه ګانو سربېره چې د نـورو پـښتو اثـارود لیکوالـو لـه لارې یـې پـښتو ادب تـه لار مونـدلې وه ، ځینـې نظرونه په پښتو ژبه کې د نوښت پـه ځـای راوړل شـوي او لـه هغـو نظرونـو سـره سـمې بېلګې ورته د خوشحال خان خټک په غزلو کې غوره شوي دي.

د تشبېه په اړه چې په عمومي ځـای کـوم اثـار لیکـل شـوي د تـالیف ځـای لـري او اکثـره برخـې لکـه د تـشبېه زاویـه ، د وجـه شـبه ډولونـه لکـه (تحقیقـي وجـه شـبه ، تخییلي وجه شبه ،دوې ګوني وجه شبه، مفرده وجه شبه، متعدده وجـه شـبه، مرکبـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وجه شبه او عقلي وجه شبه) همدارنګه د اضافي موکدې تشبېه په برخه کې سمبوليکي اضافت ، تلميحي اضافت او تشبيهي اضافت پکې نه دي راوړل شوي ، چې په دې اثر کې پوره بحث پرې شوی دی.

دې اثر يو بل نوښت د تمثيلي ، غير تمثيلي او مرکبې تشبېه تو پيرول دي ، چې په نورو پښتو اثارو کې مرکبه او تمثيلي تشبېه يو شان ګڼل شوې ده.

ددې اثر يو بل غوره والی دادی ، چې د تشبېه د دواړو خواوو (مشبه او مشبه به) اړوند د مجرد بسيط مشبه او مشبه به ، مقيد بسيط مشبه او مشبه او همدارنګه مرکب مشبه او مشبه به توپير په څرګند او روانه ژبه شوی دی او بيا يې د خوشحال خان خټک له غزلو څخه کره بېلګې وړاندې شوي دي.

د تشبېه د تورو په اړوند هغه ټولې کره بېلګې راوړل شوي دي، چې د خوشحال خان خټک په غزلو کې په کار وړل شوي دي ، چې په دې کې عربي ، دري او پښتو ته منسوب ټول توري شامل دي.

په دې اثر کې د تشبېه د رکنونو د راوړو له مخې د تشبېه اعلی ، منځنۍ او ادنی بڼې راوړل شوي دي ، چې د شاعرانو لپاره يوه ښه لارښوونه ده.

د تشبېه هر ډول تر بېل عنوان لاندې شرحه شوی دی. دا چې په يوه بيت کې د تشبېه په اړه له بېلا بېلو اړخونو څخه بېلا بېلې څرګندونې راتلای شي ، چې په دې سره بيا اصلي هدف ګونګ او پټ پاتې کېږي او همدارنګه اثر له تکراري نظرونو او جملو څخه د پنډوالي لوړ حد ته رسېږي، نو د بې ځايه پنډېدو او هم د کره او مطلوب نظر د ورکېدو د مخنيوي لپاره د تشبېه تر هر عنوان لاندې مشخص بيت او د هماغه عنوان موضوع په څرګند ډول راوړل شوې ده ، مثلاً که خبره د موکدې تشبېه ده يوازې د همدې وضاحت شوی دی ، که موضوع د تشبېه د تورو ده ، نو يوازې په بيتونو کې توري په نښه شوي دي.

پر پورتنيو موضوعګانو سربېره په نوموړي اثر کې د پيل خبرې، سريزه، د خوشحال خان خټک لنډ ژوند ليک د هغه اثار او د شعر پر محتوی يې لنډه رڼا اچول شوې ده.

ځينې هغه موضوعګانې ، چې په راتلونکي کې بايد د خوشحال خان په منظومو اثارو کې ولټول شي ما په وړانديزونو کې په کلي ډول راوړي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خوشحال خان ختټک اثار د روان بحر په څېر دي هیله ده وخت پر وخت نوي قیمتي کاڼي ترې د ادب غواصان راوباسي.

پایله

د خوشحال خان ختټک په کلام کې د تشبیه هغه ټول ډولونه شته، چې په عربي ، اردو او پارسۍ کې کارول شوي دي. زما د څېړنې له مخې تقریباً د خوشحال خان ختټک د غزلو په (۲۱۵۰) بیتونو کې رنګارنګ تشبیه ګانې راغلې دي.

دا چې خوشحال خان ختټک پښتو ژبه له ګاونډیو ژبو سره سیالوله ،نو ځکه یې ډېری تشبیه ګانې پخپله پښتو ژبه کې نادرې دي، که څه هم مبتذلې تشبیه ګانې به پکې راغلې وي ، خو د هغو د بیان طرز بیا نوی او په بل ډول دی.

نو موړی د تشبیه په کارولو او باریکیو پوره پوهېده، نو ځکه یې په غزلو کې یوه داسې تشبیه نشته ،چې موږ یې د قبیحې یا مردودې تشبیه بېلګه کړو یا یې د عیبجنې تشبیه په ډول راوړو.

دنوموړي په کلام کې نور فني اړخونه هم شته چې راسپړل غواړي بله خبره دا ده، چې کله هم خپله معشوقه له کوم عاشقانه کردار سره تشبیه کوي نو ځان هم د هغه کردار له نارینه څخه کم نه ګڼي ، مثلاً که معشوقه یې له لیلا یا عذرا سره تشبیه کړه نو ځان هم تر مجنون او وامق کم نه ګڼي. دده د کلام یوه ځانګړنه داده چې په هغه وخت کې هیچا هم ښځینه جنس په شاعرۍ کې نه راوړو خو ده په ډېر جرات سره ښځینه خوا په ښځینه صیغه د تشبیه په بڼه راوړې ده.

که نیولې زرکه باز پر بېږدي له چنګه
زه به هم له لاسه پر بېږدم شوخه شنګه
(۳٤ م ۲۳۰)

کله چې یې پښتو شعر له فارسۍ سره پرتله کوو ،نو څرګند بېږي چې په فارسۍ ژبه کې هم لوی لاس لري. تر ډېره ځایه هغه تشبیه ګانې چې په را وروستو کې مبتذلې شوې دي ، ده په نادره بڼه راوړې دي. د نوموړي په کلام کې د ادنی تشبیه بېلګې کمې دي. د منځنۍ تشبیه شمېر یې په اندازه دی ، خو اعلی تشبیه ګانې یې ډېرې کارولې دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نوموړي تخييل په تشبيه راوړلو کې ډېر ژور دی ، په تشبيه راوړلو کې له پوره جرات څخه کار اخلي که خبره يې په ځان پورې وي او که په بل چا پورې د تشبيه په راوړلو کې يې بيا که هر ډول وي ډيل او ځنډ نه کوي.

د خوشحال خان تشبيه کارونې د نورو شاعرانو لپاره لارې پرانستي دي.

د تشبيه د تورو په کارونه کې يې عربي ، فارسي او د پښتو ژبې توري کارولي دي ، تر ډېره ځايه يې کوښښ کړی دی ، چې د پښتو ژبې د تشبيه توري په بشپړه توګه وکاروي.

په پای کې بايد ووايم چې د خوشحال خان ختک کلام له ډېرو نادرو فني لالونو څخه ډک دی بويه چې د ادب د لارې هر غواص يې تل ته ورسي او موږ ته يې را په ګوته کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماخذونه

۱ –احمد نژاد ، کامل. (۱۳۸۲ خ). فنون ادبي. تهران: انتشارات پایان. چاپ چهارم.

۲ –اند ، اجمل. (۱۳۸۵ ل) . هینداري او چینې . پېښور: دانش خپروندویه ټولنه.

۳ –بدرشو ، سمندر. (۱۹۵۸ ع) د ادب مناره. پېښور: یونیورستي بک ایجنسي.

٤ –بېنوا ، عبدالروف. (۱۳۲٦ل) . ادبي فنون. کابل: پښتو ټولنه.

٥ –پنهان ، حاجي فضل محمد . (۱۳۸۳ل) . ادبي ارمغان. قندهار: هېواد کلتوري او ادبي ټولنه.

٦ –پرهر ، بشیر احمد . (۱۳۸۵ ل) . ستا د مخ په آیینه کې. ننګرهار: د ختیځې سیمې لیکوالو او ژورنالستانو خپلواکه ټولنه.

۷– پښتو ټولنه.(۱۳٤٥ل) . ننګیالی پښتون.(د خوشحال خان خټک د ۲۸٦ تلین د مقالومجموعه) کابل: پښتو ټولنه.

۸ –د هخدا ، علي اکبر. (۱۳۷۷ خ) . لغت نامه د هخدا . تهران: موسسه انتشارات و چاپ دانشګاه تهران. جلد پنجم. چاپ دوم.

۹–هاشمي ، السید احمد .(۱۳٦۹). جواهر البلاغة فی المعانی والبیان والبدیع. قم: المصطفوی. الرابعة.

۱۰ - هېواد مل ، زلمی. (۱۳۸۰ل) ننګیالی د زمانې. جرمني: د افغانستان د کلتوري ودې ټولنه.

۱۱ - همایي ، جلال الدین.(۱۳۷۰ خ). فنون بلاغت وصناعات ادبي. تهران: موسسه نشر هما . چاپ هفتم.

۱۲ –زیار ، مجاور احمد. (۱۳۸۲ ل) . پښتو پښویه. پېښور: دانش خپروندویه ټولنه دویم چاپ. دانش خپرندویه ټولنه.

۱۳ –طائر، محمد نواز.(۱۹۸۲ع) روهي ادب. پېښور: پښتو اکیډیمي پېښور یونیورستي دویم چاپ.

۱٤ - یوسفزی ، مشتاق مجروح. (۱۹۹۸ع). زرکاڼی. پېښور: تاج کتبخانه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵ –کاکا خېل ، سید تسنیم الحق.(۱۹۸۷ ع). روح ادب. پېښور: پښتو اکیډیمي پېښور یونیورسټي. دویم چاپ.

۱٦ –کاکړ ، پیر محمد . (۱۳۸۵ل) . د پیر محمد کاکړ دیوان. پېښور : تقوی کتابخانه. دویم چاپ.

۱۷ –کدکني، محمد رضا شفیعي. (۱۳٦۸ ل) .صور خیال در شعر فارسي. کابل: انتشارات وزارت اطلاعات و کلتور (ج-ا).

۱۸ - کشاف ، قیام الدین. (۱۳۸۵ل) . قران کریم ټکي په ټکي ژباړه. کابل: د اطلاعاتو او فرهنګ وزارت د بیهقي کتاب خپرولو موسسه.

۱۹ - ملنګ جان ، محمد امین. (۱۳٤۸ ل) . خوږې نغمې. کابل: پښتو ټولنه.

۲۰ - مسلم دوست،عبد الرحیم. (۱۳۷۹ ل) . خوږه ژبه. پېښور: سبا کتابتون.

۲۱ - مقدم ، محمد علوی و اشرفزاده ، رضا .(۱۳۸٤ خ) . معانی و بیان. تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت) . چاپ ششم

۲۲ –ناګار ، فضل ولي. (۱۳۸۲ ل) .دا هغه با لا حصار دی. پېښور: احسان خپرندویه ټولنه.

۲۳ - عبد الرحمن. (۱۳۸٤ ل) . د رحمان بابا کلیات. پېښور: دانش خپرندویه ټولنه.

۲٤ –علي خان. (۱۹۸۸ع) دیوان علي خان. پېښور : پښتو اکیډیمي پېښور یونیورسټي. دویم چاپ.

۲۵ –فاروقي ، محمد طاهر.(۱۹۵۹ ع) . فصاحت و بلاغت. پېښور: یونیورسټي بک ایجنسي.

۲٦ –قویم ، عبدالقیوم. (د چاپ نېټه نه لري) . فنون ادبي. کابل: انتشارات پوهنتون.

۲۷ –رښتین ، صدیق الله. (۱۳۷۲ ل) . پښتو ګرامر. پېښور: یونیورسټي بک ایجنسي.

۲۸ - شمیسا ، سیروس. (۱۳۸۳ خ). بیان و معاني .تهران: انتشارات فردوس. چاپ هفتم.

۲۹ –خټک ، اقبال نسیم.(۱۹۸۷ ع) . خوشحال او جمالیات. پېښور: پښتو اکیډیمي.

۳۰ - خټک، عبدالقادر. (۱۳٦۸ل) . د عبد القادر خټک دیوان. کابل :د افغانستان د علومو اکاډمۍ د ژبو او ادبیاتو مرکز. پښتو ټولنه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳۱ - خټک ،راج ولي شاه. (۱۹۸۹ع). پښتو ادبي تحریکونه. پېښور : .پښتو اکېډېمي پېښور یونیورسټي.

۳۲ – خټک ، خوشحال خان. (۲۰۰۱ع). ارمغان خوشحال. پېښور: یونیورسټي بک ایجنسي. دويم چاپ.

۳۳ – خټک ، خوشحال خان. (د چاپ نېټه نه لري). دیوان خوشحال خان خټک (اوله حصه). پېښور: اداره ثقافت صوبه سرحد .

۳٤ – خټک ، خوشحال خان. (۱۳۵۸ ل). د خوشحال خان خټک کلیات (لومړی ټوک). کابل: د افغانستان علومو اکاډمي.

۳۵ – خټک ، خوشحال خان. (۱۳۸٤ل). د خوشحال خان خټک کلیات. پېښور: دانش خپرندویه ټولنه.

۳٦ – خټک ، خوشحال خان. (۱۹٦۰ع). کلیات خوشحال خان خټک. پېښور: اداره اشاعت سرحد .

۳۷ - غني خان. (۲۰۰۵ ع). لټون. پېښور: یونیورسټي بک ایجنسي.

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library